

K. NOREL

stuurman Aart

STUURMAN AART

Bloedrood blonk het kralen snoer (blz. 75)

K. NOREL

STUURMAN AART

*Illustraties van G.D. Hoogendoorn
Omslag Dick de Wilde*

Negende druk

N.V. UITGEVERIJ A. ROELOFS VAN GOOR • AMERSFOORT

K. NOREL

beschreef in een reeks van drie jeugdboeken de avonturen van
'Scheepsmaat Woeltje' als scheepsjongen,
stuurman en schipper:

SCHEEPSMAAT WOELTJE
STUURMAN AART
SCHIPPER WESSELS

Deze avonturenboeken over de oud-Hollandse scheepvaart
in de 16e en 17e eeuw zijn daarnaast
ook elk zelfstandig leesbaar.

Aart Wessels is een winter thuis

'Een zeeman aan wal is een vis op het droge,' zei schipper Barent Eriksz, terwijl hij ijsbeerde langs de havens, waarin hoekers en buizen, smakken, kagen en karvelen lagen vastgevroren, en mistroostig uitkeek over een zee, die wit en dood was.

Aart Wessels was het bijna altijd met zijn schipper eens, maar deze keer toch niet. 'Ik ben er blij om,' zei hij tegen Eriksz.

'Zo,' gromde die, 'ben jij ook al een van dat soort, dat liever achter de kachel zit dan vaart?'

'Ik zit deze winter liever bij Lucas Wagenaar,' antwoordde Aart. Toen lichtten Eriksz' blauwe ogen op. 'Je hebt gelijk,' zei hij. 'Op die manier word jij een zeeman, die zijn vak verstaat.'

Na jaren varen, zomer en winter door – omdat ze elke winter zwalkten op zeeën waar het nimmer winter was – kwam het niet slecht uit voor Aart dat van 't jaar de vorst hen overvallen had vóórdat een grote reis naar het zuiden was begonnen. Een winter thuis was geen verloren winter voor een jonge vent, die een paar jaar voor jonker had gevaren en hoopte eerlang als derde waak te kunnen monstereen. Aart Wessels had op zee de Spiegel en het Trésor der Zeevaart menigmaal doorkropen. Hij kende de leerskaarten van de gelegenheden der Oost- en Fransvaart uit het hoofd en op de vele reizen, die hij met schipper Eriksz had gemaakt, had hij geleerd die kennis in praktijk te brengen. Hij had het schip door de nauwe ingang van een haf in een Oostzeehaven geloodst, zonder schipper of stuurman uit hun kooi te roepen. De zeilaanwijzingen op de Guinese bocht en op Brazilië kon hij dromen.

Maar Aart wou verder. Hij wou ook voor de Straatvaart klaar zijn. Hij wou de Kaap voorbij, naar Indië. Na Houtmans welgeslaagde tocht wilde iedere Nederlandse zeeman met geweld naar Indië. Aart wilde daarheen echter niet louter op het kompas van zijn schipper zeilen. Hij wou zelf kunnen navigeren, als het te pas kwam. Daartoe moest hij de stromen en passaten van de zuidelijke zeeën en de sterrenhemel van het Zuiderkruis kennen,

daartoe moest hij van wiskunde meer weten dan hij wist. Het was nodig dat hij de lessen volgen ging, die Lucas Janszoon Wagenaar des winters aan de schippers gaf. Tot dusver had hij slechts af en toe een blauwe maandag les gehad. Aart hoopte dat deze vroeg ingevallen winter lang zou duren, opdat hij al de lessen van de grote piloot zou kunnen volgen.

'Is het enkel daarom?' vroeg vrouw Wessels, toen Aart thuis zei, dat hij blij was met de vroege winter. 'Is het enkel om dat leren, dat je graag een winter in de stad wilt wezen?'

Aart keek zijn moeder met bevreemding aan. 'Ook om u, hoor,' erkende hij. 'Ook omdat ik graag bij u ben.'

Vrouw Wessels viste niet naar een complimentje; zij viste naar wat anders. 'Nergens anders om?' vroeg zij vorsend, en diep in haar ogen was een kleine schalkse lach.

Aart begreep zijn moeder niet. Waarop doelde zij? 'Waarom zou het anders wezen?' vroeg hij.

Zus Lijsbeth keek op van het wiel, waaraan ze zat te spinnen. 'Klaartje,' zei ze guitig, terwijl ze lachte naar haar broer.

Een blos steeg naar Aarts wangen. Maar hij ontkende heftig dat het om Klaartje was. Er was niets tussen hem en dat meisje. Omdat hij wel eens even met haar had staan praten, moesten ze daarom aanstonds denken dat hij wat om haar gaf? Vroeger had hij wel met Klaartje touwtje gesprongen en getold.

'Toen waren jullie kinderen,' zei vrouw Wessels, 'en nu...'

'Nu is zij een vrijster en ben jij een vrijer, broer!' viel Lijsbeth haar moeder lachend in de rede.

Maar Aart vond haar een flauwe meid. 'Als ze thuis allemaal zo waren als jij, dan ging ik vandaag nog naar zee,' bromde hij.

'Dat kun je lekker niet, Woeltje!' spotte zijn zuster.

'Flauw spook!'

'Als dit spook het jou te bont maakt, zoek je maar je troost bij Klaartje, broer.'

Aart gromde en liep de deur uit. Zijn moeder groette hij, maar Lijsbeth niet. Die was echter onverstoorbaar vrolijk. 'De groeten aan Klaartje!' riep ze hem na, toen hij in het schemerige hokje naar zijn klompen zocht.

Aart was nijdig. Recht voor zich uitkijkend liep hij het Kreupeltje uit en de Havendijk langs. Bij het passeren van het keukenraam van het grote huis van koopman Ham, draaide hij zijn hoofd af

'Klaartje,' zei ze guitig

en staarde naar de ingevroren haringvletten, alsof daar wonder wat aan was te zien. Zo zag hij het raam niet, waar hij anders altijd wèl naar keek, wanneer hij langs dit grachtje liep, en waar hij ook altijd naar wuifde, als er een meisjeshoofd te zien was achter het raam. Hij wou bewijzen dat hij niets om Klaartje gaf. Toen hij er voorbij was keek hij toch wel; hij keek zelfs om. Maar het was te laat. Van het keukenraam zag hij nog slechts een glimp, en van een meisje, dat misschien daarachter was, viel niets meer te ontdekken. Hij keek nog eens achterom en weer eens, of wellicht ook een meisjeskopje aan de deur van Ham verschijnen zou, en hij dacht er over weer terug te lopen en opnieuw langs het huis te gaan. Maar het raam zou toch wel dicht bevroren zijn... en hij gaf immers niets om Klaartje. Een buurmeisje was ze, al van hun kinderjaren af, een aardig buurmeisje. Meer niet. Lijsbeth kakeelde maar wat. Hij liep verder met gebogen hoofd.

'Hei, Aart!' Een ferme schouderklop ging met die roep gepaard.

'Dag, IJsbrant,' antwoordde Aart.

'Waar heb jij je laatste oortje versnoept?' vroeg IJsbrant Moll.

'M'n laatste oortje? Dat heb ik niet versnoept!' En ten bewijze klopte Aart op zijn broekzak, waarin de duiten en de oortjes rammelden.

'Ik heb drie keer geroepen en je hoorde niets. Dreef je dan ergens bij de Linie?'

'Nee, ik liep hier,' zei Aart, en om verdere vragen naar zijn gemijmer af te snijden: 'Zeg, we moesten Wagenaar eens vragen of hij het vandaag wil hebben over de passage bij de Dardanellen en de Bosporus.'

'Goed, goed...' Maar bij dit prachtige winterweer had IJsbrant andere gedachten dan alleen aan zeevaartkunde. 'Gaan we vanmiddag schaatsenrijden?' vroeg hij.

Aart vond het best.

Ze praatten samen over een schaatstocht, en Aart Wessels dacht nu heus niet meer aan een keukenraam en aan een meisje met de naam van Klaartje. Bij wijlen uitwijkend voor een zware slee met turf, die haast de volle breedte van de smalle straat besloeg, liepen ze over de knerpemde sneeuw naar de Westerkerk.

In de doopkapel zaten de zeelui op lage banken en voor hen stond Lucas Janszoon Wagenaar. Zijn stok ging langs de kaarten, die aan de witte wanden waren opgehangen; zijn zware stem

weerklonk door de gewelven van de kerk, waarvan de kapel niet anders dan een grote nis was. Hij behandelde het onderwerp, door Aart gevraagd: de passage door de Dardanellen en de Bosporus, en hij sprak ook over de Sporaden en Cycladen, de eilandenzwermen in de Egeïsche Zee.

De mannen op de banken luisterden en schreven. Stijve, houterige letters schreven zij. Hun grove knuisten waren meer gewend om helmstok en handspaak te hanteren dan de pen, en bij de koude, die heerste in de holle kerk, waren hun vingers nog stijver dan anders. De kou drong binnen door de dichtbevroren ramen en steeg op uit de blauwe zerken. Ze kroop dwars door hun klompen en dikke kousen heen en maakte de voeten van de mannen koud als ijs. Maar deze zeelui waren gehard in weer en wind. Zij hadden de hitte van de Goudkust en de koude van de Barentssee verduurd. Zij hadden te roer gestaan in stormweer bij felle vorst, zodat al het overkomende water op het dek bevroor en zij zelf haast ijspoppen werden. Zulk volk kon kou verdragen. De bouffante trokken zij wat stijver om de nek, hun duffels strakker om de knieën. Er was geen vuur om zich te warmen, maar Wagenaar verwarmde hen wel door te vertellen van de hitte, die in de Levantse havens heersen kon en van de knepen van de Oosterlingen om de kooplui uit het westen af te zetten.

Zij lieten zich ook niet storen door het gerucht achter hun rug, waar vissers in het kerkrui bezig waren met het boeten van netten en het tanen van zeilen. Die netten hingen aan de muren of aan het achterschot van de herenbanken; de zeilen waren uitgespreid over de blauwe zerken, waaronder doden rustten. Alleen als de jeugd het bij haar spel in de grote lege ruimte achter het koorhek al te bont maakte, als zij bijvoorbeeld ruzie kreeg met de stokbewaarder, die er door de week zowel als 's zondags zorg voor dragen moest dat alles in de kerk betamelijk toeging, kon het lawaai zo oorverdovend worden, dat zelfs Lucas Jansz. Wagenaar zijn les moest onderbreken. En dan rezen zijn verkleumde leerlingen van hun bankjes op, om al stampend weer gevoel te krijgen in hun voeten, al beukend hun vingers te doen tintelen, en als het nodig werd de duvelstoejager te helpen bij het vangen van de jongens, die over de stoelen en banken heen probeerden te ontkomen.

Doch als de herrie in het kerkgebouw wat was geminderd, ging Wagenaar weer naar zijn kaarten en lieten zijn leerlingen zich

weer op hun bankjes zakken. En de piloot bracht zijn mannen in de hete haven van Alexandrië, terwijl de ijskristallen in een bleke winterzon schitterden op de kleine, blanke ruitjes in het hoge boograam van de doopkapel.

De les liep deze morgen af toen de organist zijn spel begon. Meester Poppen moest in opdracht van het stadsbestuur dagelijks het orgel van de Westerkerk bespelen tot stichting en vermaak der burgerij, maar Lucas Janszoon Wagenaar werd er niet door gesticht en niet vermaakt. Hij kon zijn eigen stem niet meer verstaan als het hele kerkruij vol muziek werd gestuwd. Hij brak zijn les af, grommend op de heren die paapse muziek lieten maken in een kerk, waar het pausdom uit verdreven was. De leerlingen gromden niet; zij waren blij dat er een eind aan de lessen kwam. Zelfs een doorgewinterd zeeman kan het te gortig worden, als hij uren stil moet zitten in een koude kerk. Luid klossend op de zerken, om hun voeten warm te krijgen, liepen ze dwars door de kerk naar buiten. Hun stampen wedijverde met het orgel in lawaai.

Buiten gingen Aart en Ijsbrant baantje glijden op de harde sneeuw. Ze waren nu weer jongens, al voer Ijsbrant reeds voor derde waak en stond Aart op het punt dat ook te worden; Hollandse jongens, die de kriebel in het bloed krijgen als ze sneeuw of ijs zien. Toen hun verkleumde leden weer lenig werden en hun vingers niet langer dode toppen hadden, gristen zij sneeuw van de stoepen en de vensterbanken, waar ze nog rul en ongerept lag, kneedden ballen en gooiden daarmee naar meisjes. Ze schaterden toen een bal ontplofte op de witte kornet van een maerte, die een klopper poetste, en ze hadden grote binnenpret toen deze dikke Trui mopperend zocht naar de rakkers, die haar dit geleverd hadden, zonder een moment er aan te denken dat de bedaarde jonkmans, die met grote boeken onder de arm waardig langs haar wandelden, die rakkers waren.

Op de Havendijk meende Ijsbrant weer een prooi te zien. Een meisje was aan het kleedjeskloppen. Hij kneedde een bal en mikte, maar juist toen hij wou gooien, stiet Aart zijn arm opzij. De bal vloog over het grachtje en maakte een witte plak op een blinde muur aan de overkant.

'Die is voor mij,' zei Aart, 'hou vast.' Hij stopte de beduude Ijsbrant zijn boeken in de handen, rende op het meisje, dat met de rug naar de jongens argeloos klopte, af, pakte haar bij de

beide schouders en duwde haar op de knieën in de sneeuw, zijn handen voor haar ogen.

Zij gilte bij die onverhoedse overval en wrong om zich te ontrukken aan de greep. Maar toen zij ontdekte wie haar had aangepakt, klonk door haar gillen een toon van pret en lachte zij met witte tanden. Haar wangen werden onder het wassen rood, haar oren gloeiden, haar witte mutsje vloog haar van het hoofd en in haar blonde haren plakten grote klonten sneeuw. Het was onduidelijk of haar wangen enkel door de sneeuw dan wel ook van plezier zo rood geworden waren. Haar pogingen om aan zijn greep te ontkomen, waren meer schijn dan wezen, en toen Aart onder het stoeien aan haar vroeg: 'Ga jij vanmiddag met mij schaatsenrijden?' zei zij met schitterende ogen: 'Ja!'

Die middag liepen Aart en Ijsbrant met de schaatsen onder de arm naar het ijs. Ze bonden in een binnengracht op en gleden snel de stad uit naar de brede gracht, die om de vestingwallen liep. 'De polder in?' stelde Ijsbrant voor. Maar Aart wou eerst een vestinggrachtje rijden. Hij lette bij dat ritje op de mensen op de baan, bijzonder op de meisjes. Toen Ijsbrant aan het einde van de gracht herhaalde: 'De polder in?' vond Aart het goed. Ze zwierden samen over het gladde ijs van de rechte sloten ten zuiden van de Streek. Ze schoten langs de boerderijen, wier piramiden van donker stro tegen een strakke winterlucht getekend stonden en langs kleine huisjes met houten gevels, groen en wit geverfd, met rode pannendaken. Ze vlogen langs een molen, die zijn wicken door de wereld sloeg. Toen er bij Bovenkarspel een brede dwars-sloot naar het noorden liep, hield Aart zijn vaart in en zei tot Brant: 'Die kant op!'

Ijsbrant had geen trek om al terug te keren. 'Het gaat zo fijn,' zei hij. 'We konden best naar Hoorn rijden.'

'Straks hebben we tegenwind,' weerstreefde Aart, 'dat valt niet mee.'

Ijsbrant trok in zijn bovenlip een kruil. 'Zeg, ben jij op de Braziliëvaart een kereltje van pap geworden dat je geen torntje meer tegen de wind kunt rijden?'

Maar Aart trok zich niets van zijn spotten aan. Hij sloeg de dwars-sloot in en Ijsbrant, die geen lange tocht alléén wou maken, reed met hem mee.

De dwars-sloot bracht hen op het Oudergouw. Hier moesten ze

oost op om naar de stad terug te komen, en nu werden zij gewaar wat schaatsenrijden tegen wind betekent. Naar het westen waren ze gevlogen, tien meters in één streek, die nauwelijks spierkracht kostte. Nu hingen ze tegen de zuidooster, die scherp over het vlakke land blies. Diep gebogen avanceerden ze maar weinig. Maar dat Aart in het warme zuiden geen kereltje van pap geworden was, bleek duidelijk. Stug en stoer reed hij met korte streken en toen zij eindelijk weer in de luwte van de vestingwallen waren en IJsbrant even uit wou blazen na de stijve rit, schoot Aart door. Hij ging met vaart een rondje rijden langs de vestinggracht. 't Was druk geworden bij de stad in het uurtje, dat hun tochtje door de polder had geduurd. Alles wat rijden wou, had zich verzameld op het gladde ijs in de luwte van de hoge wallen. En er waren er veel, die wilden rijden op deze heldere winterdag. Deftige burgers hadden de schaatsen onder gebonden en zwierden in hun wijde mantels over het ijs aan de arm van hun vrouwen, die lange vliegers droegen. Bedaagde schippers gleden, hun handen diep in de zakken van hun buis, op hooggeensde schaatsen, rustig langs de baan. Zelfs de tabberds van de schepenen, de predikanten en de rector der Latijnse school zweefden over het ijs, en vaders en moeders krasten samen achter een toog vol kinderen. Maar de grote volte en drukte op de banen bracht toch het jonge volk, en bij het mannelijk deel daarvan waren de vissers en de varengasten verre in de meerderheid. In een stad, waar zo'n grote opgelegde vloot bij winterdag de havens vult, wemelt het van mannen, die tijd te over hebben om te rijden. De jonge zeelui schoten als pijlen langs de oude schippers, draaiden als tolleren om de getabberde heren en de langgerokte dames heen, en deden rijke reders grommen op de rekels, die zich om rang noch stand bekommerden, nu er ijs was. Aan lange slierten reden zij in ijzende vaart met rappe streken naar het einde van de baan om daar te stoppen met een scherpe draai, die de lui achter in de sliert als een verschrikte koppel eenden uit elkaar deed stuiven, pardoes in het volk dat stond te wachten bij een koek-en-zoopje.

'Hei, Aart en IJsbrant!' riepen makkers uit zo'n sliert. 'Kom mee!'

IJsbrant hield in om aan te haken, maar Aart scheen niets te horen en reed door. En toen ging Brant zijn vriend maar achterna. 'Wat heb jij toch vanmiddag?' vroeg hij, toen hij hem weer had ingehaald. 'Je lijkt wel dwars.'

'Helemaal niet dwars,' antwoordde Aart, die thans zijn doel gevonden had, en recht toe recht aan een tentje binnenrijdend vroeg hij zijn makker die hem was gevolgd: 'Wil je een korstje en een kop anijs... en mag ik jullie ook tracteren?'

Dit laatste vroeg hij aan drie meisjes, juist in het tentje neergestreken, die Aart ondanks alle drukte op de baan al van verre in de gaten had gehad.

Twee keken verrast op bij het aanbod, maar één van het drietal lachte: 'Graag!' En toen zeiden de anderen: 'Alsjeblieft!' Met z'n vijven aten zij het knappende gebak en dronken ze de hete melk. Daarna vroeg Aart aan Guurtje, Sijtje en Klaartje of zij een baantje met z'n allen rijden gingen. De meisjes vonden 't best.

'Jij voor,' zei Aart tot IJsbrant. Het drietal meisjes ging daarachter en Aart werd hekkesluiter. Daarbij geviel het dat Klaartje voor hem reed. Hij duwde haar met de handen op haar heupen stevig op. Het ging Aart nu bijzonder naar de zin.

Zij reden baan op, baan af, tot Aart probeerde te bedenken hoe het nóg beter kon. IJsbrant vond Sijtje aardig, had hij wel begrepen, maar om het derde meisje alleen te laten rijden was wat sneu. Bij het wachten na een rit aan het einde van de baan, kreeg hij Jaap Leffers in het oog. 'Hei Jaap, rij mee.' Jaap deed het. Nu hadden ze een sliert van zes: drie pijpen en drie doppen. Toen stelde Aart voor om ook eens twee aan twee te rijden. Brant vond het best en hij had dadelijk Sijtje aan de arm. Jaap ging met Guurtje, Klaartje was voor Aart. Het was precies wat hij gewild had.

De eerste rit reed Klaartje achter en hij voor. Maar daarna vonden zij het aardiger om kruiselings naast elkaar te rijden. Dat ging wat minder snel, maar het was gezelliger. Zo kon je beter samen praten, zo kon hij haar ook beter zien: haar frisse wangen, haar blonde krullen, die uit het donkere kapje sprongen; en als zij lachte, haar blinkend witte tanden en het schitteren van haar blauwe ogen. Daar werd Aart warm van en zijn handen drukten steviger de hare.

Na een paar baantjes had IJsbrant schoon genoeg van het kalme rijden, dat je met een meisje doet. Hij wou zijn benen uitslaan en de polder nog eens in. 'Met z'n drieën,' zei hij tegen Jaap en Aart, toen ze allen rustten aan het einde van de baan, 'en dan om het hardst.'

'Top,' accepteerde Jaap.

Maar Aart had er geen oren naar. 'Het rijdt hier goed,' zei hij, 'en het waait me ginds te hard.'

'Je jukt,' antwoordde IJsbrant, 'vanmiddag heb je ook gejukt, toen ik naar Hoorn wou en jij niet. Het is niet om de wind, het is om haar.' Hij maakte een gebaar in Klaartjes richting. 'Dus jij rijdt mee, Jaap?'

Maar Jaap bedankte ook, nu Aart niet meeinging, vond hij het prettiger met Guurtje.

En toen ging IJsbrant ook maar weer met Sijtje rijden.

'Prettig schaatsgereden, Aart?' vroeg moeder Wessels, toen ze 's avonds aan een pan met meelpap zaten.

'Fijn, moeder,' beaamde Aart.

'Er is niks tussen jou en Klaartje, hee,' viel Lijsbeth spottend in, 'helemaal niks.'

'Hoezo?' vroeg Aart onnozel.

'Ik heb jullie vanmiddag op het ijs gezien. Jullie hingen als klitten aan elkander.'

'Dat was op het ijs,' verweerde Aart zich. 'Op het ijs mag je met ieder meisje rijden.'

'Ja hoor,' erkende moeder, 'op het ijs mag alles. Daar moet Lijsbeth niets van zeggen.'

Vader Wessels zat er bij. Hij was een man van weinig woorden. Nu monkelde hij: 'Weet je nog van onze eerste middag, moeder? Dat was ook op het ijs.'

'Of ik,' lachte zij. 'Dat was het begin. En dit is er van geworden – zij wees om zich heen – een man en zeven kinderen.'

Toen bloosde Aart.

Op een morgen stak Aart zijn neus boven de dekens, maar meteen dook hij weer diep omlaag. Ai, wat was het koud! Behaaglijk schurkte hij zich in het warme bed. Gelukkig dat er geen werk was dat hem dreef; hij bleef nog fijn wat liggen. Tot moeder van beneden riep: 'Opstaan, Aart, anders vind je de hond in de pot.'

Dat hielp, want Aarts maag jeukte altijd. Hij gooide het dek opzij en stak zijn voeten in zijn kousen. Maar zijn tanden klapperden en hij rilde in zijn ondergoed. Het was bar koud op de tochtige zolder, waar de oostenwind door het onbeschoten dak heen beet. Haastig schoot hij broek en buis aan, om zich dan

snel langs het laddertje naar beneden te laten glijden. De anderen zaten al om het vlamvend turfvuur, hun voeten en hun handen naar de vlammen uitgestrekt om alle warmte op te vangen. Want het turfvuur kon de hele kamer niet verwarmen. Als je er met het gezicht naar toe stond werd je hoofd heet, maar je rug bleef koud. Op de ramen stonden de bloemen vingerdik. Het vroom dat het knapte.

Met een ruige berenmuts diep over de oren getrokken en een dikke bouffante stijf om de hals geknoopt ging Aart na het eten naar de doopkapel. Bij het huis van Ham keek hij naar het keukenraam, maar hij kon niemand zien; de ruitjes waren dik bevroren.

In de doopkapel vond Aart slechts weinig leerlingen. De meesten waren weggebleven om de kou. Wagenaar gromde. Wat waren zijn zeelui voor juffertjes geworden? Bang voor een beetje kou! En dat volk wou op de verre vaart. Ze moesten maar bij moeders pappot blijven, als ze op een frisse dag niet eens school durfden lopen. Mopperend ijsbeerde hij in zijn zware pels voor de lege banken. De wegblijvers verschenen echter niet en die er waren gingen ook niet op de bankjes zitten. Ze vertikten het om te bevriezen in de kerk. 'Wij willen naar de Oost omdat het ons hier te koud is,' zei een olijkerd. Maar Wagenaar verstond vandaag geen grapjes. Gramstorig liep hij weg.

Zo hadden Aart en IJsbrant de morgen vrij.

'Bij zee zien?' stelde Aart voor.

'Goed,' zei IJsbrant.

Ze liepen naar de Wierdijk. De oostenwind, die boven zee vrij spel had van de kust van Friesland af, blies hier wel heel venijnig; het was of een mes hen in de wangen sneed. De jongens hielden hun dik-gewante handen voor het gezicht en keken door een kokertje als door een verrekijker naar de Zuiderzee. Blinkend ijs aan alle kanten. Ijsbergen in een wijde kring rondom de stad. Zij kenden dat gezicht. In elke strenge winter was de Zuiderzee bevroren en altijd dreven eb en vloed de schotsen tegen de randen van het Enkhuizer Zand tot bergen op, zodat de plas een heuvel-landschap werd. Met de wind in de rug liepen ze de Wierdijk af tot aan de Blauwe Poort. Daar was het Krabbersgat, de vaargeul vóór de stad, die door het trekken van de stroom ook als het hard vroom, open bleef en waar dan altijd een wolk van meeuwen boven het water zweefde, dichter en groter naarmate er elders

in de Zuiderzee geen mogelijkheid meer was een visje te verschalken.

Thans klapwiekte er evenwel geen zwerm witte meeuwen. De geul van gisteren lag vreemd-stil tussen het witte ijs.

'Het gat ligt dicht!' riep Aart verrast.

IJsbrant lachte hem uit. Dat was glad onmogelijk. In het Krabbe-gat joeg de stroom veel te fel dan dat het water ooit bevrozen kon. Je zag trouwens duidelijk de zwarte vlek temidden van het witte ijs.

'Dat is geen water, man, dat is ijs, spiegelglad en donker ijs,' zei Aart.

'Bestaat niet!' was Brants antwoord.

'Zullen we gaan kijken?'

Ze lieten zich van het houten havenhoofd langs het remmingswerk naar beneden glijden. Buiten de bescherming van de wal-muur was de kou barbaars en op hun klompen kwamen ze moeilijk voorwaarts op het gladde ijs. Maar wat ze eenmaal in hun hoofd hadden, gaven deze jongens niet licht op; ze kwamen bij de geul.

Die lag dicht. De vorst was deze nacht zo fel geweest, dat zelfs de sterke stroom het niet had kunnen tegenhouden.

Aart stampte met zijn klomp op het jonge ijs. Hard klonk het. Hij waagde zich er op. Het boog noch scheurde. Hij liep dwars over het dichtgevroren wak zonder dat het eenmaal kraakte. In één nacht was een sterke vloer gelegd. Maar als het Krabbersgat hield, dan hield het zeeijs overal! Dan kon je de Zuiderzee dwars oversteken. 'Zullen we buitenom naar Hoorn rijden?' stelde Aart zijn makker voor. 'Voor 't windje vliegen we.'

'Top,' zei IJsbrant.

Ze gingen fluks naar huis om schaatsen en een gevulde knapzak te halen. Moeder Wessels sneed pruttelend het brood. Ze had niets op met waaghalzerij. Er waren altijd wakken in het zeeijs.

'Nu niet, moeder,' verzekerde Aart haar. 'Als het Krabbersgat dicht ligt, is het overal vertrouwd.'

Zij wou het niet geloven. Maar Aart was geen kind meer. Aan een zoon, die jaren op de verre vaart geweest is, kan een moeder niet zo gemakkelijk dit en dat verbieden. Ze smeerde het brood en duwde een stuk worst er bij in de knapzak. Weldra stonden Aart en IJsbrant weer op het Krabbersgat, nu met de schaatsen onder.

Rijden op zeeijs valt niet mee. Het is geen gladde vloer. Geronnen ijs, dat eerst als pap op de golven gedreven heeft, en later samenkoekte, is ruw. Schotsen, die door eb en vloed zijn heen en weer gejaagd, aleer ze aan elkander vrozen, hebben scherpe randen. Alleen de geulen, die bij de felle vorst van gisteren en vannacht waren dichtgevroren, hadden spiegelglad en glashard ijs. Daarover scheerden Aart en Ijsbrant op de vleugels van de wind zo snel als meeuwen. Maar op de witte vlakten moesten zij telkens met een haastig onderbroken streek een scherpe schots ontlopen, over walletjes heenspringen en voor barsten wijken. En bij het rijden over grondijs ratelden hun schaatsen over ribbels. Bij de hoek van Leek moesten ze een eind omrijden, omdat de stroom het drijfijis hier tot een hoge langgerekte wal had opgejaagd, en bij Schellinkhout reden ze tussen twee hoge heuvels als tussen Scylla en Charibdis door. Het was uitkijken en dagen tellen, maar avontuurlijk rijden op een zee, waar telkens andere heuvels opdoken, grillig van vorm en soms hoog als bergen, met zo'n kracht had de stroom het drijfijis tegen de droogten opgejaagd. Het deed warempel denken aan een Poollandschap. In het beschutte Hoornse Hop had de stroom zich nauwelijks laten gelden en werd de ijsvloer vlak. Met brede streken reden zij er op een gladde baan. Schellinkhout lag aan hun rechterhand; in 't zuiden zagen ze Marken schemeren. Vooruit doemde Hoorn op: de Grote Kerk, de Hoofdtoren met zijn brede trans en ranke spits. Het was hier ook niet eenzaam meer, want vele Horinezen reden op het Hop. Aart en Ijsbrant schoten de haven in en bonden af om aan te leggen in een herberg. De waard, die hen het bier bracht dat zij bestelden, vroeg waar de heerschappen vandaan waren. Aart en Ijsbrant vertelden dat ze over zee uit Enkhuizen waren komen rijden. Toen was de waard verwonderd. Anderen die daar zaten keken hen met een scheef oog aan en één zei dat hij er geen steek van geloofde. Zij waren natuurlijk door de binnenslootjes gekomen in plaats van buitenom.

Aart wou daar driftig tegen ingaan, maar Ijsbrant hield hem tegen. 'Laat die kerel zwetsen,' fluisterde hij. 'Horinezen zoeken immers altijd ruzie met Enkhuizers. Houd je mond en laat ons er vandoor gaan; anders wordt het nog een vechtpartij.'

Toen keek Aart in zijn bierkroes en dronk hem leeg zonder dat hij meer een woord tegen de Hoornse jongens zei.

Die leidden echter uit dat zwijgen af dat de anderen maar wat

verzonnen hadden en begonnen te schelden op de zwetserige Enkhuizers. Aart en Ijsbrant beten op hun lippen en riepen de waard om af te rekenen. Zij stapten op onder het gegrijs van de jonge Horinezen. 'Enkhuizer vijgen!' schreeuwden die hen na.

Bij de deur kon Aart zich niet langer bedwingen. 'Laffe rekels!' riep hij naar de lui.

Dit werkte als een vlam in het buskruit. De bende stoof op, de Enkhuizers achterna. Aart en Ijsbrant sloegen op de vlucht. Ze renden door nauwe steegjes en kromme ellebogen, op gevaar af vast te lopen in een slop. Maar ze vonden altijd weer een uitweg in de gangetjes van de binnenstad en hun vervolgers raakten het spoor bijster. Toen Aart en Ijsbrant in de brede straten kwamen, waren ze hen kwijt. Zij kuierden, de schaatsen onder de arm, naar de stadsgracht van Hoorn en bonden daar weer op, om binnendoor terug te rijden.

Dit ijs was goed en de oostenwind, die 's morgens fel geblazen had, was gaan liggen. Ze gleden snel de sloten door. Enig oponthoud gaf het overstappen van de ene polder in de andere, maar daar behoefden zij niet voor af te binden. Met hun schaatsen onder konden ze wel stappen door de sneeuw, die op de dijkjes lag. Het was amper middag toen ze de Zuidertoren alweer in het zicht kregen, grijs tegen de bleke winterlucht boven het witte landschap. En later dook de Koepoort op, fors tussen de winterskale bomen op de vestingwallen. Op de grachten was het zo vroeg na de noen niet druk van rijders. Ze schoten door de waterpoort naar binnen en aten thuis een restje van het warme maal, boven het brood, dat zij in hun knapzak hadden meegenomen doch grotendeels weer thuisgebracht, nu hun schaatstocht door het overhaast vertrek uit Hoorn zo snel verlopen was.

's Middags stonden zij alweer op het ijs. 'Nog eens naar Hoorn?' vroeg Aart aan zijn vriend. Doch die gaf nu de voorkeur aan kalm baantje rijden boven een tweede tocht over zee. Aart vond dit goed. Hij vond het zelfs heel best, toen hij na het eerste ritje aan het eind van de baan, waar het jonge volk steeds wachtte òf om uit te blazen òf om te vigeren of er geen visje was om aan de haak te slaan, de blozende wangen en het springerige haar van Klaartje ontdekte. Hij draaide om haar heen, hield naast haar stil met een scherpe kras van het ijzer van zijn schaats, en stak zijn armen uit: 'Een baantje?'

'Jawel,' zei Klaartje en ze lei haar armen in de zijne.

Toen Aart nog Woeltje was en leerling op de school van meester Schrijver, was hij altijd in z'n nopjes met een onderbreking van de lessen. Als meester maar zijn hielen lichtte, zat hij boven op de bank herrie te maken. En als de school een dag gesloten was, omdat Schrijver ziek was, of wijl de meester wegens ziekte van zijn vrouw – het hemd is immers nader dan de rok – voor zijn huishouden moest zorgen in plaats van voor zijn school, sprong Woeltje een gat in de lucht. Toen hij in de paktuin van baas Hagha inlegger en later in de lijnbaan draaier was, had hij zichzelf af en toe een vrije dag verschaft door van een boodschap niet terug te komen, maar langs de haven te gaan zwerven of te gaan zwemmen aan de Zuiderdijk. Maar Woeltje was nu Aart geworden. De lastige leerling van meester Schrijver en de ongezeggelijke jongen uit de haringpaktuin en de lijnbaan, was haast stuurman. Wat hij door eigen schuld ten achter was gekomen bij jongens die tot twaalf jaar hadden school gelopen, had hij al ingehaald, maar hij wou verder. Deze winter was te kostbaar om er niet alles uit te halen wat er inzat. Toen het die hele week fel koud bleef, liep hij naar Wagenaar. 'Kunnen wij niet ergens anders school houden dan in die koude kerk?' vroeg hij.

Wagenaar wou in de doopkapel weer aan de slag. Hij schold op de kerels die wegbleven. 'Ouwe vrouwtjes en kleine kinderen komen 's zondags in de kerk ondanks de kou en die grote kerels verzuimen mijn lessen. Papventjes zijn het!' Maar met dat mopperen kreeg hij zijn volkje niet in de kapel.

'De chirurgijnskamer,' opperde Aart.

Wagenaar haalde zijn schouders op. 'Dat wordt niets,' zei hij. 'Doctor Paludanus staat zijn heiligdom niet aan rabauwen af.'

Aart dacht dat het toch te proberen was, en eindelijk beloofde Wagenaar dat hij het eens zou vragen.

't Lukte! IJs, dat alle Hollanders verandert, had ook de strenge doctor Paludanus mild gemaakt. Zijn chirurgijns kregen alleen des middags les. Als Wagenaar zijn stuurlui 's morgens in die kamer onderwijzen wou kon hij zijn gang gaan.

Zo liepen Aart en IJsbrant de volgende morgen met rode neuzen over knerpemde sneeuw naar de Kaasmarkt en beklommen zij het stenen trapje van het Waaggebouw. Langs een steile wenteltrap kwamen zij in het heiligdom van de aderlaters. Op tafel stond een doodskop, terzijde in een hoek een geheel geraamte, in een fles was een doodgeboren kindje op sterk water, en aan de zolder

hing de opgevolde huid van een krokodil. Dat was wat griezellig allemaal. Maar onder de brede schouw brandde lustig een groot houtvuur, en door de ruitjes van de ramen scheen de zon. Veel warmte gaf die in 't hartje van de winter niet. Maar het houtvuur aan de ene en het zonnetje aan de andere kant dreven toch de temperatuur omhoog. Wagenaar, staande in de kathedraal van doctor Paludanus, had geen berouw over de ruil van de doopkapel met de kamer van de dokters, en de zeelui evenmin. Die waren aan boord te veel gewend om lang te griezelen van een geraamte en een doodskop.

Wagenaar ging de sterrenwereld van het Zuiderkruis bespreken. Hij gewaagde ook van het Zuidland, dat zich uit moest strekken bezuiden Amerika, Afrika en Azië, een land van formidabele grootte en fabelachtige rijkdom, doch waaromtrent nog niets met zekerheid bekend was. En aangezien Wagenaar het liefst met beide voeten op de grond bleef, stapte hij weldra van dit onderwerp af, om uit te weiden over de zeestromen en passaten aan de andere zijde van de Kaap, die blijkens de ervaring door Houtman opgedaan, de reis naar Java zeer bezwaarlijk maakten. Derhalve moest Wagenaar de schippers die naar Indië gingen varen, raden aan de Kaap dan wel op Madagascar deugdelyk te verversen, opdat de lange oversteek met ruim water en genoeg victualie gemaakt kon worden.

Aart zat aan de rechterzijde van de tafel, met de rug naar het vuur en het gezicht naar het venster, recht tegenover de zwierige heraldische figuren in de wapens van de burgemeesters, die in de ramen waren gebrand. De zon deed de kleuren op de ramen gloeien: hel rood, diep blauw, warm paars en schel oranje. Fraai glazenierswerk was dit.

Aart dreigde afgeleid te worden. Maar hij was niet meer het onbesuisde Woeltje, dat nooit zijn hersens bij een les kon houden. Hij dwong zijn gedachten bij de voordracht van Lucas Jansz. Wagenaar en noteerde in het schrift met het stijve kapatorus, dat hij voor zich op de tafel had, wat hij onthouden moest.

Een ijstocht, die in 't water viel

De ergste koude was voorbij. Geen scherpe oostenwinden besprongen langer uit de Zuiderzee de stad en het vroom niet meer zo hevig dat het ijzer aan de vingers kleven bleef. 's Nachts was het nog wel koud, maar overdag won de zon het telkens van de vorst. Tegen het middaguur dooiden elke dag de bloemen van de ramen en smolt de sneeuw weg van de stoepen aan de zonkant. 's Avonds sprongen er weer ijskristallen op de blauwe stoepen. Het was het fraaiste winterweer, dat men zich denken kan.

Van het rijden op de grachten was, nu de winter zoveel weken had geheerst, het nieuwtje af. Daar scharrelden nog alleen wat kinderen. Op zee was het nu echter des te drukker. Toen het zo vlijmend koud was, hadden zich enkel jonge kerels en geharde mannen buitengaats gewaagd. Maar nu wou ieder zien hoe de Noordpool plotseling naar het zuiden was gezakt.

Op een zondagmiddag was het heel druk op het Krabbersgat en op het Enkhuizer Zand. Zelfs bedaagde heerschappen en altijd zeer bezorgde moeders stapten zonder schroom de haven uit. Paarden draafden voor arren daar waar anders de smakken en de fluiten voeren. Nergens vertoonde zich een scheur. Er lagen balken onder het ijs, om zo te zeggen.

Er waren boeren en boerinnen uit de Streek gekomen: de mannen in het kerkezwart, de vrouwen met hultjes op en grote omslagdoeken om de schouders. Zij hadden gehoord hoe wonderlijk de Zuiderzee veranderd was en wilden dat nu zelf ervaren.

En natuurlijk was er veel jong volk; jongens en meisjes die anders 's zondags in de Westerstraat flaneerden wandelden nu op zee, lopend tot aan de randen van het Enkhuizer Zand, om daar op de ijsbergen te klimmen.

Aart Wessels was er met een schaar makkers. De jongens stonden op een hoge heuvel toen er een koppel meisjes aankwam die de ijsberg wilden beklimmen. Het ging onder gegichel en gelach. Ze gleden op de gladde schotsen uit, struikelden over haar lange rokken en bleven hulpeloos zitten op een scheve schots. Dan riepen

ze om hulp. Nee, niet aan de jongens, die van de heuveltop af naar haar ploeteren keken. Ze riepen naar elkaar. Ze konden zich best zonder jongens redden. Als de jongens echter erg graag wilden helpen, vonden ze dat toch wel goed. Wanneer die haar hun hand toestaken was het zelfs verwonderlijk, hoe snel de meisjes van haar scheve schots afkwamen, hoe rap haar voetjes langs het gladde ijs de top bereikten en hoe stevig ze daar stonden. Dat ze straks niets van de jongens wilden weten, waren ze vergeten. De meisjes en de jongens bleven bij elkaar en dwaalden samen verder, springend van schots op schots. Ze gingen over de eerste rij heuvels aan de rand van het Zand, tot ver naar het oosten, waar de sneeuw nog ongerept op het blanke ijs lag en de heuvels allengs hoger werden.

Hier waren geen strenge vaders en scherpziende moeders, geen tantes en geen burens. De meisjes hoefden zich nu niet te generen een arm bij een jongen door te steken, en ze bleven gearmd lopen ook toen ze, van de heuvels afgedaald, op vlak ijs liepen en volstrekt geen steun meer nodig hadden. En Aart hoefde niet bang te zijn dat zijn zuster hem vanavond plagen zou met Klaartje, want Lijsbeth was straks, bij de eerste ontmoeting, door IJsbrant bij de heuvel op geholpen en sedert waren die twee geen ogenblik meer van elkanders zij geweest. Nu Lijsbeth zoveel boter op het hoofd had, zou ze hem niet in het zonnetje gaan zetten.

Ze liepen tot de verste heuvel heel achter op het Zand, beklommen hem en keken van die hoogte naar de stad. De westerhemel stond in brand. Scherp tekenden de Zuidertoren en de karteling van de daken zich af tegen de gloed van de ondergaande zon. Een zwarte stad onder een gouden stolp, omsloten door een witte winterzee. Het was om stil te worden, zelfs voor luidruchtig jeugdig volk.

'We moeten naar huis,' zei een jongen uit de kring. 'De zon gaat onder; straks wordt het donker.'

'Is dat erg?' vroeg Aart olijk, en er werd gelachen. Welnee, dat was niet erg. De jongens vonden het wel leuk. De meisjes ook. Onder zulk goed geleide waren zij niet bang in het donker.

Maar zij gingen nu toch naar de stad terug, niet langs de witte heuvelgordel aan de rand van het Zand, maar dwars de vlakte over, recht op de gouden gloed in het westen aan.

Die gloed veranderde. Het goud werd vlammend rood. Het scheen alsof een sprookjesstad, gedoopt in purper, uit de witte sneeuw verrezen was.

'Hoe mooi!' zei Klaartje aan Aarts arm.

Aart beweerde dat hij nog nooit zulk moois had gezien. In Oostland niet, aan de Goudkust niet en zelfs niet in Braziel.

'O, nee?' vroeg Klaartje.

'Nergens,' bevestigde Aart, doch daarbij keek hij niet naar het silhouet van de stad maar naar Klaartjes gezicht waarop het late licht scheen. Dat maakte haar wangen dieper rood, haar springend haar van goud en deed haar ogen glanzen.

'Malle jongen,' zei ze, alsof ze boos was, maar tegelijkertijd lachte ze met kuiltjes in de wangen.

Het lichtfeest in het westen liep naar het eind. Het rood werd paars; de contouren van de stad versmolten; de kleuren gingen wijken uit de wolkjes, die aan de hemel dreven en het heldere wit van de sneeuw vergeleed naar grijs.

Klaartje hield Aarts arm stijver vast. 'Is het nog ver?' vroeg zij.

'Nog heel ver,' zei Aart monter. 'Ik laat je nog lang niet los.'

Maar toen hij voelde dat zij even rilde, stelde hij haar gerust.

'Met een uurtje zijn we er, hoor. En pikkedonker wordt het niet.

De sterren komen al.' Hij wees naar boven, waar de eerste blonk.

'Als het ijs eens brak,' zei Klaartje. Nu het donker werd, was zij toch bang.

Hij lachte. 'Dan haalden we een paar natte benen. Hier op het Zand staat amper een voet water.'

'Maar ginder,' hield Klaartje aan. 'In het Krabbersgat.'

Hij wimpelde haar vrees weg. 'Och kom. Het heeft zo lang en hard gevoren. Het ijs is wel een meter dik.'

Klaartje was gerust. 'Ik ben niet bang, hoor,' zei ze dapper. 'Bij jou ben ik nooit bang.' Ze stapte aan zijn arm vrolijk voort.

Maar nu zij alle angst verloren had, werd Aart onrustig. Was het zeeijs nog vertrouwd? De laatste dagen had het niet veel gevoren en onder het ijsdek schuurde en trok de stroom voortdurend, vooral in het Krabbersgat. De vloed joeg elke dag tweemaal naar binnen en de eb perste zich tweemaal daags naar buiten. En hoe was het met de wind? Hij voelde hem in het gezicht. De wind was uit het oosten weg; zuidwest of west. Hij was aan het draaien...

'Wat ben je stil,' zei Klaartje opeens.

Aart schrok er van. Een hele poos had hij haar laten praten zonder een woord te zeggen.

'Ik stil?' vroeg hij. 'Dat is verbeelding van je. Waarom zou ik stil

zijn? Ik wou dat wij...' Hij brak zijn woorden af en Klaartje drong niet aan om voort te gaan. Zij begreep zo ook wel wat hij zeggen wilde. Zij drukte zich alleen wat dichtert tegen haar grote, sterke Aart aan. En hij joeg alle muizenissen weg en babbelde met haar, vertellend van zijn reizen. Zij luisterde aandachtig. Zo merkten zij amper dat het donker werd.

Ze schoten op. De stadswallen rezen donker vóór hen op. Ze waren nu haast thuis. Alleen het Krabbersgat nog. In enkele minuten zouden ze dat kunnen oversteken.

Daar klonk geroep.

'Pas op! Pas op!' verstonden ze. 'Hier is water! Het ijs is stuk!' Een brede zwarte kloof gaapte in het witte ijs. Waar het Krabbersgat het laatst was dichtgevroren, lag het nu weer open.

Aan de overkant stonden mannen.

'Hoe moeten we er omheen?' vroeg Aart aan hen.

Zij wisten het niet. Een half uur geleden was het ijs met een harde knal gescheurd. De wandelaars, die aan de zeekant waren, hadden toen nog kunnen overspringen. De scheur was smal. Later was een plank gelegd. Maar de scheur had zich steeds meer verbreed. Geen plank kon nu meer reiken van de ene naar de andere zijde.

Over het wak konden zij niet. Zij moesten trachten er omheen te komen, maar rechts noch links was er een einde aan de scheur te zien.

Een paar liepen naar het noorden.

'Die kant niet op,' waarschuwde Aart. 'Daar wordt de stroom al feller. Langs de zuidkant moeten we het proberen.'

Hij ging voorop met Klaartje aan de hand. Het donkere water was duidelijk van het witte ijs te onderscheiden. Zij hoefden niet te vrezen mis te stappen. Maar de scheur werd niet smaller. Breder werd ze; de stroom knaagde aan de randen.

Haar hand trilde in de zijne. 'O, Aart,' vroeg zij benepen. 'Komen wij wel ooit weer thuis?'

'Vanzelf,' zei Aart heel stellig, 'ik breng je aan wal.' Maar hoe hij haar aan wal moest brengen wist hij niet. Al breder werd het zwarte water aan zijn rechterhand.

Aart voelde zich onprettig, onrustig, angstig. 'Hoe kom ik toch zo kinderachtig?' vroeg hij zichzelf af. Moest een zeeman bang zijn, nu hij een eindje had te lopen over het ijs? Was dit nu zo gevaarlijk? Hij had toch wel veel hachelijker avonturen beleefd? Stormen had hij meegemaakt, waarvan het uitgesloten scheen dat het schip

ze zou doorstaan. In een wrak, zwaar lekkend schip had hij midden op de oceaan gedreven. Hij was gevangene geweest van San Thomese rovers, had geleden in een slavenkamp, waar bijna al zijn makkers voor zijn ogen waren gestorven, en had in een klein en onzeewaardig schuitje een caeck en zware zandstorm afgereden. En daarna hadden ze zonder eten en drinken in diezelfde schuit op de oceaan gezwalkt. Bij die gevaren vergeleken was dit niets. Een barst in het ijs, waar ze een omwegje voor moesten maken. Waarom was hij dan nu zo ongerust? Niet om zichzelf. Aan eigen leven dacht hij nauwelijks. Het was om Klaartje. Maar waarom moest hij over Klaartje ongerust zijn? Waarom had hij veel meer zorg om haar dan om Lijsbeth, zijn eigen zuster, die naast Ijsbrant liep? Aart wist het niet. Er was niets tussen hem en Klaartje. Nu ja, hij vond het prettig om met haar schaats te rijden, maar dat was toch vooral, omdat zij zo'n stevige streek reed en haar slag best bij de zijne paste. En vanmiddag vond hij het wel leuk om haar te helpen bij het klimmen op de schotsen en haar te steunen bij het lopen op het spiegelgladde ijs. Hij had haar ook heel knap gevonden toen de rode zon juist in haar ogen scheen. Maar er was toch niets. Waarom klopte dan nu zijn hart zo luid en waarom was hij angstig dat hij haar niet veilig thuis zou kunnen brengen?

De zwarte kloof in het witte veld werd smaller. Ze was op het laatst niet veel meer dan een wijde spleet.

'We komen er!' riep Ijsbrant, die voor Aart uit liep, en toen na enkele honderden ellen de spleet nog smaller was geworden, sprong hij er over.

Een tweede jongen volgde. Zij stonden aan de overkant vlak aan de rand, om de meisjes op te vangen. Die sprongen kat na kat. Eén gleed uit vóór haar sprong en struikelde. Het bezorgde haar slechts natte voeten, want de jongens grepen haar direct. Aart sprong met Klaartje hand in hand.

Nu naar de stad!

Waar was de stad? De duisternis stond om hen heen. De Zuider-toren die zij straks als een donkere pilaar hadden waargenomen, was verdwenen. Bij het lopen langs de geul hadden zij alleen naar het water gezien en niemand had er op gelet of en hoe sterk de geul gekronkeld had.

'Zeelui voorop!' riep Maarten Last, een kuiperszoon. 'Vooruit Aart en Ijsbrant!' De jongens van de wal dachten dat zij met

deze stuurman als gids onmogelijk konden dwalen.

Aart keek omhoog. De sterren wezen een zeeman gemakkelijk de weg. Maar er tintelden geen sterren meer; de lucht was zwaar betrokken. Hij stak zijn hand op om te voelen waar de wind vandaan kwam. Ach, de wind was immers aan het draaien.

Zonder zicht, zonder geleide van de sterren en zonder dat zij wisten uit welke hoek de wind blies, konden ook Aart en Ijsbrant geen weg in het donker vinden.

'Langs de scheur,' zei Aart. 'Aan deze zijde langs de scheur terug. Dan moeten we vanzelf weer voor de stad komen.'

Met Ijsbrant samen wilde hij voorop gaan, om de anderen te laten volgen. Maar Klaartje hield zijn arm vast. 'Niet weggaan,' smeekte zij. 'Ik ben zo bang.' Haar arm trilde aan de zijne. Toen gingen die twee voorop langs de geul aan welker rand het water bruiste. Zo moesten ze gauw bij de stad zijn.

Maar na een korte tijd stonden zij alweer voor water. Een tweede scheur was er in het ijs gebarsten, haaks op de eerste. Zwart water golfde voor hun voeten.

De meisjes schreiden en de jongens stonden stil met saamgetrokken monden en stijf geknepen vuisten. Het ijs ging blijkbaar allerwege scheuren. Als het achter hen ook was gesprongen bevonden zij zich op een schots...

'Vooruit!' zei Aart. 'Als wij hier blijven staan, sterven we van kou.' Hij volgde de rand van de nieuwe geul.

Zij liepen lang. Hoe lang wist niemand en welke kant het uit ging ook niet. Klaartje leunde zwaar op Aart z'n arm. Soms gleed ze uit. 'Ik ben zo moe,' klaagde zij.

Hij droeg haar bijna. 'Ben je niet bang?' vroeg hij.

Toen lachte ze zacht. Bang was ze niet. 'Ik ben immers bij jou,' zei ze.

Aart huiverde. Zijn verantwoordelijkheid woog hem nog zwaarder door haar onbepaald vertrouwen. Hij was wel bang... om haar. Aan de overkant van het zwarte water kon hij geen ijs meer zien. Liep deze geul wel naar de wal? Had hij die grillige punt, die als een vlag uit het ijsveld sprong, straks ook niet reeds gezien? Liepen zij soms in een cirkel rond op een ijsveld, dat aan alle kanten door het water was omringd? En dreven zij nu naar het midden van de Zuiderzee? Het zweet brak Aart uit, ondanks de kilte van de nacht. Er kwam geen einde aan de eindeloze tocht.

'Ik... ik kan niet meer,' hoorden Aart en Klaartje een meisje

achter zich. Een ander was ook aan het einde van haar krachten. De moed was er bij alle meisjes uit. Ze wilden rusten.

'Niet rusten! Niet rusten!' riep Aart. 'Als wij gaan rusten gaan wij dood.' Hij greep het ineengezakte meisje bij de arm. 'Jij aan de andere kant, Brant.' Samen trokken ze haar mee. Een paar andere jongens deden hetzelfde met het tweede meisje. Ze trokken verder over het witte ijs en langs de rand van het zwarte water. Hun moede voeten gleden telkens uit. Aarts ogen speurden in het donker. Ontdekte hij nog niet de schaduw van een dijk, zag hij geen huis? Zijn ogen deden pijn van het vergeefse staren. 'O, God,' bad hij in stilte. 'Wij weten het niet meer. Breng Gij ons thuis. Maak Gij dat ik haar thuis kan brengen.'

'Luister!' zei Klaartje opeens. 'Luister!'

Zij stonden stil maar hoorden niets. 'Wat was er?' vroeg Aart.

'Ik hoorde iets,' zei zij, 'ik meende iets te horen.' Wat het was kon zij niet zeggen.

Allen spitsten de oren, doch geen vernam iets anders dan het zoeven van de wind en het ruisen van de stroom, die aan de randen van hun ijsveld vrat.

'Je hebt het je verbeeld, m'n meiske,' meende Aart.

Klaartje geloofde dat nu ook. 'Ik dacht anders zo stellig dat ik iets hoorde. Het leek op het blaten van een schaap.'

'Een schaap?' Aart lachte zijns ondanks een beetje spottend. 'Hoe zou je hier midden op zee ooit een schaap kunnen horen?'

Er sprongen tranen in haar ogen. Zij vond het zelf ook dwaas dat ze zich dat verbeeld had.

Aart streelde haar koude, natte wang. 'We komen thuis, hoor,' troostte hij. 'We komen vast gauw thuis.' Hij begreep echter zelf niet hoe hij dit zo stellig zeggen kon, want hij zag geen uitweg. Opnieuw sjokten zij voort.

'Luister!' zei Klaartje weer. 'Luister!'

En nu hoorden allen het. Daar blaatte een schaap. Het blaatte nog eens en het geluid was niet ver af.

Als daar een schaap was, waren zij niet midden op de Zuiderzee. Dan moesten zij dicht bij het land zijn. Ze liepen op het geluid af. Door het donker van de nacht zag Aart de zwarte schaduw van een dijk. Ze waren vlak bij het land.

Ach... weer stuitten ze op water. Zo dicht bij het reddend land werd hun de pas toch afgesneden.

'Geef me een hand,' zei Aart tot Ijsbrant. Gesteund door zijn

vriend liet hij zich in het water zakken.

'Aart! O, Aart!' Klaartje wou hem tegenhouden.

'Ik verdrink niet, hoor,' suste hij. Maar het ijzige water, dat door zijn kleren heendrong, deed hem klappertanden. Tot aan zijn heupen zakte hij, tot aan zijn borst. Toen had hij grond.

'Jij ook, Brant,' riep hij zijn makker toe. 'Dan dragen we ze samen over.'

Ijsbrant sprong naast hem in het water.

Aart droeg eerst Klaartje. Hoog op zijn schouders droeg hij haar. Het koude water sneed hem in zijn buik. Hij moest zijn tanden op elkander klemmen om ze niet aldoor te laten klapperen. En Klaartje woog niet licht. Maar Aart droeg haar met vreugde en zette haar droog op de wal dicht bij het schaap, dat door zijn geblaat hen had gered.

Tezamen gingen Aart en Ijsbrant daarop de anderen halen. Ze droegen eerst de meisjes over en toen de overige jongens. Zij waadden door het water tot allen op de vaste bodem stonden. Toen namen twee meisjes, die reeds op kondschap waren uitgegaan, de verkleumde dragers op hun beurt tussen zich in. 'Nu jullie mee. Hier is een boerderij. Er staat een bed met hete kruiken voor je klaar.'

De volgende morgen liep het troepje langs de zeedijk naar de stad, een lange wandeling. Tot Leek waren ze naar het zuiden afgedwaald. Het was drie uur lopen naar Enkhuizen. De zee was aan hun rechterhand. Gisteren was ze nog een vaste vloer. Nu schuimden er de golven. Aan de kust was alles open water. De westenwind had het ijs ver uit de wal gezet. En in de verte dreven losse velden. Als ze vannacht niet aan wal gekomen waren...

Als stuurman op de Halve Maen

De inval van de dooi maakte voor Aart alles anders. Er kwam een einde aan de lessen bij Lucas Wagenaar en aan de ontmoetingen met Klaartje. Hij was er niet rouwig om. Met hoeveel animo hij ook de lessen in de chirurgijnskamer en doopkapel gevolgd had en hoe plezierig hij met Klaartje had gewandeld en geschaatst, na zoveel jaren varen op de vrije zeeën werd hem de stad, toen hij weer schuim zag op de golven, veel te nauw. Hij moest het zeegat uit.

De buitenkant was met het draaien van de wind op slag veranderd. Er kwam reuring op en bij de schepen nog voor het ijs geheel verdwenen was. Wat in de strenge winter binnenshuis was klaar gemaakt, kwam nu naar buiten. Verse henneprossen uit de lijnbanen, ankers uit de smederijen, nieuw doek van de zeilmakers, kartouwen en gotelingen uit de geschutgieterij. Op de schepen werd geschraapt, geteerd, gebreeuwd. Nieuw want werd aangeslagen, blokken kwamen aan de mast. Het scheen dat de schepen evenzeer het voorjaar roken als de mensen en als de bomen aan de grachten, die dikke knoppen aan de zwarte takken kregen. Een week geleden lagen ze nog dood en kaal in het ijs. Met fris touwwerk aan de masten, blanke zeilen op de raas en blinkend van teer en van harpuis, gingen ze aan hun trossen rukken als paarden, die er naar verlangen de winterstal te ontvluchten om te gaan draven in het vrije veld.

Zodra de westwal ijsvrij was, voeren de staalevers uit om haring uit de Zuiderzee te halen. Netten vol stalen ruggen brachten zij aan wal en de Westfriezen smulden in panharing en bokking. De beurtschippers probeerden ook of zij hun route weer konden varen. De Ketel bleek nog vol te zitten en de Gelderse wal geheel met ijs bezet te zijn, zodat de schippers op Kampen en Harderwijk van een vergeefse tocht terugkeerden, maar de Amsterdamse beurtman kwam er door en die op Harlingen berichtte dat de vaart naar het noorden vrij was.

Dit laatste was een teken dat de grote scheepvaart kon beginnen. De fluiten en karvelen, nadat ze getuigd waren reeds verhaald

naar de pakhuizen aan de Oosterhaven en daar geladen, werden nu met spoed geheel zeilree gemaakt.

Op zekere dag kreeg Aart een boodschap of hij op het kantoor van Blauhulck wilde komen. Hij schrok toen hij die boodschap kreeg. Nog nooit was hij geroepen bij zijn reder; slechts zelden had hij hem ontmoet. De schippers maakten altijd alles met de bootsgezellen af. Alleen als er een slecht rapport was uitgebracht, werd een scheepsmaat of een jonker wel eens op het kantoor ontboden. Zou schipper Eriksz over hem hebben geklaagd? Met kloppend hart klom Aart de hoge stoep op aan de Wierdijk. Bedremmeld wachtte hij in het grote kantoor, waar de klerken aan hun lessenaars stonden te schrijven. Na heel lang wachten bracht een klein, grijs manneke met platvoeten, dat de ganzeveer achter het rechteroor droeg, hem naar een kamer, waar de reder zat.

Daar stond Aart met een rood hoofd te draaien met zijn muts, want sinjeur Blauhulck zat te schrijven en scheen niet eens te merken dat er iemand voor hem stond. Eindelijk richtte hij zich op. Daarop kreeg Aart het nog benauwder. Streng en onderzoekend keek de reder hem aan. Aart zat liever in een zware storm op een slingerende ra, dan dat hij hier voor zijn hoogste baas stond.

De stem van de reder klonk evenwel niet boos. 'Aart Wessels, hee?' vroeg hij.

'Jawel, sinjeur,' gaf Aart fluisterend ten antwoord.

'Heb jij idee stuurman te worden op de Halve Maen?'

Aart schrok er van. Stuurman? Hij stuurman? Dit was zijn vurige wens. Hij had er heel vaak van gedroomd en deze winter had hij hard geblokt om alles te leren wat een stuurman leren moest. Maar hij had niet durven hopen dat zijn hartewens de eerste jaren in vervulling gaan zou. Hij was zo jong. 'Graag, sinjeur. Graag... Maar...' Aart beet op zijn lippen en brak af.

'Wat maar?' vroeg Blauhulck. 'Toch niet helemaal content met je promotie?'

'O ja, sinjeur, ja...' Hij stotterde en frommelde zijn muts tussen zijn vingers, boos op zichzelf omdat hij dit prachtige aanbod niet ogenblikkelijk met beide handen aangegrepen had. Nu bedierf hij al zijn kansen.

'Wat had je dan voor maar?' vorste Blauhulck.

'Niets, niets, ik ben heel blij. Ik dank u wel.' Met vijven en zessen kon hij niet aankomen na zo'n prachtig aanbod.

Doch Blauhulck wou het weten, en toen zei Aart hakkelend:

'Och... ziet u... ik wou vragen, wie schipper op de Halve Maen werd. Als... als... Maar ik heb daarmee immers niets te maken.' Blauhulck lachte. 'En als dat nu eens *niet* Barent Eriksz was, dan bleef je zeker liever jonker bij je oude schipper.'

Aart draaide aan zijn muts. Hij stond met de mond vol tanden. Varen zonder Eriksz zou hem moeilijk vallen, maar...

'Maak je niet ongerust, m'n jongen. Jij kunt niet buiten Eriksz, maar Eriksz kan ook niet buiten jou. Daar in dat slavenkamp op San Thomé zijn jullie tweelingbroers geworden, al kon hij haast je grootvader zijn. Jullie komen samen op dat schip.'

Toen was Aarts vreugde volkomen, al wist hij niet hoe hij die tegen Blauhulck uiten moest. Hij vergat de reder te bedanken, liep met grote stappen door het klerkenkantoor zonder daar een mens te zien, sloeg met een smak de deur achter zich dicht, rende langs de Wierdijk en voelde er niets van dat zijn voeten kletsnat werden van het sneeuwwater, dat in grote plassen op de straten stond, en waar hij dwars doorheen liep, zo onbesuisd dat hij zijn broek en buis bespatte. Stuurman, stuurman onder schipper Eriksz! In zijn blijdschap had hij nergens oog of oor voor, zelfs niet voor een meisje, dat op de Havendijk aan het ramenlappen was.

Maar toen hij plotseling een natte spons op het hoofd kreeg, keek hij omhoog in Klaartjes lachende gezicht. Zij zat in de vensterbank van een bovenraam van het huis van Ham, haar knieën binnen, haar bovenlijf buiten het raam. Zo lapte zij de ruiten en nu had ze Aart haar natte spons op het hoofd gegooid. Ze lachte om zijn verbouwereerd gezicht.

Aart was zo vol van zijn nieuwe baan dat hij niet eens op het plagerijtje lette.

'Ik word stuurman!' riep hij haar toe met een stem, die oversloeg van blijdschap.

Klaartje was haar grap op eenmaal glad vergeten.

'Wacht even!' riep ze en verdween om een oogwenk later bij de deur te staan. 'Word jij stuurman, Aart?'

'Bij schipper Eriksz op de Halve Maen.'

Klaartjes ogen schitterden van vreugde. 'Dat is fijn, Aart, jô, da's fijn!'

'Blauhulck heeft mij aangesteld, zonder dat ik er om gevraagd heb. Wat zeg je er wel van, Klaartje, dat ik nú al stuurman ben, pas twintig!'

Achter hen werd aan het raam getikt. Een spits gezicht gluurde over het horretje. Joffer Ham kon zeer slecht hebben dat haar maerte praatte aan de deur en helemaal niet dat ze met een jongen praatte.

'We varen over veertien dagen,' zei Aart voordat hij wegging. 'Zie ik je voor die tijd nog?'

Klaartje, niet achtend het ontstemd gelaat aan de andere kant van het venster, riep vrolijk: 'Ja, natuurlijk!'

Aart stond op de Halve Maen om toezicht te houden op het stuwen van de lading. Dat was zijn taak als stuurman. Hij was verantwoordelijk voor de stuwage. Met het koren ging het vrij eenvoudig. Dit werd los in het ruim gestort. Als dat maar goed gevuld was, zodat het graan niet werken kon, was er niets aan de hand. Hennep, blokken en het andere korte hout gaven ook geen last. Maar masten en stengen waren moeilijker te laden. Dit lange hout kon niet in het ruim. Het werd een deklust, die stevig moest gestuwd, opdat de boel niet rollen ging, als straks de Halve Maen ging slingeren. De jonge stuurman was daarbij niet gauw tevreden. Toen echter schipper Eriksz, nadat het schip zijn lading in had, kwam inspecteren, kreeg Aart een pluim. Hij had het goed gedaan.

De zondag vóór de Halve Maen zou varen, waren de beide voorste rijen stoelen in de Westerkerk bezet met jonge mensen. Tussen de meisjes, alle in zwart en wit, zat Klaartje. Bij de jonge mannen Aart. Dit was een kerkdienst anders dan Aart ooit had beleefd. Want meestal zat hij heel achteraan, in de open banken tegen de hoge muur, waar je de dominee amper kon zien en waar zijn stem bijna verloren ging in de echo der gewelven. Aarts ogen dwaalden dan dikwijls van de kansel naar de vrouwenstoelen, waar hij soms een glimp van Klaartjes mutsje kon ontwaren, en zijn gedachten zweefden heel vaak over wijde zeeën. In de kerk beleefde hij zijn reizen nog eens na of droomde hij van grotere avonturen. De preek, die was voor oude mensen, had hij vaak gemeend, en niet voor jongelui. Hij ging naar de kerk zoals iedereen naar de kerk ging, omdat het zo hoorde. Zoals je op zee elke dag bij het morgengebed moest zijn en elke zondag bij de scheepsgodsdienstoefening. Vandaag was echter alles anders. Hij zat vooraan, bijna onder de preekstoel en dominee Valenteyn

richtte zich speciaal tot hen, de jonge lidmaten, die vandaag bevestigd zouden worden. De zeelui onder zijn catechisanten sprak hij in het bijzonder aan. 'Je vader en je moeder, je vrienden, je vriendin, als je die mocht hebben, blijven achter, maar de Heiland gaat met je mee aan boord. Hij is de beste loods en zijn Evangelie een kompas, dat nimmer faalt. Hoever je wegzwerft op de grote zeeën, toch ben je nooit alleen. Ben je in gevaar, Hij staat je bij. En tracht in vreemde havens de duivel je tot kwade dingen te verleiden, bedenk dan dat je heden hier beleden hebt: Ik ben van Christus en ik wil doen wat Hij van mij verwacht...'

Aart zag op naar de kansel, de dominee recht in het vriendelijk gelaat. Nog nooit was hij zo zuiver en zo blij geweest, zo moedig en zo sterk als deze morgen. Wie gelooft, die overwint de wereld!

Dominee Valenteyn stelde de belijdenisvragen: Beloofst gij in deze leer standvastig te zullen blijven in leven en in sterven?

Eerst antwoordden de meisjes. Bedeesd, soms nauwelijks hoorbaar,

klonk haar ja in de wijde ruimte van de grote kerk. 'Klaartje Meinders,' zei de dominee. 'Ja,' hoorde Aart een heldere stem, die hem een lichte schok gaf. De namen van de jongens werden afgelezen. Aart was een van de laatsten; zijn naam stond achter in het alfabet. In spanning wachtte hij.

'Aart Wessels,' klonk het van de kansel.

'Ja!' gaf hij antwoord, zo luid dat de echo meesprak.

Toen des middags op dezelfde plaats waar zij des morgens zaten, het Avondmaal was aangericht, zag hij met eerbied naar de witte tafel en naar het zilveren servies. Schroom en vreugde waren in zijn hart, toen hij opstond uit zijn bank om aan te zitten. Hij zag het brood in de blanke handen van de predikant: Neemt, eet, gedenkt en gelooft, dat het lichaam van onze Here Jezus Christus gebroken is... Schuchter nam hij het van het zilveren blad en bracht het naar zijn mond. Zo zeker ik dit eet heeft de Heer mijn schuld betaald, wist hij.

De beker beefde in zijn handen, toen hij de rode wijn dronk... Christus' bloed, vergoten tot een volkomen verzoening van al onze zonden.

Bij het uitgaan zag hij Klaartje en liep met haar op. 'Als je dit gehad hebt,' zei hij, 'deze morgen en deze middag dan kun je alles. Dan is er niets te zwaar en te moeilijk in de wereld.'

Even zag ze hem verwonderd aan. Niet dadelijk begreep ze dit.

Maar de dag van de belijdenis had ook haar uitgetild boven de kleine dingen van het leven. 'Ja,' zei ze, 'dit maakt je sterk om veel te dragen.'

Toen hij thuiskwam, keek Lijsbeth hem ondeugend aan. 'Hee, alleen?' vroeg ze.

'Wat bedoel je?' was zijn argeloze wedervraag.

'Je liep toch met Klaartje, bij klaarlichte dag en tussen al het kerkvolk. Als het al zó ver is met jullie, kon je hier ook wel met haar komen.'

Het viel als een koud bad op Aart. Hij was zo vol geweest van wat hij deze morgen en deze middag in de kerk genoten had, dat hij aan iets anders geen ogenblik gedacht had. 'Wij hebben vandaag belijdenis gedaan,' zei hij.

Lijsbeth kreeg een kleur.

Het was de vooravond van het vertrek van de Halve Maen. De volgende morgen met de eb zou het schip gaan zeilen. Aart wandelde op de Havendijk heen en weer. 'Om acht uur moet ik een boodschap doen,' had Klaartje gezegd. 'Dan wou ik je graag nog even spreken.' Aart wachtte op het donkere grachtje op de klok van achten. Een enkel lichtje dwaalde nu aan deze en dan aan de andere kant van het water, lantaarns van mensen, die niet zonder lamp in het donker durfden lopen, en verder straalde er wat flauw licht uit een paar winkelvensters, waarachter olie-lampen walmden. Toen de Zuidertoren uit zijn donkere hoogte acht slagen over de stad liet vallen, klikte een klink in het grote huis van Ham en kwam een schaduw buiten. Aart schoot er snel op toe.

'Ben jij dat, Aart?' vroeg Klaartje. Na de overgang van licht in duister zag ze de eerste ogenblikken niets.

'Hier is mijn hand,' bood hij aan. 'Ik help je van de stoep.'

Onzeker stapte ze af. Maar aan zijn arm werd haar gang vast.

'Ik zal je niet lang ophouden,' zei ze. 'Deze laatste avond moet je thuis zijn, bij je vader en je moeder. Maar ik wou je toch graag nog even groeten voor je gaat. Ik zou je' – haar stem haperde even – 'ook wat willen geven, als je 't goed vindt.'

'Wat geven?' Aart verbaasde zich. 'Maar Klaartje...'

'Die avond,' zei ze, 'op het zecijs. Toen ben je goed voor mij geweest.' Ze stopte hem een pakje in de hand. 'Het is een wollen das,' zei ze, 'ik heb hem zelf gebreid.'

Aart was verlegen met het geschenk. 'Ik... ben ik goed voor jou geweest?' Hij wist er niets van. 'Wij hebben jullie in de narigheid gebracht doordat we je zover op zee meenamen. Ik moest jou wat geven, in plaats van jij mij.'

Ze lachte stil. Ze wou niet zeggen dat hij haar best wat geven mocht.

Maar Aart gaf uit zichzelf wat zij niet vragen wou. Zij kreeg zijn eerste zoen in het duister van de gracht en zij gaf er hem dadelijk een terug.

'Die das zal ik dragen hoor, als ik wacht loop,' zei hij. 'En dan zal ik aan jou denken.'

'Ik denk altijd aan jou,' zei zij eenvoudig.

Ze liepen niet lang samen. Zij moest een boodschap doen en joffer Ham lette nauw op haar maerte, vooral als het donker was. En in het Kreupeltje werd gewacht op de jongen, die zijn laatste avond thuis was vóór een grote reis.

'Wat heb jij een kleur,' zei Lijsbeth, toen hij binnenkwam. 'Viel het afscheid jullie allebei zo moeilijk?'

Ditmaal werd Aart niet boos om het plagen. 'Ja,' gaf hij vrolijk toe, 'het viel niet mee.'

Er stond een schaal met wit-besuikerde oliebollen op de tafel en vader Wessels haalde uit de kelder een paar flessen Franse wijn, die hij verleden jaar van een reis naar Rouaan had meegebracht.

't Zou feest zijn, nu Aart voor het eerst als stuurman varen ging.

Grootmoeder en grootvader, ooms en tantes en enkele vrienden kwamen gelukwensen. Vader Wessels genoot in de voorspoed van zijn oudste zoon. 't Gaat steeds omhoog,' zei hij, 'mijn vader is altijd bootsgezel gebleven, ik heb het tot bootsman gebracht; mijn zoon wordt stuurman. Je zult het zien, vader,' - schertste hij tegen de grootvader - 'zijn zoon zal nog eens schipper worden.'

De oude schudde het grijze hoofd. 'Zo lang duurt het niet,' zei hij. 'Aart zelf wordt schipper, een jongen, die zo jong al stuurman is, krijgt vast nog eens een eigen schip.'

Aart lachte ongelovig om de voorspelling van zijn grootvader. 't Komt omdat ik naar u genoemd ben,' zei hij, 'dat u te veel van mij verwacht.'

Maar de oude schudde heftig het hoofd. 'Nee, nee,' zei hij. 'Wat heb ik indertijd gezegd toen jij bij meester Schrijver uit de school gejaagd was en je vader en moeder dachten dat je voor galg en

rad opgroeien zou? Laat de jongen varen, zei ik, dan zul je zien wat er uit Woeltje wordt. Nu zien we wat er van geworden is, en we zullen meer zien.' Hij zette het wijnglas aan zijn tandeloze mond. 'Op je gezondheid, stuurman Aart; jij wordt eens schipper Wessels, wat ik je zeg.'

Het was een vreemde gewaarwording voor Aart als stuurman uit te varen. Bij het uitlopen uit de haven had hij het bevel op het voordek, terwijl schipper Eriksz van de kampanje commandeerde. Hij moest een kabel laten uitbrengen en daarvoor de mannen aan het gangspil bevelen geven. Hij moest de zeilen aan de voormast laten hijsen, en zorgen dat een matroos met een kurkzak aan bakboord stond om een botsing met het remmingswerk te mijden. Hij had het zo druk dat hij zijn vader en moeder, die op het havenhoofd stonden, amper zag. Maar toen het schip in het Krabbersgat voer, los van de wal, en de zeilen naar boven kropen, ontdekte hij ze toch en zwaaide met zijn muts. En even verder zag hij een meisje staan, wier blonde krullen uit haar witte mutsje sprongen. Toen zwaaide hij nog harder en heel lang. Tot de bootman achter hem hem op zijn schouder tikte. 'Stuurman!'

Aart schrok en schaamde zich. Van de kampanje had Barent Eriksz een sein gegeven, maar hij had het niet gemerkt. Hij was te vol van Klaartje en vergat zijn werk. En dat terwijl hij voor het eerst als stuurman optrad. Ze moesten door de wind. Hij gaf bevelen om te brassen. Toen hij weer naar de wal keek, was het havenhoofd al lang uit zicht en waren Klaartje noch zijn ouders meer te zien. Alleen de hoge koopmanshuizen boven de jonge bomen aan de Wierdijk zag hij nog, een karteling van daken aan de noordkant van de stad, en boven alles uit de Zuidertoren.

Schipper Eriksz riep hem naar het opperdek. 'Ik ga omlaag, jij hebt de wacht.'

'Best schipper,' antwoordde Aart.

De wal was weg, de Halve Maen lag op zijn stuurboordsboeg en zeilde krap aan de noordwester. De stad, vader en moeder, Klaartje ook, schoven naar de achtergrond. Het schip reed op de golven. Aart voerde, nu Barent Eriksz in de kajuit was, het bevel op het scheepsdek van de Halve Maen.

Als stuurman varen, het was vreemd voor Aart, al had hij tevoren wel honderdmaal bedacht, hoe het wezen zou als hij eens zover kwam. Matrozen, driedubbel zou oud als hij, stonden met

de hand aan de muts voor hem. Een bootsman, die hem als halfwassen brasem de mantel wel eens duchtig uitgeveegd had, vroeg hem nu wat zijn orders waren. Bij het schaften zat hij niet aan de bak van de bootsgezellen, of, zoals de laatste jaren toen hij als jonker voer, in het gezelschap van bootsman, bottelier en timmerman, waar je net als bij de matrozen de ordinaire scheepskost met z'n zessen uit één grote houten balie at, maar met schipper en kommies in de kajuit. Er kwam vis op tafel, verse groenten, eieren. Je at uit eetgerei van aardewerk en dronk bij iedere maaltijd bier of wijn.

Het maal was best aan de tafel van de overheid, maar Aart zat er als jonge snaak alleen met de bedaagde schipper en de oudere kommies, en hoe goed hij het ook met Barent Eriksz altijd vinden kon, hij dacht nu toch met zeker heimwee aan de grappen die de jonkers taptten aan hun bak. Hetzelfde had hij 's avonds weer. Als stuurman had hij nu een hut voor zich alleen in het achterschip. Klein was ze, maar er was licht en lucht en door de patrijspoort kon hij uitzien. Een prinselijke ruimte had hij, als hij deze hut vergeleek met het vooruit, waar je nooit recht op kon staan en 's nachts op je knieën moest kruipen onderlangs de rij van hangmatten, die stijf naast elkander hingen. Het stonk er altijd en als de zee wat hol was, zodat luiken en poorten gesloten moesten blijven, was het er stikkedonker en zo benauwd dat niemand anders dan een pikbroek het er harden kon. Maar Aart had er onnoemelijk veel guitenstreken uitgehaald en dol plezier gemaakt met zijn kornuiten. In zijn propere hut lag hij alleen. Een ogenblik kwam er een zeker heimwee boven. Wat drommel, vermande Aart zich echter, moet ik gaan piekeren nu ik gekregen heb, waarnaar ik jaren heb verlangd? Hij draaide zich in zijn kooi om en lei zijn oor in het kussen en sliep zo lekker als hij in het vooruit ooit geslapen had. Het schip wiegde hem hier even fijn in slaap als toen hij in zijn hangmat schommelde.

De volgende morgen lag de Halve Maen ter ree van Texel. Dit was de plaats, waar de koopvaarders, die naar het zuiden moesten, zich verzamelden tot een konvooi. Uit Amsterdam, Hoorn en Enkhuizen kwamen al de schepen voor de zuidelijke route samen: de Frans- en Straatvaarders, en wat bestemd was voor Brazilië, de Zouteilanden en de Bocht van Guinee. Een sterke vloot zou het worden, die niets te duchten had van de Duinkerker kapers, noch van de Spanjaarden. De tijd van wachten voor het verza-

melen werd benut voor het innemen van water, dat in de Texelse duinen maar voor het pompen was, terwijl het in de Watersteden, waar alles uit de regenbakken komen moest, voor zoveel schepen moeilijk was te krijgen.

Aart vond er IJsbrant, die op de Drie Haringen een reis om zout ging maken. De beide jonge stuurlui passagierden samen. Ze wandelden door het dorp; ze huurden paarden bij een boer en reden naar Den Burg en Cocksdorp. Dwars door de duinen droegen de paarden hen en op het brede Noordzeestrand lieten zij hun rossen draven. Ze zochten eende-eieren in een duinpan en brachten elk een volle zak aan boord, die de bottelier op suiker zette, om straks te kunnen dienen voor de officiersgamelle. Toen er geleidelijk meer schepen op de rede kwamen, ging de overheid van de ene bodem bij die van de andere buurten. Aart maakte met veel stuurlui kennis en schipper Eriksz had soms zijn kajuit propvol met schippers van de andere schepen. Het was bedrijvig op de rede, waar steeds meer schepen de ankers lieten vallen, en de boten op en neer roeiden om passagierend volk naar de wal, en water en victualiën aan boord te brengen. En 's avonds was het in Oudeschild gezellig, als zoveel zeelui uit Amsterdam en het Noorderkwartier er verstrooïing zochten. Soms heerste er in een kroeg ook wel eens grof spektakel.

Maar na een lange winter aan de wal en slechts één dag varen op de Zuiderzee, duurde dit oponthoud toch gauw te lang aan zeelui, wie het varen in het bloed zat. Aart althans was blij toen op een avond het oorlogsschip, dat het konvooi zou leiden, de vertrekvlag hees. Als wind en weder dienden, zou de vloot de volgende ochtend zeilen.

Wind en weder dienden zeer. Er stond die morgen een bolle bries uit het noordoosten, die de vloot uit Texelstroom en door het Marsdiep blazen zou. Op alle schepen klonken de gangspiliedjes bij het winden van de ankers, en stonden de maats op de paarden van de raas om de zeilen bij te zetten. De bootsmansfluitjes snerpten na de commando's van de officieren. Het ene schip na het andere ging onder zeil en Texelstroom was weldra vol met blanke zeilen. Meer dan honderd schepen voeren in een lange file. In het Marsdiep, waar het diepe water ruimer was, zwermden de schepen uit en eenmaal op de Noordzee liepen de blanke zeilen als een brede waaier uit elkaar. De Halve Maen was in Texelstroom in de achterhoede geweest, maar toen ze het Marsdiep

uit waren, lag het schip bijna vooraan. Ze voeren te snel voor het konvooi en de maats moesten de mast weer in om zeil te minderen. Op andere schepen, die achterop geraakt waren, zag men de bonnetten hijsen. Zo regelden de schepen zich naar elkaar totdat ze, de een met alle zeilen bij, de andere met huikende schoverzeilen, alle ongeveer dezelfde snelheid hadden. Zij hielden onderling voldoende ruimte om niet in elkanders lij te liggen; ze bleven dicht genoeg bijeen om ook bij heilig weer gezichtsverband te houden. Het was, zoals ze voer onder een helle voorjaarszon, met de volgebraste zeilen, de hoge spiegels en de oranje-blanje-bleu vlag van elke grote mast, een rijke vloot.

Dit was de aanvang van de eigenlijke reis en nu begon voor Aart het vaste werk van stuurman. Hij moest loggen. Terwijl een matroos het houten schijfje overboord wierp, dat, met een vliegerschaar aan een dunne lijn verbonden, rechtstandig staan bleef, vierde Aart het touw, telde de knopen, die daarin zaten, en keek op het zandglas. Aan het aantal knopen dat in een minuut gevierd werd, kon hij berekenen hoe snel het schip liep. Het was zeven mijl per uur op deze eerste dag, een behoud, waar men zijn handen over dicht kon knijpen, en dat alleen gemaakt werd doordat de wind zeer gunstig was en alle schepen met schone kielen voeren.

Toen het tegen twaalfen liep, haalde Aart de Jacobsstaf te voorschijn. Op vele reizen had hij schipper Eriksz mogen helpen met het bestek, als stuurman maakte hij het nu zelfstandig. Met bijkans dichtgeknepen, knipperende ogen keek hij langs het instrument in de felle zon en schoof de richtstaven heen en weer tot hij de zon op haar hoogste stand gepikt had.

Na het lezen van de graden op de Jacobsstaf ging hij de breedte berekenen, waarop ze voeren. Vroeger had Barent Eriksz over die berekening gezweet en was Aart, ofschoon als brasem varende, voor zijn schipper aan het cijferen gegaan. Thans was het een peuleschil voor hem de graden, minuten en seconden vast te stellen.

Toen het bestek gemaakt was, schreef hij in het journaal hetgeen er heden in behoorde:

...Op heden, de 30ste maart des jaars 1608 met noordoostenwind de rede van Texel verlaten en buiten het Marsdiep koers ZZW gezet. Te noen bevonden wij ons op 52 gr. 36 min. N.B. Een behoud van 7 mijlen werd gemeten. God make onze reis voor-

spoedig als het begin...

Bijzonderheden waren niet te melden.

Het was rustig zeilen in konvooi, vooral daar men steeds op één boeg kon blijven liggen. Om de koers behoeften de onderscheiden schippers zich weinig te bekommeren. Men voer maar op de leider. Kapers waren niet te duchten. Een enkel zeil, dat zich vertoonde in het Kanaal, verdween weer haastig. De grote voorjaarsvloot van de Hollanders was voor de Duinkerker piraten, zelfs als zij al hun kaperschepen samentrokken, geen portuur. En ook een Spaanse vloot zou het niet wagen dit konvooi te ataqueren. Het was eer omgekeerd. Als de Hollanders op Spaanse kraken, die uit de West het zilver haalden, mochten stuiten, zouden zij ze zeker niet rustig laten varen. Doch van de route van die zilverschepen was de voorjaarsvloot nog ver verwijderd. Aart Wessels had de hondewacht. De nacht was maanloos. Van de kampanje af kon men de dingen op het voorschip niet eens onderscheiden; alleen de omtrek van het schip was vaag te zien, zwart in de voor van schuim, die door de boeg in het water werd gesneden. Buiten die voor een enkel vlekje schuim, dat op een golfkam kwam en weer verzwond, en verder nacht. Maar de hemel was helder. Boven Aarts hoofd blonken de sterren en rondom schenen ook sterren te zweven. De Halve Maen lag midden in de vloot. Vooruit en achteruit, aan stuur- en bakboord waren de lichten van de schepen. De sterke dubbele lampen van de konvooleider zag hij schuin over bakboordsboeg. Die leider hoefde Aart maar te volgen en de lichten van de medeliggers slechts te mijden. Het was een simpele navigatie, waarbij de stuurman weinig had te doen. Al wandelend over de kampanje zwierven Aarts gedachten weg, naar de waterstad op de oostpunt van West-Friesland. Vreemd was dit. Toen hij thuis was, dacht hij telkens weer aan varen. Uit de kerk zwierven zijn gedachten weg naar vreemde landen. Zelfs onder de lessen van Lucas Janszoon Wagenaar kon hij zijn zwervende gedachten dikwijls nauwelijks bedwingen. En nu hij voer, nu hij aan boord was en op zee, op weg naar onbekende streken, nu was zijn geest weer in Enkhuizen. Ach, zo was het altijd al geweest, van de eerste reizen af. Zo was het met bijna elke varengast, had zijn zeevader hem toen al verteld. Een zeeman is een rusteloos wezen. Thuis verlangt hij naar de zee, en als hij buitengaats is, verlangt hij thuis te wezen.

Het onvervuld verlangen drijft hem gedurig van het ene naar het andere einde van de wereld. Hoe sterker dat verlangen bij je is, des te beter zeeman ben je, had Krijn gezegd. Maar het was vandaag met Aart toch anders dan voorheen. Vroeger, als hij aan huis dacht, stond moeder altijd in het centrum. Aan vader dacht hij ook wel, en aan de broers en zusters en de vrienden, maar aan moeder toch het meest en altijd weer. En nu stond Klaartje helemaal vooraan. Hij zag haar in de donkere nacht weer helder voor zich, zoals hij haar het laatst gezien had, staande op de walmuur, met de blonde krullen uit haar witte mutsje springend en haar hand hoog boven het hoofd, wuivend naar hem. Hoe kwam het dat hij telkens zo aan Klaartje dacht? Door de das, die ze hem gegeven had, en die hij trouw droeg, die hij nu ook om de hals had en wat vaster knoopte omdat het koud was in de kille nachtwind? Hij had zich, toen zij hem groette van de walmuur, bruusk afgewend, omdat zijn plicht hem riep. Zou zij dat wel begrepen hebben? Of zou ze boos zijn, omdat hij haar geen tegengroet meer bracht? Waarom vloog hem die gedachte aan en waarom beet hij op zijn lippen? Kon het hem wat schelen wat een meisje van hem dacht? Van Klaartje kon het hem heel veel schelen. Hij had haar een zoen gegeven en zij hem. Och wat, was dat zo erg? Van zijn makkers hoorde hij andere verhalen. Die zoenden zoveel meisjes en zo vaak; ze raakten er de tel van kwijt. Maar toch... Hij vond het fijn dat het deze keer een reis naar de Levant werd. Niet enkel omdat hij daar nog nooit geweest was, maar ook omdat je in de havensteden van het Oosten dingen kon kopen, waar een vrouw van hield: ringen en armbanden en hals sieraden en zijden sluiers en kleedjes met prachtige warme kleuren... 'Bakboord je roer!' riep Aart opeens naar de man aan de kolderstok. 'Hard bakboord!'

Over stuurboordsboeg was vlak vooruit het licht. De Halve Maen was op een medeligger ingelopen en Aart had het niet gezien. Op het nippertje ontliep hij een aanvaring. Dat kwam er van als je op je wacht aan meisjes dacht in plaats van aan je werk. Hij zocht naar het dubbele licht van de konvooi. Straks was het over bakboordsboeg vooruit. Nu kon hij het niet vinden. Aan de andere lichten kon hij echter zien dat zijn schip lelijk was afgezakt naar achteraan in het konvooi. Aart riep de maats om bij te brassen en meer zeil te zetten. Geen seconde wou hij meer aan Klaartje denken. Een stuurman moest op zijn tellen passen en zich niet met

meisjes bezig houden. Bij het uitvaren uit het Krabbersgat had hij dat ondervonden en nu ervoer hij het weer.

Na Kaap Ouessant scheidden enkele schepen van de vloot. Het waren de Fransvaarders, bestemd voor Nantes. Wat later gingen een paar schepen voor Bordeaux hun eigen weg. De grote hoop bleef echter bij elkaar.

Toen de Portugese kust gepraaid was, werd een eigenaardige onrust vaardig over dat deel van de bemanning van de Halve Maen, dat voor de maag der schepelingen zorgen moest. De bottelier ging neuzen in zijn wijnvoorraad en zette een aantal kruiken klaar. Kees de kok draaide om het varken heen, dat levend meegevoerd en best gegroeid was in de tijd dat ze bij Texel lagen en zuidwaarts zeilden, dank zij de maats die al de restjes van de maaltijden aan het beest gevoerd hadden, niet evenwel uit pure dierenliefde, maar met een egoïstisch oogmerk. Toen ze zowat op 40 graden noorderbreedte waren, had het varken zijn laatste smulpartij genoten. Kees opende zijn hok en joeg het er met een paar harde slagen uit. Knorrend schuifelde het logge lijf op de korte pootjes over het dek, maar weldra snoerden er stroppen om die pootjes en lag het varken op zijn rug te spartelen. Een mes blonk en bloed spoot. Het zwijn gilte zeer erbarmelijk en reutelde daarna. Als een volleerde slager bewerkte Kees het dier. De hammen en het spek werden bewaard voor later. De lappen en de karbonaatjes gingen onmiddellijk te vuur. Kees bakte, braadde en kookte een gehele dag; de bottelier haalde, behalve wijn, ook flessen ingemaakte vruchten, anders alleen voor de overheid bestemd, te voorschijn en zette ze klaar voor het volk. Bootsman Teun, een zwaar gebouwde reus kreeg het op zijn heupen. Hij ging in zijn scheepskist rommelen en smoesda met de schipper. De zeilmaker spande achter op het kuildek, op zes voet hoogte, een groot zeil. De jonkers en de brasems staken de koppen bij elkaar. Toen ze op 39 graden noorderbreedte waren, hees de konvooyer een lange wimpel in de voormast en stak hij een oranje vlag op de vlaggestok bij de lantaarn. Dit was het sein voor alle schepen om te vlaggen. De hele vloot werd feestelijk getuigd, nadat de zeilen sterk geminderd waren.

De Barlinga's, een reeks van spitse klippen benoorden Lissabon, waren in het zicht gekomen. Dit was het scheidpunt van de Grote en Kleine vaart. Wat naar de Straat moest hield hier zuid ten

oosten aan; de schepen voor de Goudkust, de Zouteilanden en Brazilië gingen zuidwest voorleggen. Maar vóór de vloten scheid- den werd er feest gevierd.

Op een gegeven ogenblik werden van alle schepen boten los gemaakt, geroeid door stevige matrozen. In elk van hen stond een potsierlijk wezen met een witte baard, een witte pruik, groen wier om het hoofd gewonden en een drietand in de hand. Het leek of er opeens honderd Neptunussen uit zee opgedoken waren. En elk schip kreeg zo'n god aan boord.

Het was stuurmanstaak Neptunus op te wachten en hem voor de schipper te geleiden. Aart stond aan de valreep van de Halve Maen, toen de drietand boven de verschansing uitkwam en daar een sneeuwen kop op volgde. Hij hielp de zeegod met zijn lange mantel over het boord te klimmen en bracht hem naar de schipper, die aan het hoofd van al zijn volk Neptunus groette, en hem de ereplaats aanbood tussen hem en de kommies aan het hoofd- einde van een lange tafel, die gister in elkaar getimmerd en op het kuildek opgesteld was. Langs de zijden van die tafel ging al het volk, naar rang en leeftijd zitten, en zo geviel het dat de jongste jongens het slotstuk van de tafel vormden recht tegenover Neptunus en de overheid.

Eerst werd geschapt. De zeuntjes droegen grote balies vis en vlees aan. Kok Kees toonde, behalve een volleerde slager, een man te zijn die als een Hollandse huismoeder de kunst van het olie- bollenbakken verstond. Uit blauw stenen potten torenden de goudgele, balronde bollen, met poedersuiker overstrooid. En al dit kostelijke eten werd rijkelijk besproeid met wijn. Het was een feestmaal, waarin ieder gulzig schransde en waaraan Neptunus zelf het gretigst eer aandeed. Alleen de kleine jongens onder aan de tafel keken angstig naar de drietand van de zeegod, naar zijn pruik en baard, en naar het zeil, dat achter op het kuildek was gespannen. Hun makkers hadden hun veel ijselfs verteld omtrent hetgeen de jongens wachtte, die voor het eerst het scheifeest vierden. De vis was fijn, de karbonade even heerlijk als de olie- bollen, en zij hadden nog nooit zulke goede wijn geproefd als zij nu vrijelijk mochten drinken. Maar wat kwam er straks? Hun hartjes klopten en toen Neptunus streng en donker naar hen keek, zouden ze wel onder de tafel willen kruipen.

Neptunus echter at te lekker om lang boos te kijken. Hij wierp bij het kluiwen van een graat een knipoogje naar de jongens. Hij

hief zijn glas omhoog als om hen aan te sporen ook nog eens te drinken. Zij deden dat en door de prikkelende wijn vergaten zij hun vrees. Ze werden vrolijk, zoals alle gasten. En toen vergaten ze dat daar Neptunus zat. 't Was bootsman Teun en bootsman Teun was helemaal geen kwaje kerel; zij zouden er wel goed afkomen, nu hij zeegod was.

Er werd gezongen en gedanst, toen het eten was gedaan. Het dek dreunde onder de zware voeten van de zeelui. Neptunus sloeg met zijn drietand woest de maat. De kleine jongens, wild van vreugde, zongen het hardst en sprongen het hoogst van al.

Maar bootsman Teun, alias zeegod Neptunus, vergat niet wat bij het scheidingsfeest behoort: de doop van ieder, die nog nooit de zuidelijke route heeft bevaren. 'Is hier nog ongepekelde volk?' vroeg hij met stentorstem aan de schipper.

Barent Eriksz wees vier knapen aan, die plotseling hun vreugde vergeten waren en bang en witjes voor hem stonden. Neptunus beval aan de halfwassen brasems de jongens aan te pakken. De brasems hadden al hunkerend op dat bevel gewacht. Zelf ook gejonast, toen zij hun eerste reis naar het zuiden maakten, vlasten zij thans erop aan anderen die behandeling te geven.

Zij pakten ze aan, bij hoofd en benen, jonasten ze en slingerden ze aan het eind van het deuntje hoog op over de rand van de grote kuip, die het doopvont was. Daar duikelden de knapen in het water. Ze probeerden er uit te komen. Maar eer ze de rand te pakken hadden, kwam de volgende patiënt al boven op hun kop terecht en rolde alles met elkaar weer naar het diepe midden, proestend en snuivend, omdat zij hun hoofden amper boven water konden houden. Toen echter eenmaal alle vier de dopelingen in het water spartelden en geen nieuw slachtoffer hun op het lijf gesmeten werd, krabbelden ze handig naar de rand, en waarlijk commandeerde Neptunus daarop: kom er uit! Haastig werkten zij zich over de rand van het zeil en lieten zich naar beneden op het kuildek zakken. Druipend maar goedsmoeds stonden ze daar. De doop was hun warempel meegevallen.

Och arme, dit was enkel het begin. De brasems sleepten hen naar een vat met groene zeep, en smeerden grote klodders op hun haar, hun hals en hun gezicht. Zij moesten een pruik en baard krijgen, even wit en wollig als Neptunus had. Hoog rees het schuim hun op de kruin en als een wilde baard fladderden de vlokken om hun wangen. De jongens piepten en kokhalsden, om-

'Is hier nog ongepekkeld volk?'

dat de zeep hun in mond, neus en oren werd geduwd; zij gilden omdat het bijtend goed hun in de ogen schrijnde. Maar onbarmhartig zeepten de brasems door, totdat Neptunus met zijn drietand stampte, en over het dek marcheren ging. Toen moesten de jongens achter hem aan. Ze waren blind, zo beet de zeep hen in de ogen, maar de brasems joegen ze op. Met slaan en stompen werden ze in het gareel gebracht. En achter hen liep het scheepsvolk, zingend en dansend en schaterend om hun gehuil.

Totdat Neptunus driemaal, zeer nadrukkelijk met zijn drietand stampte. Toen werden de jongens, overdekt met zeepsop, voor de tweede maal gejonast, nu door de volwassen bootsgezellen. Ze vlogen nog veel hoger boven het zeil uit dan daar straks. Toen ze voor de tweede maal in het water rondplasten, lieten een paar potige matrozen hun badkuip schommelen, terwijl de overige bemanning van de hoogte der kampanje op de dopelingen neerkeek. Hun witte pruik en baard waren ze in het water kwijtgeraakt en de zeep beet hun niet langer in de ogen. Maar ze proestten, omdat het water hun telkens over het hoofd ging. Ze kokhalsden, omdat bij dit vervaarlijk slingeren hun maag het rijke maal van straks niet vast kon houden.

Het duurde totdat Neptunus nog eens met zijn drietand stootte. Toen was het genoeg. De jongens waren nu doorgepekeld. Ze mochten naar beneden om schone kleren aan te trekken en daarna werden ze als gelijken in de kring der groten opgenomen. Er werden geconfijte vruchten uitgedeeld en de wijnkan ging weer rond. Het feest duurde tot in de late avond. De maan stond als een gouden sikkeltje in het westen. Er was geen wind. De schepen dreven naar elkander toe. Het zingen van het ene dek was op het andere hoorbaar. 'Slaet op den trommele...' zong het volk van de Halve Maen; 'van diredomdeyne...' stemden die van de Drie Haringen mee in. 'Slaet op den trommele van diredomdoes,' zongen de mannen van acht schepen met elkaar. En van de hele vloot klonk triomfantelijk het slot van het lied: 'Vivent les gueux is onze loes!'

HOOFDSTUK 4

Zwerftocht door de Levant

De morgen na het feest heerste op de vloot weer strakke tucht. Wie na het overvloedige maal vast sliep, werd ruw gewekt. De zeilen moesten bij de mast. En daarna ging de vloot uiteen. De Halve Maen was ditmaal bij het eskader voor de Kleine Vaart. Recht op de Straat ging het aan.

Nog kort geleden waren de Nederlandse schippers huiverig om deze koers te zeilen. De Straat was een nauw gat, de Middellandse Zee een fles, waar Spanje de kurk van had. Je kon door die hals de fles invaren, maar kwam je er ooit weer uit? Als er op de terugreis eens Spaanse oorlogsschepen in de Straat lagen!

Maar het vorige jaar had Jacob van Heemskerk de koningsvloot vernietigend verslagen en sedert was de vrees voor Spaanse wraak bij de Nederlanders weg. Onbekommerd voeren zij de Middellandse Zee in. Als de Spanjaards wilden vechten, kwamen ze maar op. Een Nederlands konvooi dorst zich te meten met de koningschepen.

Een sterke stroom dreef de vloot snel door de Straat. Aart zag aan stuurboord de bruine rotsen van de Afrikaanse kust, aan bakboord het Spaanse land, bezet met palmen en op de achtergrond de steile rots van Gibraltar. Nu voeren ze in de Oude Wereldzee met haar zonbeschenen blauwe water en naar de rijke landen aan haar kusten.

De eerste dagen bleef het konvooi nog dicht bijeen. De Algerijnse en Barbarijse zeeroovers zwierven vaak in grote vloten rond. Na enkele dagen moest er echter splitsing komen. Er waren schepen voor de westkust van Italië, er waren andere, die onder de hak van de laars door naar Venetië, Athene of Konstantinopel moesten. De vloot, die recht naar de Levant voer, hield nauw verband, want bij Tunis kruisten de piraten doorgaans het drukst. De schepen bestemd voor Genua, Livorno, Rome of Napels voeren vrijer. In het noordelijk deel van het westelijk bekken liep een koopvaarder geen groot gevaar.

De Halve Maen had de wil naar Napels. De opdracht van Blauhulck luidde om daar te trachten de lading graan te slijten

en als het kon ook de masten en blokken aan de man te brengen. Dus voer het schip de Golf van Napels in. Het was tegen de avond toen men Capri over stuurboord had en de heuvels van Ischia zich donker lijnden tegen de lichte westerhemel. Doch wonderlijker dan die spitse silhouetten was, wat Aart recht voor de boeg zag: vuur tegen de donkere oosterhemel. Soms was de brand flauw en zwaar omsluisd, en dan weer laaiden sterke vlammen uit een rosse gloed. Het was de rokende en brandende Vesuvius. Aarts wacht liep af te middernacht, maar hij bleef aan dek om boven de zee, die zilverig lichtte in het schijnsel van de maan, die wonderlijke rode gloed te zien. Italië is een mooi land, had Wagenaar reeds op de les gezegd. Nu was hij nog niet eens aan land en de schoonheid van de Golf van Napels had hem al te pakken.

“k Zou toch gaan slapen, Aart,” ried Eriksz hem. ‘Morgen hebben we een drukke dag.’

Op de raad van de schipper ging Aart te kooi. Bij het krieken van de morgen kwamen ze op de rede van Napels. De gloed van de Vesuvius was verbleekt in liet vlammend goud van de zon. Maar nu boeiden de oevers van de Golf van Napels Aart. Hij zag grote tuinen in de rijkste lentetooi. Citroenen en cypressen, sinaasappelbomen en olijven bloeiden er. Fris groen jong blad was er aan alle bomen en vele pronkten bovendien met bloesem. De tuinen leken op reusachtige boeketten van groen niet wit en geel en rose. De zon straalde er overheen en de zee spoelde haar blauwe golven, waarin zonnevonken spetterden, tegen de kust, die slechts door een smal geel strand van de tuinen was gescheiden. Een bloeiend paradijs! Midden in dat Eden, recht voor de Halve Maen, lag Napels. Vooraan de haven, vol met masten. Daarachter en daarboven, tegen de helling van de berg, hoge witte huizen, kerken, koepels en paleizen.

De enige grote buitenlandse steden, die Aart tot dusver had bezocht, waren de Hanzesteden aan de Oostzee. Zij verschilden te weinig van de steden in het vaderland om diepe indruk te maken op een jonge vent. Aan de westkust van Noord-Afrika had hij alleen vervallen resten van Moorsee stede bouw gezien; in Brazilië en aan de Goudkust niet anders dan de simpele dorpen van de wilden en daarnaast de haastige, onverzorgde bouw van kolonisten, die tevreden waren met het eenvoudigste onderdak en alleen hun forten stevig maakten. Nu zag hij Napels, de pracht-

stad in het rijkste land van de Oude Wereldzee.

Een Italiaan kwam met een sloep aan boord. Aart sprong in de houding voor zijn hoge borst en pralende manieren. Maar schipper Eriksz bleef bedaard en koel bij al zijn drukte. Het was een ambtenaar van de koning van Napels, die de scheepspapieren zien moest.

Alles was in orde. De Halve Maen mocht naar binnen.

Het anker ging weer op en voorzichtig manoeuvrerend met het roer en het bezaantje, liep de Halve Maen de haven in. Met werpankers en kabels werd het schip toen verder naar de wal getrokken. Daar stonden al een paar dozijn kleine, zwarte kerels klaar om het schip te lossen. Ze wilden zo aan boord om te beginnen. Maar schipper Eriksz hield voorshands de luiken dicht. Eerst moest de kommies terug zijn, die in de vroege morgen met de scheepsboot aan wal gegaan was om de lading aan de man te brengen. Het graan was al verkocht, beweerden de zwarte kereltjes, en zij wezen op de grote herberg aan de haven. Daar was de signor, die van de Halve Maen gekomen was. Daar was hun baas ook, de koper van het graan. Maar Eriksz verstond geen Italiaans en hij wou van hun gebarentaal geen steek begrijpen. Geen luik van 't ruim af. Eerst moest kommies Van Dam terug zijn.

Dat alles nog niet voor elkaar was, bleek toen Van Dam de herberg uitkwam. Een troep Napolitaanse kooplui zwermde om hem heen. Ze trokken aan de panden van zijn buis en kakelden druk aan zijn oren. Van Dam moest voor en na met de ellebogen ruimte maken om zich de kerels van het lijf te houden.

Eriksz en Aart zagen van de kampanje af het toneel. 'Wat heeft dat te beduiden?' vroeg Aart verbaasd. 'Zijn ze met hem aan het vechten?'

De schipper lachte in zijn vuistje 'Die kerels vechten om het graan,' zei hij. 'Dit wordt een goede reis.'

Op de loswal was de koop nog niet beklonken. Van Dam scheen plan te hebben weer aan boord te gaan. 'Roma,' hoorde Aart hem zeggen tussen veel onverstaanbare woorden. 'Hij dreigt dat we het graan naar Rome zullen brengen,' grijsde Eriksz.

Toen kwam een oudere koopman, die zich tot dusver achteraf gehouden had, naar voren. Hij deed blijkbaar een bod. En hierop ging Van Dam in; hun handen sloegen klinkend in elkaar bij het sluiten van de koop.

'Akkoord!' riep de kommies daarop naar het schip. 'Het ruim kan open...'

Een paar bootsgezellen sloegen de scheggen los; anderen namen de luiken weg. De korendragers konden aan het werk gaan. Zij sprongen in de tarwe, gingen met grote schoppen aan het delven, vulden zakken die zij daarna elkander op de schouders zetten en wegdroegen, de sloopstrap af, de kade over, de smalle treden van de trappen der graanpakhuizen op. De Napolitanen maakten veel beweging en lawaai. Maar Aart, die toezicht houden moest, ontdekte dat het met hen was als met de varkens: veel geschreeuw, maar weinig wol. De helft van het koren werd over de zakken heengeschept, niet half vol gingen ze op de schouders van de dragers; op de trappen liepen zij elkander in de weg.

'Zenuwlijers,' bromde bootsman Teun, toen in het gangboord een sjouwer tegen hem opbotste en het vertikte om op zij te gaan, maar in plaats daarvan aan het schelden sloeg. De bootsman maakte korte metten. Hij stak zijn grove knuisten uit, tilde het kleine kereltje, dat woedend gilde, hoog boven zijn hoofd en zette het achter zich weer neer. Toen ging hij rustig door, zich van het schelden van het mannetje geen spaan aantrekkend.

De kereltjes in het ruim, in plaats van door te werken, sloegen met elkander aan het bakkeleien. Met woorden wilde Aart ze scheiden, maar dat hielp niet. Ze tierden des te harder. Toen trok Aart de vechtersbazen van elkaar en deelde aan ieder een oorvijs uit. Maar dit werkte verkeerd. De beide Italianen, die pas elkander in het haar gevlogen waren, werden nu woest op Aart. Als een kat vloog de ene op hem af. Aart kon de aanval weren, maar de ander viel hem in de rug aan en een derde, die met een lege zak het ruim inkwam, ziende dat zijn landgenoten met een Hollander aan het vechten waren sprong hem op de schouder. Het was Aarts geluk dat schipper Eriksz op de proppen kwam. Diens daverend stemgeluid maakte de vechters aan het schrikken en deed ze even deinzen. En van deze pauze maakte Aart een rap gebruik om uit het ruim te klimmen.

'Je handen thuis,' vermaande Eriksz Aart. 'Met je mond moet je dit volk regeren. En ga zo lang we hier liggen niet bij donker passagieren.'

'Waarom niet?' vroeg Aart verbaasd.

'Je kwam niet levend weer aan boord; let jij vandaag maar eens op de kerels, die je een oorveeg hebt gegeven.'

Aart deed het en hij merkte dat er felle wraaklust gloeide in de ogen van de mannen. Toen ze tegen de avond het schip verlieten, keken ze nog met boze ogen naar de stuurman, die hun een muilpeer had verkocht.

'Wat blijven die lui lang kwaad,' zei Aart tot de kommies, onder het avondeten.

Van Dam was al vaak in Italië geweest. Hij kende de Napolitanen. 'Zij vergeten zoiets nooit,' zei hij. 'Over een jaar en over tien jaar herinneren ze zich nog wat je hun aangedaan hebt en willen ze zich nog wreken. Als je hier weer mocht komen en ze herkennen je, zijn ze in staat je pardoes een mes tussen de ribben te stoten. Je zult in Napels niet veel passagieren, stuurman.'

Aart trok de schouders op. Het scheen hem dat Van Dam een beetje overdreef. Maar uit voorzichtigheid bleef hij die avond toch aan boord.

Zo was hij met een enkele wachtsman alleen op het schip, toen de nacht was gevallen. De maan hing boven de baai en trok een gouden baan in 't water, terwijl de vele masten met hun tuig rafijn getekend stonden tegen haar matte licht. Aan de andere kant steeg achter slanke torenspitsen de rode gloed van de Vesuvius op. Aan de haven was het stil en rustig. Doch in de stad heerste rumoer. Aart hoorde in de verte driftige mannenstemmen en een luid gegil. Er werd gevochten. Op een Grieks schip, dicht bij de Halve Maen gemeerd, werden gewonden aan boord gedragen. Heetbloedig volk waren de Napolitanen, die het mes los in de schede droegen. Achteraf was Aart niet rouwig dat hij aan boord gebleven was.

Het volk uit Napels mocht van een slag zijn dat Hollanders vreemd aandeed, handel kon men met hen drijven. De kommies had voor de tarwe een hoge prijs bedongen. Tijdens het lossen van het graan keek hij uit naar kopers voor de masten en de blokken, die hij te slijten had. De Italiaanse reders waren zeer gesteld op rondhout uit de noordse bossen en op blokwerk, in Nederland vervaardigd. Van Dam vond kopers en zo raakte de Halve Maen omtrent zijn hele lading in Napels kwijt. Alleen wat barnsteen bleef er over. Dat wilde hij bewaren voor de Levant, waar men fel gebrand was op dit goud-uit-zee, dat aan de kusten van de Oostzee werd gewonnen.

Toen het schip gelost was en de lading was betaald met zilver, wilde Van Dam graag dadelijk verder; de koopman verlangde

naar handel met de Oosterlingen. Doch schipper Eriksz had bezwaar. Leeg lag zijn schip te rank. Hij wou het gevaar niet lopen van kapseizen, wanneer een storm hen overviel; er moest ballast aan boord. Hij zou zien zand te krijgen.

Een gladde koopman als Van Dam wist echter betere ballast. De lading, op te doen in de Levant, zou niet zo zwaar zijn. Wat nu aan boord genomen werd, kon mee naar Holland. Maar dan moest men geen zand, dan moest men marmer hebben. Met marmer zat men in Italië haast verlegen, terwijl het in Noord-Europa kostbaar was. Hij ging er op uit en de volgende dag kwamen lichters langszij met grote blokken wit, rood en zwart carrarisch marmer.

De scheepsgezellen hesen het marmer aan boord en lieten het diep in de lege ruimen zakken. Zo kreeg het schip voldoende diepgang en tevens de eerste retour-lading. Daarop gingen de kabels los en trokken de matrozen, al draaiend aan het gangspil, het schip langzaam de haven uit. Tegen een zuiderbries laveerden ze vervolgens langs de Italiaanse kust.

De Halve Maen zeilde nu alleen. Barent Eriksz durfde dat wel aan, nu hij in ballast voer. Als een kaper kwam, kon hij hem met zijn lichte schip waarschijnlijk wel ontzeilen. Maar de kartouwen keken uit de poorten en naast de rolpaarden lagen de ijzeren kogels klaar. Wanneer een piraat hem te snel mocht zijn, zou hij van zich af weten te bijten.

De reis verliep voorspoedig. Het was mooi weer en geen piraat vertoonde zich.

Langs Malta voeren zij. Aart keek naar het eiland. Dit was het eiland, waar de apostel Paulus eenmaal schipbreuk had geleden. Geen wonder, dacht hij, toen hij de steile rotskust zag, bestormd door een woeste branding. Als zij daar eens bij storm op verdaagden!

Na dagen varen kwamen ze langs Kreta, waar diezelfde Paulus tevergeefs geraden had te overwinteren, en vervolgens voeren ze langs Patmos, het eiland van de apostel Johannes.

Aart kende de verhalen uit de Bijbel van kindsbeen af, maar ze waren steeds ver weg voor hem geweest, dingen uit een andere wereld. Nu was hij in die wereld. Hij had Malta gezien en Kreta en Patmos, en straks zou hij Athene zien en de steden van Klein-Azië, en ze zouden naar Egypte gaan. Het enige wat aan deze reis ontbrak, was dat ze niet naar Palestina gingen. Hier op zee

reeds was je omringd door die oude, vreemde wereld. De schepen, die ze ontmoetten, weken af van alles wat je aan de andere kant van de Straat zag zeilen. Plompe, sterke schepen waren het met korte masten en brede zeilen, waarvan het roer bestond uit een stel grote riemen, die met banden aan de achterstevan waren vastgemaakt. En de mannen, die je op de dekken zag, waren Oosterlingen in wijde kaftans met witte doeken om het hoofd. Dit waren schepen van dezelfde makelij als Paulus had gebezigd op zijn zendingsreizen, en de kleding van de schepelingen was gelijk aan die in zijn tijd werd gedragen. Daar was maar weinig aan veranderd in 1500 jaar.

In Athene liet de Halve Maen het anker vallen en hier haalde Aart de schade in, die hij in Napels had geleden door zijn ruzie met de korendragers. Zoveel wachten had hij, omdat hij toch aan boord bleef, daar voor anderen waargenomen, dat hij nu volop passagieren kon.

Aart wandelde langs de bouwvallen van de grote tempels voor de Griekse goden. Hij zag de stadions, waar eens de beste atleten van de wereld speelden, en de Arcopagus, waar de grootste dichters en wijsgeren hun redevoeringen hadden gehouden. De rijke cultuur, die hier eens heerlijk had gebloeid, drukte nog haar stempel op de stad. Aart wandelde ook in de omgeving waar de amandel- en rozijnenbomen bloeiden en de wijngaarden zich uitstrekten tegen de hellingen van de bergen. Hij liep door een veld vol wilde rozen en zag van een bergtop neer op de stad en de baai, op de tempels en paleizen en op het blauwe zonddoorsprankelde water, bedekt met vele schepen en omzoomd door groene kusten. En toen dacht hij opeens aan Klaartje. Zij moest hier zijn, dacht hij. Zij moest dit zien. Wij moesten hier samen wandelen door dit veld vol wilde rozen. Wij moesten samen zitten op het gras van deze heuvel in de schaduw van een oude eik, en samen kijken over dit prachtige, bloeiende landschap; over die oude stad, schoon in haar vervallen grootheid; naar de zee daar in de diepte, blauw en goud in de helle oosterzon en vol oranje zeilen. Dat alles was prachtig. Maar Klaartje zou het mooist van alles zijn. Hij zou rozen voor haar plukken en die steken in haar haar en in haar keurs en een grote bos van rode rozen zou hij haar in de armen geven... Aart lachte om zijn zotte nijmeringen. Wat een vreemde vent werd hij. Luchtkastelen had hij vaak gebouwd, maar zo wonderlijk als nu nog nooit. Van verre landen en van grote

tochten en wilde avonturen had hij vaak gedroomd, als kind op school en als jongen aan boord. Maar meisjes waren daar nooit bij geweest. Hoe kwam hij dan nu op de dwaze idee, dat Klaartje bij hem wezen zou, hier in het verre Griekenland? Hoe kwam hij helemaal te denken aan dat meisje? Was dat nu enkel door die avond en die nacht op het ijs?...

Hij schudde zijn sterke kop. Weg met die kinderachtige gedachten. Hij was zeeman, stuurman. Een kerel wou hij wezen en geen dromer. Veerkrachtig liep hij het bergpad af, de schaduwrijke weg langs naar de stad, en ging naar boord.

Daar waren Griekse dragers, taai en nijver volk, bezig met zakken in het schip te sjouwen. Krenten en rozijnen waren het.

'Vanavond gaan de luiken er weer op,' zei schipper Eriksz, 'en morgen gaan wij onder zeil, zodra het licht wordt, naar Smyrna.' Het was een oversteek, haast recht west-oost, met enkel een brede zwaai om Chios. In Smyrna waren zij in Azië. Napels had van het Oosten een glimp te zien gegeven. In Athene was te merken dat zij stonden op de grens van West en Oost. Hier waren zij midden in de Oosterse wereld. De ruime haven lag vol schepen van zeer onderscheiden slag, meest kleine en dikwijls wrakke bodems, met zeilen, zwaar gelapt indien niet erg gescheurd en soms naar het scheen van vodden aan elkaar genaaid. Aart kon niet begrijpen hoe men met zulke schuiten en zulk tuig de Middellandse Zee bevaren kon. De Halve Maen, in vergelijking bij de Spaanse en Portugese kraken toch een bescheiden schip, was een kasteel naast deze hulkjes. En op die vloot en aan de kade krioelde het van alle rassen uit het Oosten. Bruine Turken waren er en baardige Arabieren, zwarte Nubiërs en gele Perzen; veel Joden en veel Grieken. En uitermate veel spektakel en lawaai. Het tumult, dat heerste om de Halve Maen nog eer het schip de kabels vast had, overtrof veelvoudig de drukte, die de Napolitanen maakten en was nog groter dan het rumoer, dat Aart als scheepsjongen eens had beleefd, toen hij te Magasant voor het eerst iets van het Oosten zag. Als ratten klommen de kooplui bij de scheepswand op. Zij vlogen de bootsgezellen, die op hun tellen moesten passen bij het strijken van de zeilen en het meren van het schip, aan om hun snuisterijen op te dringen. De stentorstem van Barent Eriksz, van de kampanje donderend, kon hen niet tegenhouden, en een paar onzachte klappen van Teuns harde handen hadden slechts zeer tijdelijk effect. De bruine kooplui

liepen de gezellen overal voor de voeten en er ontstond waarlijk gevaar dat het schip in de wal zou lopen.

Toen paste schipper Eriksz een paardemiddel toe. 'Gooi een paar van die kerels over boord,' riep hij. Dit bevel was niet voor dovemansoren gesproken. Een paar potige gezellen grepen een marskramer beet en sleepten hem met hutje en mutje naar de reling. Hij krijste als een mager varken, maar de maats trokken zich daar geen steek van aan. Ze jonasten hem over boord. Hoog spatte het water op toen de man in de haven dook.

Dit voorbeeld hielp probaat. De anderen kropen in een hoekje en deden niets meer vóór het schip aan wal lag. Maar de kabels zaten nog niet vast, of Aart, die op het voordek de leiding bij het meren had, kreeg een bloedkoralen snoer onder zijn neus gedrukt. 'Kopen... kopen... voor uwe vrouw,' prees een koopman hem zijn waar aan.

Aart wou de man afsnauwen, maar toen hij hem aankeek, was hij te verbaasd om dat te doen. De kaftan van de kerel kon je wringen en uit zijn haard droop het water. Het was de man, die zo even over de verschansing in de haven was gesmeten! 'Hoe ben jij in vredesnaam weer aan boord gekomen?' vroeg hij. De koopman grijsde. 'Kopen... kopen... voor uwe vrouw.' Aart kocht het bloedkoralen snoer voor Klaartje.

Toen hij de kommies vertelde wat voor prijs hij had betaald, was die ontsteld. 'Je bent een ezel. stuurman. Voor een derde had je het kunnen krijgen!' Aart haalde de schouders op. Het was een fraai snoer van bloedrode kralen. Het zou mooi staan om Klaartjes hals. Wat hinderde het dan dat het duur was? Voor Klaartje was hem niets te veel.

In de binnenstad van Smyrna was het nog rumoeriger dan aan de haven. In de nauwe straatjes verdrongen zich de mensen. Men kon er bijna lopen over de rode fezzes van de Turken en de hoofddoeken van de Arabieren. Joden liepen er in lange wollen kaftans met een zwarte steek op het hoofd. In de vieze goten speelden naakte Turkse kinderen met honden, van wie vele schurftig waren. Zwaar beladen ezeltjes maakten met hun schonkige schoften baan voor zichzelf en voor hun meesters en overstemden met hun luid gebalk vaak het getier der mensen. Het waren zeer overwegend mannen, die op straat verkeerden. Slechts weinig vrouwen zag men, zwaar gesluierd; haar felle ogen gloeiden door de kier, die tussen neus en voorhoofd open bleef. De ambachts-

lieden deden hun werk meest op straat. In zijn winkel, naar de straatkant open, zat de rietvlechter onverstoorbaar te werken, onverschillig voor het rumoer; de zilversmid klopte op voorhoofdsiersels en vijlde aan afgodsbeeldjes; een slager stond tussen schapebouten en geslachte kippen, waarover dikke zwermen blauwe vliegen kropen; een kapper troonde op een plankier en sneed zijn klant het haar als gaf hij een openbare les. Bedelaars zaten op de hoeken van de straten, hun wonden en verminkingen eer etalerend dan verbergend. De een had voor een oog een bloederige holte; van een ander was een been slechts rottend vlees; een naakte armstomp, waaraan de hand ontbrak, werd bedelend opgeheven. En wie niet bedelde, dreef handel. Alom prezen de kooplui luidruchtig en met veel misbaar hun waren aan. Het leek, of elk hier koopman was en iedereen zijn waren met een stroom van woorden aan de man moest brengen. De een vloog de ander om de hals om hem zijn koopwaar aan te praten en men schold elkander uit, wanneer de koop niet slagen wou. Doch een ogenblik daarna, als de transactie toch beklonken was, waren de mannen, die elkander vlak te voren het licht haast uit de ogen klauwden, weer goede vrienden samen. Dit was het Oosten; kleurig en vuil, vrolijk en tragisch, vleierig en kijverig.

Aart vond alles belangwekkend om te zien, maar hij vroeg zich af wat voor lading hun schip uit deze haven halen moest. Alles leek armoedig, vuil en vies. De geuren, die er hingen bij de stalletjes met gevogelte en vlees, de stank, die uit de mensenmassa's opging, deed hem walgen, ofschoon een Hollands zeeman die op West-Afrika had gevaren toch waarlijk wat gewend was. Wat hadden deze mensen, dat waard was om naar Europa te verschepen?

Kommies Van Dam glimlachte toen Aart dat zei. 'Kom maar eens mee,' zei hij, 'dan zul je wat anders zien.' Hij leidde hem een huis binnen. Het was daar donker na het felle zonlicht van de straat. Kleine ramen in dikke muren gaven weinig licht; er binnen hing een weë atmosfeer van wierook en parfum. Maar toen zijn ogen gewend raakten aan het donker, zag hij de kunst van Smyrna. Warme, diepe kleuren gloeiden aan de wanden. Grillige patronen van rood, geel, goud en blauw zag hij op donker fond. De ene wand hing vol; aan de andere begonnen de figuren pas te groeien uit een wirwar van veel draden. Vrouwen zaten aan die wanden, vlechtend en knopend. Hier werden Smyrnase tapijten vervaar-

digd. Het ging langzaam, knoop voor knoop. In de andere hoek van het ruime vertrek zat op een mat een man, rokend aan een lange waterpijp. Hij was het tegenbeeld van de beweeglijke en drukke kooplui in de straten. Deze Turk was een model van rust. Het was hem teveel om voor zijn bezoekers op te staan, het was hem haast te veel om tegen hen te spreken.

‘Dat zijn nu de oosterlingen,’ zei Van Dam tot Aart. ‘Druk, beweeglijk en mager als een lat, zolang ze arm zijn. Lui en vadsig, wanneer ze geld genoeg bezitten of genoeg vrouwen hebben om voor hen te werken. En des te luier naarmate ze rijker zijn. Dat zul je aanstonds zien.’

Hij bracht hem naar een ander huis, een paleis in vergelijking tot de krotten, waarvan Smyrna vol was. Met zijn massieve muren en kleine vensters scheen het van buiten somber, maar toen een slaaf hen de poort door leidde kwamen ze op een ruime binnenplaats, vol schone palmen en perken met de fraaiste rozen. En midden in de tuin was een fontein, die zeven stralen spoot. De zon scheen zengend, maar de fontein maakte in deze hof alles groen en fris. De slaaf ging de beide Nederlanders voor naar een koepel aan de achterzijde van de tuin. Op een divan, gesteund door zijden kussens, lag een man, een tulband om het hoofd gewonden. Bloemen waren om hem heen; dranken en vruchten stonden naast hem op een tafeltje. Een slaaf bewoog een waaier boven zijn hoofd. Een andere slaaf stond te wachten om zijn heer op zijn wenken te bedienen. Van Dam en Aart kregen van hun geleider zetels toegewezen. Een amper merkbare beweging van de Turk deed de gehurkte slaaf oprijzen, om de bezoekers van wijn en vruchten te voorzien. Zij aten en dronken. Aart was hoogst verwonderd over de man op de divan, die voor en na een klein wolkje uit zijn pijp blies, doch tegen zijn bezoekers geen woord sprak en hen zelfs nauwelijks aanzag. ‘Is hij ziek?’ vroeg Aart in het Hollands aan Van Dam. ‘Welnee,’ gaf die ten antwoord, ‘hij beoefent slechts de luiheid.’ Nadat hij had gegeten en gedronken, begon de kommissie te spreken met de Turk en deze verwaardigde zich waarlijk tot een antwoord, maar hij was uitermate zuinig met zijn woorden en hij sprak zo langzaam dat het scheen of zelfs het bewegen van zijn lippen te veel moeite was.

Aart had aanvankelijk genoeg te zien aan de rijke tuin en aan de koepel, welks zoldering flonkerde van veelkleurig émail, aan de meubels, ingelegd met paarlmoer, de bekens en de vazen, versierd

met edelstenen, alles even weelderig en verijnd. Doch toen het gesprek zo traag en slaperig verliep, begon het hem te vervelen. Wat bewoog Van Dam toch om zoveel tijd bij deze luiard te verbeuzelen?

De kommies had echter een doel met dit bezoek. Uit een koffertje, dat hij had meege dragen, haalde hij een barnstenen beeldje te voorschijn en zette dat voor zich neer. 'Goud,' zei hij, 'goud uit de zeeën van het noorden.' Nog bleef de Turk apathisch liggen. Van Dam tastte nog eens in zijn koffertje en zette naast het beeldje een sierlijk scheepje neer, eveneens van barnsteen, en daarnaast een Hollands molentje. En al dat barnsteen ving de stralen van de zon op en werd doorschijnend goud tot in zijn hart. Toen veranderde er op de divan wat. De luiard bleef nog liggen zoals hij lag, maar er fonkelde iets in zijn ogen en hij vroeg een prijs.

Van Dam antwoordde niet, doch diepte nog meer barnstenen snuisterijen uit zijn koffer op en legde ook goud en zilver op het tafeltje. 'Ik heb nog veel meer van dit alles op ons schip,' zei hij. Nu richtte de Turk zich halverwege op; zijn ogen gloeiden van begeerte.

'Tapijten,' zei Van Dam. 'Zorg gij dat ik tapijten krijg, dan krijgt gij dit.'

Toen hief de Turk zijn hand op en mompelde een paar woorden naar een der beide slaven, die opstond en verdween. Daarna strekte hij zijn lichaam weer op de divan uit, aan de beide Nederlanders demonstrerend hoe een Turk de kunst der luiheid in volmaaktheid kent. Een gouden beker liet hij aan zijn lippen brengen door een slaaf; schijfje voor schijfje moest een andere slaaf een sinaasappel op zijn tong leggen. En nadat hij zo drank en vruchten had genoten, lag hij stil met gesloten ogen, terwijl een derde slaaf de waaier zachtken heen en weer bewoog.

Toen kwam er een rij slaven naar de koepel, ieder met een zware rol op de rug. Dit waren tapijten, die zij ontrolden voor de voeten van hun heer en van de vreemdelingen. Tientallen tapijten brachten zij, alle even rijk en warm van kleuren en ieder onderscheiden van patroon.

Van Dam deed een bod. De Turk sloeg er geen acht op. De kommies bood een hogere prijs. De Turk bleef onbewogen. Als hij niet voor en na een klein blauw wolkje uit zijn waterpijp geblazen had, zou men menen dat hij sliep.

Een slaaf bewoog een waaijer boven zijn hoofd

De kommies ging naar het tafeltje, waarop hij het barnsteen en het goud had uitgesteld en pakte dat weer in. Nog kwam er geen beweging op de divan.

'Kom mee,' zei de kommies tot Aart. 'We gaan...'

Toen viel de Turk uit zijn rol. Hij schoot overeind en zat opeens rechtop. Hij praatte en gebaarde haast zo druk als de kooplui op de markt en bij de haven. Hij loofde en bood en zijn slappe, weke hand sloeg in de hand van de Nederlander, sloeg weer en nog eens, en eindelijk was de koop beklonken.

Daarop moesten de beide Nederlanders weer wijn drinken en vruchten eten op de gesloten koop, en moest de ene slaaf een beker brengen aan de lippen van zijn heer en de andere ijverig met de waaier wuiven, want hij hijgde en zweette en zijn hart sloeg heftig. De plotselinge en felle onderbreking van zijn rust had hem zeer veel gekost. De kunst der luiheid wordt niet ongestraft beoefend.

In de woestijn en in gevecht met kapers

In Alexandrië, de haven die na Smyrna aangelopen werd, lag de Halve Maen geruime tijd werkloos. De kommies kon geen zaken doen, zoals hij wenste. Reukoliën waren uitverkocht; Perzische kleden nauwelijks voorradig. En voor de goederen, die nog aan te bieden waren, vroeg men onzinnig hoge prijzen. Schipper Eriksz wou toen weg om te trachten elders lading op te doen, maar de kommies wilde wachten. Hij had gehoord dat er grote karavanen uit Arabië en Perzië op komst waren. Als zij in Alexandrië lagen bij de aankomst van die karavanen, hadden zij de eerste keus en onder de invloed van die nieuwe voorraden zouden de prijzen stellig dalen. Zij wachtten dus.

Wachten verveelt. Aan de nauwe straten van Alexandrië, aan zijn moskeeën en bazars raakte Aart tenslotte uitgekeken. Op een middag stelde hij aan de schipper en de kommies voor om, nu ze toch in Egypte lagen, Egypte ook te zien en een tocht te maken naar de piramiden.

Barent Eriksz krabde zich achter het oor. De tocht was ver en de woestijn zou heet zijn. Een zeeman voelt zich beter thuis op het water dan in het zand, en hij verkiest een scheepsdek, al wiebelt het ook nog zo hevig, boven de rug van een kameel. Maar de geestdrift van zijn jonge stuurman stak hem aan en Van Dam wilde, nu hij toch moest wachten, ook wel eens iets anders zien dan water en een havenstad. Zij kwamen met een kameeldrijver overeen, dat die hen naar de piramiden zou geleiden.

Aart had de schepen der woestijn in Alexandrië al vaak gezien. Dagelijks kwamen er kudden in de stad, beladen met balen of kisten, of ruiters dragend op hun hoge rug. Met lange, verende passen liepen zij, bedaard en rustig. Kameelrijden moest gemakkelijk wezen, meende hij.

Toen de tocht zou beginnen, klom Aart kalm in het zadel van een liggende kameel. Maar hij klemde zich krampachtig vast, toen het dier bij het opstaan plotseling omhoog schoot en zijn slingerende gang begon. Een scheepsdek bij stormweer scheen hem een vaster bodem dan de rug van een kameel. Het wende echter

spoedig. De schommelgang was evenwichtig. In stadige stap schreden de kamelen voort, de stad uit en de zwaar beboomde weg op, die voerde door de velden van de Nijldelta.

Wonderlijk vertrouwd deed dit landschap aan de Nederlanders aan. Zij reden door laagland. De rivier stuwde haar geelachtig water rustig voort. Hoog riet wies aan de oevers. Weiden en korenvelden strekten zich wijd uit. Er graasde rundvee in de groene weiden. Op de akkers stond het koren vol en goed. Zwarte aren had de tarwe; haver en gerst waren hoog opgeschoten uit de vette grond en rijp gestoofd door warme zon. Er waren tuinen met pompoenen, komkommers en ajuinen. Men zou zich haast in Holland wanen. Gids hadden Maas en Rijn het land vruchtbaar gemaakt. Hier had de Nijl Egypte gemaakt tot een land van melk en honing te midden van de dorre Afrikaanse zandwoestijnen.

Onhollands waren evenwel de hoge, breedge kroonde palmen langs de weg; het waterrad, waarin een ezel trapte om een veld te besproeien; de houten ploeg, getrokken door een os en gedreven door een fellah met bonte hoofddoek en hoog opgeschorte kleren. Onhollands was ook de felle zon, die de ruiters op de rug van de kamelen haast deed smoren, ondanks dat zij in de schaduw van de palmen reden, en die zengend heerste op de open korenvelden en over de mannen die daar onbeschermd werkten in haar gloed. Verscheidene dagen reden zij door het Nijldal voor zij de piramiden zagen. Toen wees hun gids de koningsgraven. Scherp, als uit glas gesneden, stonden ze tegen de strakke lucht. Het was omstreeks de middag, toen zij ze ontdekten en Aart dacht dat ze er voor de avond gemakkelijk zouden kunnen zijn.

De Arabier, die hen geleidde, grijnsde bij die woorden.

'Vanmiddag? Morgenavond!' zei hij.

Aart wou het niet geloven. De piramiden schenen vlak bij te liggen, en zou het dan nog anderhalve dag zijn?

Schipper Eriksz kende de ijle atmosfeer van de woestijn. 'Hoe ver dacht je dat het was?' vroeg hij aan Aart.

Een zeeman is gewend afstanden te schatten. De Zuidertoren kon men bij het naderen van Enkhuizen zien op een afstand van tien tot vijftien mijl. Bij het allerfraaiste weer op twintig mijl, maar dan was de toren heel klein en vaag. En de piramiden stonden groot en helder op de kim. Hij wou ver schatten. 'Vijfentwintig mijl,' zei hij.

'Ten minste zestig!' verklaarde schipper Eriksz.

Ze weken van de Nijl af en trokken langs een weg, die door de korenvelden liep. Boomloos was deze weg. De zon brandde er. Het zweet vloeiende de ruiters van hoofd en rug.

'Je hebt ons wat bezorgd, Aart,' pruttelde de schipper, terwijl hij tevergeefs probeerde met zijn mouw zijn voorhoofd droog te wassen.

'We hebben het nog wel heter beleefd, schipper,' antwoordde Aart monter. 'Toen we zoveel weken bij de Linie dreven waren we er erger aan toe.'

De kommies lachte fijntjes om Aarts optimisme. 'Wacht maar,' zei hij. 'We zullen jou straks nog eens horen, als we het warm krijgen.'

'Warm krijgen?' vroeg Aart. 'Vindt u het dan nu niet warm?'

'Dit is niets bij straks,' antwoordde de kommies.

Nòg warmer dus. Aart kon dit niet begrijpen. Zij reden nu toch in de gulle zon, zonder een streep schaduw. Hoe zou het erger kunnen worden?

Hoe verder ze zich van de Nijl verwijderden, hoe droger het landschap werd. De groenten verdwenen reeds heel gauw, het weiland met het rundvee weldra ook. De tarwe op de velden werd allengs ijler. Ze had niet meer die zware, volle aren als vlak bij de rivier. Door de humus van de bodem schemerde het zand. Tenslotte groeide er enkel nog wat schrale gerst en enig spichtig gras, waar kudden schapen onder geleide van hun herders zwierden. En toen kwam de woestijn, een eindeloze vlakke van geel, lichtgolvend zand. Aart ervoer dat het in Egypte veel heter wezen kon dan op de onbeschutte weg tussen de korenvelden. Hier zeeg de hitte niet enkel uit de hoogte op hen neer, doch steeg ze ook uit de bodem op. Het zand weerkaatste de zonnegloed naar het scheen in dubbele kracht. De wind, die op zee altijd verkoeling bracht en toen zij tussen de korenvelden reden nog weldadig om hun hoofden speelde, was hier heet en droog en schroeide hun gezichten. Bij het ademen brandde de lucht in neus en borst. Aart hield zijn handen voor het gezicht om deze vreselijke hitte zo mogelijk iets te temperen.

'Wat zeg je er nu van?' vroeg Van Dam.

Aart gaf geen antwoord. Het was ontzettend.

'Zouden we maar niet teruggaan?' stelde Eriksz voor.

Daarvan wilde Aart niets weten. Bijna bij het doel en dan teruggaan? Dat kwam zijn eer te na.

Schipper Eriksz drong ook niet verder op teruggaan aan. Hij had te veel ontberingen doorstaan bij de noordpool en bij de equator om afgeschrikt te worden door de hitte der woestijn. Maar alle drie zuchtten en steunden zij toch onder de moorddadige gloed van de zon, tot heimelijk vermaak van de Arabische geleider, die zich juist prettig scheen te voelen, nu de zon zo heerlijk op zijn hoofddoek en burnous scheen.

De kamelen stapten rustig voort. Zij schenen even weinig als hun eigenaar gekweld te worden door de zonnebrand. Hun brede hoeven drukten het gloeiend zand. Achter de kleine karavaan zag men hun hoefafdruksels als zog achter een scheepskiel. Ze ver- vaagden ook haast even snel als zog. Zoals water weer snel samen- vloeit, vloeiden ook de korrels van het droge zand snel naar hun plaats terug en de hete wind blies alles vlak.

In de gele zandzee tekenden de hoge palmen van een oase zich scherp af. Men kon de rechte stammen en de brede, groene kruin- nen onderscheiden. Als voor het grijpen lag de pleisterplaats, waar zij schaduw en rust zouden vinden, want het was de bedoeling dat zij in deze oase zouden overnachten. En daarachter stonden haar- scherp tegen de blauwe lucht de piramiden.

De oase bleef echter steeds even ver verwijderd. Na uren rijden was het beeld nog onveranderd: de oase scherp en helder vóór hen; en het geboomte van de Nijldelta even klaar getekend achter hun rug. Het scheen of beide: de Nijl en de oase, vlakbij èn onbereikbaar waren. Het was of hun gezelschap even onverbid- delijk aan zijn plaats gehouden werd als een schip in de stilte- zones van de Linie. En al heviger werd de zonnegloed, al erger plaagde de dorst de mannen op de ruggen der kamelen. Het water, dat zij 's morgens meeegenomen hadden, was warm ge- worden in hun kruiken.

'Wanneer zullen we er eindelijk zijn?' vroeg Aart wanhopig aan de gids.

De Arabier wees naar de zon. 'Als zij onder is, dan zijn we er.' Het kwam zo uit. Toen de zon in rosse vlammen in het gloeiend zand verzonk, liepen de kamelen onder hoge palmen en tussen volle varens in een groene weide midden in een zee van zand, en hoorden de reizigers het klateren van een bron.

De herberg was een simpele hoeve. Maar de waard had brood en geitemelk en de moede reizigers aten en dronken gretig, nadat zij zich gewassen hadden bij de bron. Weldadig was de koelte in de

oase na de hitte der woestijn. Toen zij na het eten voor de herberg zaten, verwonderden zij zich zelfs dat het zo koel kon wezen na de hete dag. Aart huiverde.

De waard leidde hen naar een groot slaapvertrek. Hij wees hun schapevachten, die zij voor deken konden bezigen. Daar lachten de Nederlanders heimelijk om. Een schapevacht, zij zouden stikken als ze er onder kropen. Zij legden zich zo op de matrassen neer.

Maar na een poos werd Aart wakker, rillend van kou. Heb ik koorts? vroeg hij zichzelf af. Hij trok de vacht over zich heen en sliep weldra weer in. Toen de volgende morgen in de vroege de waard hen wekken kwam en een flakkerend olielampje een onzeker licht verspreidde in het vertrek, zag hij dat de schipper en de kommies zich ook in hun vachten gewikkeld hadden. Zij waren wakker geworden van de kou, net als Aart, en geen van drieën had het te warm gekregen onder het dikke dek. Was het zo plotseling ander weer geworden?

Toen zij buiten kwamen, fonkelden de sterren helder aan het firmament. Het was echter koel als in Holland op een morgen in april.

Hun gids spoorde aan tot spoed. Ze zaten weldra weer in het zadel.

In de woestijn was het nog kouder dan in de oase. De wind sneed de reizigers in het gezicht, zoals in patria een noordooster dat kan doen bij vriezend weer. Zij rilden op de hoge ruggen van de kamelen, waarop zij gisteren haast gebraden waren.

Toen de zon in het oosten opschoot, waren haar stralen echter dadelijk stovend. Het werd snel warmer. Na enkele uren laaide de hitte weer even hevig als de vorige dag. Het werd opnieuw een reis, waarop de dorst ging kwellen en de hitte schroeien. En de piramiden en sfinxen waren de ganse dag als Tantalus-vruchten, vlakbij naar het scheen, maar onbereikbaar.

Die avond stonden zij echter toch aan de voet van de machtige koningsgraven en bij de grote stenen leeuwen met de mensenhoofden. Zij aanschouwden de monumenten, die de oude Farao's vierduizend jaar geleden voor zich hadden opgericht. Die graven mochten verweerd zijn en geschonden, ze waren nog groots genoeg om diepe eerbied af te dwingen voor de bouwkunde en het vermogen van de oude Egyptenaars. Hoe zuiver en symmetrisch waren de verhoudingen van het koningsgraf dat zich honderd meter hoog uit het zand verhief en aan de voet ook honderd

meter lang en breed was. Hoe edel waren de lijnen van de kolossale sfinxen.

De herberg bij de piramiden was nog eenvoudiger dan die in de oase. Zij moesten overnachten in de stal bij schapen en geiten, en het water was zo schaars dat er voor wassen niets bestemd kon worden. Men moest het sparen om te drinken. Vuil van stof en zweet moesten zij zich in de stal uitstrekken op stro, dat ritselde onder de pootjes van dozijnen muizen, terwijl wolken vliegen om hun hoofden zoemden en hen in het gezicht en in de handen staken. De ontmoeting met de wereldwonderen werd erdoor vergald.

De terugtocht werd des morgens al weer vroeg aanvaard om de hitte der woestijn zo lang als het kon te ontgaan. Maar deze dag scheen het niet zo gloeiend heet te zullen worden. Er was geen zon. De lucht was grauw en dikke wolken dreven laag boven de woestijn.

Aart kon er niet om rouwen. Al te overdadig waren zij de beide vorige dagen door de zon gestoofd.

De Arabier keek echter met een zekere onrust naar de lucht. Ook Eriksz deed dat. 'Wij krijgen storm,' zei hij.

Aart dacht dat ook. Hij had het dadelijk aan de lucht gezien. Wel, was dat nu zo erg, wat wind?

'Herinner je je de zandstorm nog die we beleefden onder de Afrikaanse kust na onze ontsnapping van San Thomé?' vroeg Eriksz.

Of Aart het wist. Zij hadden deerlijk in de knel gezeten. Maar die storm was hun op zee overkomen, toen zij in een wrakke boot zaten. Nu...

Een rukwind joeg het zand in wolken op. De fijne korrels drongen Aart in mond en neus en oren; het zand knerste tussen z'n tanden. En dit was slechts een begin. De wind werd feller, de wolken dikker; het zand vloog hoog over de kamelen heen; het drong door de kleren van de mannen en kriebelde hun huid; het prikkelde in de neus en het verblindde de ogen.

'Kunnen we niet naar de herberg terug?' opperde Van Dam ongerust.

De gids grijsde en schudde de magere kop, terwijl hij zoekend om zich heen keek. Toen dreef hij zijn kameel naar een kleine heuvel, amper zichtbaar in het wolkend zand; de andere dieren volgden aan de lange ketting, waarmee zij onderling verbonden

waren. De Arabier liet de kamelen knielen en wees de Nederlanders een plaats in de luwte van hun lijven. Zij moesten hun mantels over het hoofd slaan.

Steeds feller woei de wind en steeds dichter werden de wolken van zand, die joegen over de woestijn. Het scheen wel dat de bodem in beweging was. Aart kon amper ademen onder het dikke kleed, dat om zijn hoofd geslagen was. Steeds zwaarder werd de zandlaag, die op hem drukte. De vrees bekwam hem dat die laag zou blijven groeien, totdat hij een heuvel werd, waaronder de mannen en de dieren zouden begraven liggen. Het angstzweet brak hem uit. Vaak was hij in gevaar geweest. In zware stormen had hij de dood in het aangezicht gezien. Maar dan had hij altijd kunnen vechten tegen de elementen. Hij had aan het roer gestaan of op een slingerende ra gewerkt; of hij had staan rukken aan een pomp om het schip lens te maken. Hier kon hij niets doen. Stil moest hij blijven zitten, zonder een hand uit te kunnen steken tot redding of verweer. Hij moest afwachten of God hem wou bewaren. Aart vouwde de handen en prevelde met droge lippen een gebed; de woorden wilden amper uit zijn rauwe keel naar boven komen. Zijn dorst was vreselijk, het scheen of zijn luchtpijpen verzengd waren. Heel moeilijk ging zijn ademhaling. Maar zijn angst luwde. God was ook hier. Evengoed als tijdens de storm in de wrakke boot, was Hij hier bij hen, nu zij een verdwijnend vlekje waren geworden in een zee van wolkend zand. God kon hem in dat zand bedelven, zeker. Maar God kon hem ook redden, hier niet minder dan op zee.

Hoe lang hij in het zand gedoken had gezeten, wist Aart niet. In deze zandstorm verloor je elk besef van tijd. Hij had een gevoel alsof hij uit een zware slaap ontwaakte, toen hij bij de arm gegrepen en onzacht werd geschud. Het was de Arabier, die hem omhoog trok en daarna ook de anderen onder het zand weghaalde. Terwijl de Hollanders half versuft knipperden tegen het licht en probeerden het zand uit mond en keel te gorgelen en uit hun kleren weg te schudden, rukte de Arabier aan de kettingen van de kamelen.

Aart keek toe. Hij zag een ketting, maar geen kamelen. Totdat een zandheuvel begon te leven. Drie koppen doken er uit op. Drie lange halzen volgden. Drie ruggen rezen uit de berg van zand. De schepen van de woestijn verrezen uit hun graven. En toen zij stonden en het zand van tussen hun bulten en uit hun vacht weg-

vloeiden, deden zij hun stijf gesloten ogen langzaam open. Zij waren klaar voor het hervatten van de reis. Gehoorzaam knielden zij op een wenk van de drijver, om de reizigers op hun rug te nemen. Daarna stonden zij weer op en ze vervolgden hun weg door het nog stuivend zand, even rustig als zij gister en eergister gewandeld hadden.

Op hun terugweg haalden zij in het Nijldal enkele karavanen in. Die reisden langzaam; de zwaar beladen kamelen waren vermoeid aan het einde van de lange reis uit Perzië en uit het zuiden van Arabië door de grote Arabische woestijn. Aart had gemeend dat zij op hun tocht naar de piramiden ontberingen geleden hadden en een hachelijk avontuur doorstaan. Maar wat was hun reisje in vergelijking tot de tocht van deze karavanen: een oversteekje als passagier naar Engeland. De karavaantocht was een zeemansreis naar de Goudkust of Brazilië.

Van Dam had bij de piramiden geprutteld, omdat hij zo dwaas geweest was een zware tocht door de woestijn te maken in plaats van kalm aan boord te blijven, doch nu pruttelde hij niet meer. Deze ontmoeting met de karavanen uit Arabië en Perzië was een ongedacht fortuin voor hem. Hij polste de drijvers omtrent de waren, die hun dieren droegen. Zij voerden de schatten mee, waarop hij had gewacht. Voor zij de poorten van Alexandrië binnenreden, wist de kommies precies wat zij hadden en had hij een nauwkeurig plan gemaakt van hetgeen hij kopen wilde. En nog eer de talloos vele kisten en balen in de Alexandrijnse bazars waren uitgepakt, was hij aan het onderhandelen met de kooplui. Nu er zo'n overvloed van goederen was en er weinig kopers waren – de Halve Maen was haast het enige Europese schip dat in de haven lag – vlotte de handel best. Een rij van bruine slaven droeg weldra goederen aan boord. Perzische kleden, nog kleuriger en zwaarder dan die uit Smyrna; veel parels en ook mokka uit Arabië; welriekende oliën uit Abessinië en Nubië. Het werd een kostbare lading, die straks met rijke winst vertierd zou kunnen worden op de Europese markten. De slaven bleven dragen tot het scheepsruim vol was. Toen gingen ze op thuisreis.

Op zee woei een frisse bries en uit het water steeg een zilte koelte op. De Halve Maen liep willig bij een ruime wind. Het boegwater schuimde en het kielwater gorgelde. Alle zeilen stonden

breed gespannen. Het volk was vrolijk omdat het huistoe ging. Aart was blij omdat hij eerlang Klaartje zou ontmoeten. Ze voeren onder Malta langs, voorbij Sicilië. Ginds was de kaap van Tunis. Toen gebeurde het.

Twee zeilen kwamen in het zicht aan lij. Ze hielden recht op de Halve Maen aan.

Aart had de wacht. Hij was geen ogenblik in twijfel wat daar naderde. Schepen uit de baai van Tunis. Dat moesten kapers zijn. Het zou op vechten aangaan. Hij liet de schipper waarschuwen en riep tegelijk alle hens aan dek.

In een oogwenk waren alle mannen op hun posten en had schipper Eriksz zelf het bevel in handen. Zijn ogen glinsterden, toen hij de kaperschepen zag. Zoeken zou hij een ontmoeting nooit, maar duchten deed hij de strijd nog minder. En zijn conditie was niet slecht. Tijdens het lange oponthoud in Alexandrië had hij zijn schip laten overhalen en schrapen. Het voer nu met een schone kiel en het was niet al te zwaar geladen. Hij had een ferme zeilbries in de rug. De kapers zouden niet gemakkelijk kunnen enteren en vóór het daartoe kwam zou hij in elk geval zijn kanonnen een duchtig woordje laten spreken. Pieken en kortjans lagen klaar, de kogels naast de stukken. De lonten brandden. Maar zonder 's Heren hulp geen overwinning. Schipper Eriksz deed wat alle schippers deden vóór een gevecht; hij riep zijn volk in het kuildek samen voor het gebed. Hij nam zijn muts af en op dat voorbeeld ontblootten allen het hoofd, vouwden de handen en sloten de ogen. De schipper deed het gebed vóór de slag:

...o God, wij zijn zwak, maar Gij geweldig in de strijd. Sterk onze handen en doe Uw haters vallen...

Na het gebed zongen zij Psalm 140:

Red mij van hen, die kwaad bedenken,
Die dagelijks zich saam beraên
Om mij door 't oorlogszwaard te krenken.
En 't enenmaal mij neer te slaan...

De kapers naderden. Zij zeilden lang samen op, maar nu loefde er een wat hoger dan de ander. Eriksz begreep wat hun bedoeling was. De een wou hem van loef aangrijpen, de ander onder lij langs gaan om hem vandaar de volle laag te geven. Eriksz gromde tevreden in zijn baard. Dit ging best naar zijn zin. Zij gaven hem

gelegenheid met al zijn stukken tegelijk te schieten. Als hij maar zorgde dat hij na een dubbel salvo op tijd zijn kanonnen weer geladen had vóór zij hem voor de tweede maal op het lijf vielen. 'Kettingen aan de kogels,' zei hij tot de konstabel.

De kapers waren nu duidelijk te onderscheiden. Kleine, maar stevige, goed bezeilde en zwaarbewapende schepen waren het. Elk voerde minstens evenveel geschut als de Halve Maen, en de dekken stonden vol met fanatieke, bruine kerels, allen het glinsterend kromzwaard in hun vuist.

'Klaar om te vuren?' riep Eriksz naar het tussendek.

'Alles klaar!' antwoordde de konstabel.

Het ging zoals de schipper had vermoed. De ene kaper zocht de loef en de andere hield de lij, opdat zij van twee kanten konden attaqueren. Het moest hun naar de zin zijn dat de Hollander geen enkele poging ondernam om aan die val te ontkomen.

Maar Eriksz wist wat hij deed. Hij zou schieten vóór zij schoten. Het schip te loevert was het voorste. Ook dat kwam Eriksz goed gelegen. 'Stuurboord vuur!' commandeerde hij.

De vlammen sloegen uit de monden der kartouwen. Een dichte rook van kruit omhulde het schip. Eer deze genoeg was opgetrokken om de uitwerking van het eigen vuur op de piraat te kunnen zien, had die geschoten. Zijn kogels dreunden tegen de wand van de Halve Maen. Hout kraakte. Een deel van de verschansing vloog in splinters. Gewonden gilden.

Eriksz sloeg er nauwelijks acht op en lette voorshands ook niet op de uitwerking van zijn eigen vuur. Hij moest de Moor aan lij in de gaten houden. Die kwam dwarsscheeps, vlakbij. 'Bakboord vuur!' commandeerde de schipper.

Het donderde aan bakboord. In dikke rook verdween het kaperschip. Weer had Eriksz de eerste klap gegeven. Het salvo van de kaper volgde spoedig, maar het was slecht gericht. Door rook en smook had hij geen doel gezien.

Barent Eriksz keek naar achter. De kaper, die te loevert had gevaren, dreef met gescheurde zeilen. De kogels met de kettingen waren dwars door zijn tuig gevlogen. Deze aanvaller zou hen de eerste uren niet veel doen.

Maar thans dook uit de optrekkende rook de tweede kaper op en die scheen ongedeerd. Hij was al door de wind gegaan. Met alle zeilen bij kwam hij hen achterna.

'Laden! Laden!' dreef Aart de mannen bij de stukken aan. Zij

moesten klaar zijn om te vuren eer de kaper hen had ingehaald, want nu waren zij weerloos.

De maats werkten als paarden. De wisstokken gingen door de lopen der kanonnen. De nieuwe kogels werden er weer ingebracht, het kruit erachter, het sluitstuk werd gesloten, de lonten brandden. 'Beide batterijen klaar voor vuren,' kon de konstabel naar het opperdek berichten.

Barent Eriksz was tevreden. Eén aanvaller was uit het veld geslagen en aan de andere kon hij voor de tweede keer een warme ontvangst bereiden.

De kaper liep snel in. Hij hield recht achter de koopvaarder aan. Klaarblijkelijk wilde hij de loef krap halen om dadelijk te enteren. Eriksz' lippen plooden tot een spotlach. Hij zou de rover leren. Hij liet bijbrassen om zijn achtervolger de loef af te snijden en onderwijl gaf hij vuur met zijn achterstukken. De piraat antwoordde met zijn boegkanonnen. Veel kwaad deden deze lichte stukjes aan geen van de partijen. Op de Halve Maen kraakte en knapte er alleen wat bij de spiegel.

Door het scherper zeilen van Eriksz had de piraat wat hoogte verloren; hij hing nu achter de Halve Maen. Hij zette echter ook zijn zeilen scherp en opnieuw inlopend haalde hij de loef. Zijn boegspriet was dicht bij de spiegel van de Halve Maen. Op de piraat stonden de matrozen met de enterdreggen klaar en achter hen bruine soldaten met het kromzwaard in de vuist, gereed om over te springen en een strijd op de blanke wapens aan te gaan. Op het dek van de Halve Maen was weinig volk. De schipper had zijn jongens in de mast gezonden voor het werken aan de zeilen in plaats van ze op het dek te zetten met de wapens in de vuist. Als het onmiddellijk enteren werd, zouden de Hollanders ver in het nadeel zijn. Aart beet op zijn lippen. Hou zou dit gaan? Maar hij hield zich in. De ouwe zou het wel klaren.

Schipper Eriksz hield de kaper onafgebroken in het oog. Diens boegspriet was nu bij zijn hek. Hij liep snel in. Nog een ogenblik en hij zou dwarsscheeps liggen. Een volle laag en daarna enteren lag vast in zijn bedoeling. Aart hoorde op het Turkse schip bevel tot vuren geven. Toen draaiden op een kort bevel van schipper Eriksz alle zeilen van de wind. De Halve Maen viel af.

De bakboordsbatterij van het Moorse schip gaf vuur, maar door de plotselinge zwenking van de Hollanders vielen al zijn kogels in het water.

Eriksz' commando's schalden over het schip. Opnieuw werkten de mannen in de raas met vaart, thans om weer bij te brassen. Na enkele ogenblikken lagen beide schepen opnieuw naast elkaar op nog geen honderd meter afstands. Maar thans had Eriksz van de kaper niets te duchten, omdat diens bakboordsbatterij was leeggeschoten. Zijn eigen stuurboordstukken waren daarentegen klaar voor vuren.

'Stuurboord vuur!' gebood de schipper.

De Halve Maen schokte van het geweld van de explosie. Een dikke rook omhulde het schip. Toen er weer zicht kwam, juichte het volk. De tweede rover dreef met stukgeschoten tuig en verinneweerde zeilen, even vleugellam geschoten als de eerste.

'Enteren!' riepen de maats, die uit de mast omlaag gegleden waren. 'Enteren!' riepen ook de konstabelmaats, die uit het tussendeck naar boven sprongen en naar de bijlen grepen.

Maar schipper Eriksz wilde van enteren niets weten. Hij zeilde voor de wind naar het westen, zo haastig mogelijk bij de kapers en hun nest vandaan.

'Wat wou je winnen met een vechtpartij?' vroeg hij aan zijn volk. 'Er is daar niets te halen hoor.'

De bootsgezellen wilden laten zien dat Hollanders best Moren konden slaan, ze wilden hun de voeten spoelen.

Over die praat trok Eriksz de brede schouders op. Hij wou vechten... als vechten nodig was. Maar als het zonder vechten kon dan des te beter. Vechten om de eer dat was niets voor een Hollandse schipper. Zijn dure lading moest zo spoedig mogelijk veilig thuis zijn. Twee tegenstanders had hij van zich af en vleugellam geslagen. Het was zo meer dan goed.

Aart en Klaartje worden 't eens

Bij het naderen van het Kanaal stond de schipper van de Halve Maen te dubben wat hij doen zou: een haven op de Engelse zuidkust binnenlopen om daar te wachten op een Nederlands konvooi, of recht toe recht aan tussen de Hoofden door zeilen en naar huis gaan. Het laatste lokte. Een rijk retour uit de Levant werd heet begeerd in patria. Het volk verlangde ook naar het einde van de reis. Maar als een paar Duinkerkers hem tussen de Hoofden zouden aanklampen, wist hij niet of hij ze zo gelukkig van zich af zou slaan als onlangs de Tunesiërs.

Het weer besliste omtrent de keus. Toen zij op 46 graden waren, stak een storm uit het zuidwesten op en trok de hemel dicht van zwarte wolken. De regen stroomde als mist zo dik. Met deze storm in de rug en met de regen als beschermend schild, hadden zij van kapers niets te duchten. Maar met het gevaar van stranden stond het anders. De passage door de Hoofden was slechts nauw. Aan de ene zijde de rotsen op de hoeken van de Singels en van Dover, aan de andere kant de Vlaamse banken van de Splinter tot de Polder. Om daar te varen zonder dat een wal in 't zicht kwam en zonder dat men zijn bestek kon maken op de Poolster of de zon, was heel gevaarlijk, tenminste voor een zeeman, die het vaarwater tussen het Kanaal en de Noordzee niet op zijn duimpje kende. Eriksz was daar echter mee vertrouwd. Hij wist precies hoe diep de geulen waren en waar de banken lagen; en hij kon de weg hier vinden met de ogen dicht. 'We gaan naar huis, jongens,' zei hij tot het volk. De mannen juichten de ouwe toe om zijn besluit. Aart was er zéér mee ingenomen.

Ze voeren zonder dat, behalve de schipper, iemand wist op welke hoogte ze verkeerden. Zelfs stuurman Aart was de kluts volkomen kwijt. Maar Eriksz week niet van het opperdek en de man met het peillood kwam niet uit het gangboord weg. Hij wierp voortdurend het lood uit en zijn stem dreunde centonig door het gieren van de wind: dertig... tweeëndertig... achtentwintig... zesentwintig... Aan het verloop van de diepte kende Eriksz zijn koers, en als hij soms eens twijfelde, liep hij naar de peiler toe, om de mod-

der, die aan het peillood kleefde er af te strijken en tussen duim en vinger te verwrijven. Dat hielp hem om onfeilbaar zeker vast te stellen waar hij was. Telkens gaf hij de man aan de kolderstok aanwijzingen: stuurboord aanhouden... een beetje bakboord... midscheeps je roer... recht zo ie gaat!

De Halve Maen vloog in de witte regen voor de storm weg. Tien knopen wees het log. Op deze wijze werden zij naar huis gezweept.

Tegen de avond hield de regen op en brak de lucht. Brokken blauw verschenen tussen wilde wolken. Op zee kwam zicht. Boven de hoge, witgetopte golven was over bakboord Duins te zien en kon men aan stuurboordskant de duinen tussen Nieuwpoort en Ostende ontwaren. Zij waren de Hoofden gepasseerd. Duinkerken lag achter hen. Geen kaper had op hen geaasd en nu waren zij ongrijpbaar.

Aart had die nacht de hondewacht. De storm was geminderd tot een bolle bries; de zee deinde nog na; de lucht was schoon: vol sterren en met een sikkeltje van de maan.

Hij was vreemd ongedurig. Druk heen en weer lopend keek hij dikwijls naar het zandglas. Toen hij het eerste glas gekeerd had, ging hij omlaag en kwam terug met een wollen das om.

'Zo koud, stuur?' vroeg de man, die aan de kolderstok stond.

'De regen heeft het koud gemaakt,' antwoordde Aart. 'Je kunt ook merken dat wij op hoger breedte zijn gekomen.'

'Ik merk er niets van, stuur. Het is hier net zo lekker als in de buurt van Smyrna.' De man stond in een open hemd aan het roer, en het was warempel minder koud dan in de nacht toen ze in de Egyptische woestijn vertoefden.

Aart deed de das wat lossen. Weer liep hij ongedurig rond en telkens stond hij voor het glas te kijken naar het fijne straaltje zand, dat langzaam naar beneden vloeide. De tijd kroop om. Hoe kwam dat toch? vroeg hij zich af. Nooit was een wacht hem lang gevallen. In mist en regen en bij felle kou ook niet. En nu was het een mooie nacht. Vol sterren was de hemel, zacht lichtte het witte schuim op de slechtende golven rondom het rustig zeilend schip. Maar de tijd wou niet om. Het zand in het glas liep tergend langzaam en het schip schoot niet op.

'Het ligt aan u, stuur,' zei de man aan het roer, toen Aart erover klaagde, 'en niet aan het glas of aan het schip.'

'Aan mij?' vroeg Aart verbaasd.

'Tien knopen gisteren, acht knopen volgens het laatste log, dat is toch een prachtig behoud.'

Aart gromde en ijsbeerde over het dek; de roerganger lachte fijntjes. 'Ze wacht wel, hoor,' zei hij.

'Wie?' vroeg Aart scherp.

'Uw meisje, stuurman.'

'Ik heb geen meisje,' gaf Aart bot terug, en hij liep weer naar het glas. Nu was het toch stellig tijd de zandloper te keren. Maar nog altijd was er zand in het bovenglas en toen Aart eindelijk de looper wenden kon, waren er nog slechts twee glazen om, twee van de acht, die de hondewacht zou duren.

Hij liep op de kampanje op en neer. Ik heb geen meisje, had hij gezegd. Dat was waar. Klaartje was zijn meisje niet. Een kennisje was zij, waarmee hij deze winter schaats gereden had en die hij een paar maal had ontmoet... Een meisje, dat hij eenmaal had gekust, moest Aart bekennen, en naar wie hij, nu het schip de haven naderde, heel sterk verlangde. Omdat hij zo naar haar verlangde, had hij de das, die zij hem had gegeven, uit de kist gehaald en omgedaan. Om haar viel deze wacht hem lang. Om haar wou hij dat de Halve Maen morgenochtend in de haven van Enkhuizen lag.

Maar ze schoten prachtig op. $51^{\circ} 30'$ rekende Aart uit, voordat zijn wacht afliep. Ze waren al dwars van Zeeland. Nog anderhalve graad en ze hadden de hoogte van Den Helder. Bij deze wind en het behoud, dat zij nu maakten, zou het geen dag meer duren of ze waren daar.

Acht glazen! De wacht was om. Aart riep de bootsman, die de dagwacht had. De maats, die deze wacht betrekken moesten, klauterden slaapdrongen naar het dek.

Voor hij te kooi kroop, rommelde Aart in zijn kist. Hij vond twee pakjes, die hij voorzichtig openmaakte. Het licht van zijn kaars viel op het kralen snoer, dat hij in Smyrna had gekocht. Bloedrood blonk het. Uit het andere pakje kwam een armband van blauw émail met goud. Zijn vingers gingen strelend over het metaal. Toen wikkelde hij de sieraden weer zorgvuldig in papier en legde ze in zijn kist. Hij blies zijn kaars uit en kroop in zijn kooi. Het was pikdonker in de hut en Aart had bovendien de ogen dicht. Maar als in het helderst middaglicht zag hij Klaartje voor zich. Het snoer had ze om haar hals, de armband om haar

pols. De kralen gloeiden, het émail en 't goud flonkerden. Maar sterker straalden Klaartjes ogen en haar mond lachte...

De Halve Maen liep door de Oude Zeug naar het Molenpad. Over de groene Drechtterlandse dijk kon men de Zuidertoren zien. Daar lag Enkhuizen. Daar was Klaartje! Zou ze aan de haven zijn? Aart dacht van niet. Het was zo lang geleden dat ze elkaar ontmoetten in de stad en Klaartje was een hupse meid... Er neep iets in zijn hart bij de gedachte dat zij een andere vriend zou hebben. Zij was van hem. Zij was op deze reis nog veel meer van hem geworden dan ze tevoren ooit geweest was. Hij zou haar straks de kralen en de armband geven. Een kleur vloog naar Aarts wangen. Als zij die geschenken eens niet wou hebben... Als het bij haar in deze maanden niet gegroeid was, zoals bij hem... Hij gooide het hoofd in de nek. Dan was de armband voor zijn zuster en gaf hij de kralen aan zijn moeder. En dan kon Klaartje hem niets meer schelen. Wat was zij eigenlijk? Een vreemd meisje, bijna vreemd tenminste. En hij vergat om haar zijn moeder, naar wie hij vroeger altijd had verlangd, wanneer hij thuisvoer van een lange reis. Hij moest zich schamen dat hij de laatste tijd zo weinig aan zijn moeder had gedacht.

Maar toen de Wierdijk in het zicht kwam, de huizen van de stad, het havenhoofd, toen hij de mensen op de pier kon onderscheiden... zocht hij Klaartje.

De Halve Maen moest op de ree voor anker gaan. Wind en tij gedoogden niet direct de haven in te zeilen. Het volk, dat geen wacht had, ging met de sloep naar wal. Aart was daarbij. Zes man roeiden de afgeladen boot; Aart had het bevel. Na het afstoten en wat voorzichtig tasten met de riemen om los te komen van het schip, gaf hij het tempo aan: 'Haal op... gelijk! Hup... twee!' De boot schoot snel vooruit naar de smalle sloepensteiger bij het Staverse poortje.

Op de Wierdijk stond veel volk. Dat was er altijd als een schip was thuisgevaaren na een lange reis en vooral wanneer het, zoals nu de Halve Maen, bij mooi zomerweer tegen de avond op de rede was gekomen. Dan stond het op de Wierdijk zwart van mensen.

Bij het stappen op de steiger zocht Aart onder de mensen, die over de ringmuur hingen... nee, niet naar Klaartje. Hij keek of zijn moeder er niet was. Maar ondanks zichzelf lette hij toch

scherp op een groepje meisjes met witte mutsjes, en hij was teleurgesteld toen hij Klaartje daarbij niet ontdekte.

Hij ging het poortje door. Daarachter had de opeengepakte menigte een nauw pad gelaten. Vrienden groetten: 'Dag Aart!' Een oude makker riep: 'Hee, Woeltje!' Hij groette hen achteloos terug. Speurend ging zijn oog langs het volk. Hij zocht links, rechts... Moeder was er niet en Lijsbeth niet. En Klaartje ook niet. Het viel hem tegen.

'Aart!' Bedeesd en zacht werd het achter hem gezegd, terwijl hij juist de andere kant uitkeek.

Met een schok keerde hij zich om. Daar stond ze, Klaartje!

Hij dacht er niet aan dat hij op straat stond tussen een drom van volk en dat de bootsgezellen achter hem aankwamen in het nauwe pad. Hij zag alleen maar Klaartje, fris en blozend, met blije ogen, nu hij ook blij was. Hij sloeg zijn armen zomaar om haar hals.

Er werd achter hem gekucht. Aart hoorde het niet.

'Eh... mogen wij er langs, stuur?'

Toen trok Klaartje hem opzij.

De bootsgezellen gingen langs. De man, die gisternacht te roer stond was erbij. Hij keek Aart olijk aan. 'Ik wist niet dat u zó kon jokken, stuur,' monkelde hij in het voorbijgaan.

'Wat bedoelde hij?' vroeg Klaartje aan Aart.

'Ik heb hem wijs gemaakt dat ik geen meisje had,' zei Aart.

'Nooit heb ik zó gejoekt.' En hij gaf haar midden tussen het volk nog eens een warme zoen.

Zij zaten samen op de glooiing van de vestingwal. De groene polder strekte zich voor hen uit, wijd en ruim. Geen huis, geen boom of struik brak deze vlakke, die in het zuiden begrensd werd door de bebouwing van de Streek en ver in het noorden omgeven door de Drechtelandse dijk. Slechts in de nevelige verte stonden een paar molens. Koeien graasden in de weiden. De zeilen van de boerenschuitjes gleden door de sloten; in de vestinggracht ruiste het riet en trok een koeltje blanke rimpels in het water. De zon, naar het westen dalend, zette alles in een gouden gloed.

Een boer, die in de luwte van de vestingwal het zeil gestreken had, en nu zijn schuitje boomde naar de waterpoort, groette het tweetal in het gras. Aart antwoordde met een armzwaai.

Rustig en zuiver was de avond. 'Wat is ons land toch mooi,' zei

hij tegen Klaartje.

'Vind jij dat?' vroeg zij. 'Jij, die zoveel gezien hebt: Engeland en Frankrijk, de Goudkust en Brazilië, en nu Italië en het Oosten. Vind jij ons land nòg mooi?'

'Hoe langer hoe mooier,' gaf Aart ten antwoord. 'Napels is prachtig, Athene groots en in Egypte ben je bij de Farao's. Maar hier is het 't mooist van al.'

Hij streefde zacht haar hand.

Het werd stiller. De boerenschuitjes waren door de vestinggracht naar huis gegleden. De polder vlamde in de ondergaande zon.

Aarts hand ging in zijn buis en haalde een pakje te voorschijn.

'Ik heb wat voor je meegebracht,' zei hij.

'Voor mij?' Een blos kroop uit haar hals omhoog. Haar vingers beefden, toen ze het pakje open maakte. Haar ogen werden groot toen ze het snoer van dikke bloedkoralen zag.

'Doe het eens om?' vroeg hij.

Ze deed het niet. Ze staarde sprakeloos naar de kralen in haar schoot. 'Is dat voor mij?' vroeg zij.

Met een stil plezier keek hij naar haar. Ze kon niet spreken, zo blij was zij met zijn geschenk. Haar vingertoppen gingen strelend langs de kralen.

Toen ze het nog niet om deed, nam Aart het snoer uit haar handen en wond het om haar hals. Het gouden slot sprong dicht. Zij zag er uit zoals hij haar gedroomd had ter hoogte van de Monden van de Maas. Nee, ze was nòg mooier. De kralen gloeiden tegen haar blanke hals. En haar blauwe ogen straalden. Hij kon niet ophouden naar haar te kijken.

'Wat kijk je naar me,' zei ze.

'Ik vind je mooi.'

'Malle jongen,' zei ze, en hield haar handen voor het gezicht. Maar toen hij die handen zachtjes wegtrok en haar weer recht in haar gelaat en diep in de ogen keek, bewonderend en verlangend, verborg ze haar eigen hart niet langer en fluisterde: 'Jij bent een fijne vent, Aart.'

Toen ging er iets kriebelen achter Aart z'n ogen.

Weer diepte hij wat uit zijn buis op. 'Hier is nog wat, Klaartje.'

'Nog meer?' vroeg zij verrast. 'Maar Aart...'

'Niks geen maren. Pak maar uit.'

Zij vouwde het pakje open. De armband van blauw émail met goud lag in haar schoot. Haar mond ging open van verrassing.

'Dit is te veel,' zei zij.

'Niks te veel. Voor jou is het nooit te veel.'

Het glazuur glansde in de late zon; diep flonkerde het goud. Zij durfde het sieraad nauwelijks aan te raken.

'Doe om,' zei hij.

Zij schudde het hoofd. 'Dat kan niet, Aart. Ik ben een maerte. Wat zou joffer Ham...?'

'Wat kan joffer Ham ons schelen! Straks ben jij de vrouw van schipper Wessels...' Aart brak af, bijtend op zijn tong. Hij had een dubbele domheid uitgehaald. Nooit had hij haar gevraagd en hij deed of zij al van hem was. Zijn eerste reis als stuurman had hij net gevaren, en hij praatte of hij vast wist dat hij straks schipper werd. Een verwaande kwast was hij. Hij schaamde zich.

Maar Klaartje lachte gelukkig. 'Een schippersvrouw mag gouden spullen dragen, hee.' Ze schoof de armband om haar pols.

Aart was onrustig. Hij had te veel gezegd. 'Zover is het nog niet,' krabbelde hij terug.

'Maar zover komt het!' gaf zij vrolijk ten antwoord.

'Ik weet het niet,' twijfelde Aart, en hij streek met zijn hand langs het voorhoofd, plotseling zwetend.

Nu keek zij hem verwonderd aan. Een flits van angst was in haar ogen. 'Wéét je het niet? Heb je me dit dan zo maar gegeven?' Haar stem trilde.

Aart schrok van haar reactie. 'Zo maar? Hoe bedoel je?' vroeg hij verward.

'Niets. Niets.' Ze keek recht voor zich uit met saamgenepen lippen. Recht in de zon keek ze, die als een gouden bal rustte op de kim. Maar zij zag niets. Haar ogen waren star.

Maar nu begreep Aart haar. 'Je dacht dat ik niet meen dat ik veel van je houd. Dát wel! Erg veel. Maar ik zei dat ik schipper werd. Daar weet ik niets van. Dat word ik nooit. Ik ben een bar verwaande knul.' Hij had het land.

Thans werden Klaartjes ogen echter blij en vrolijk. Zij sloeg haar arm om zijn hals. 'Is het dát, m'n jongen, is het dát? Maar dan is alles goed. Jij wordt vast schipper!'

'Hoe weet jij dat?' vroeg hij verbaasd.

'Zo maar,' zei ze, 'zo maar!' En toen ze nog twijfel in zijn ogen las, liet ze er op volgen: 'En al werd je het niet; al bleef je stuurman; al was je maar een doodgewone bootsgezel, dan was je nòg van mij.'

Toen was zijn twijfel op dat punt verdwenen. 'Is 't echt?' vroeg hij. 'Hou jij dan echt van mij?'

'Oh jongen, al zo lang.'

Ze kusten elkander. En tussen twee zoenen fluisterde Klaartje in zijn oor: 'Jij wordt straks schipper Wessels, en ik je vrouw.'

HOOFDSTUK 7

Donderwolken in de lente van de liefde

Op de werf van Jan van Loosen stond een schip op stapel, waarnaar Aart Wessels alle dagen keek. Zo'n schip was hier nog nooit gebouwd. Wel dertig meter was het lang, achthonderd tonnen zou zijn inhoud zijn. Zijn spiegel was hoog en rijkbewerkt en als men de luiken telde, zou het wel veertig stukken voeren. Aart had gehoord dat het schip drie grote masten krijgen zou. Dagelijks liep hij langs de werf van Jan van Loosen en altijd stond hij stil om naar dat schip te kijken, waaraan de breekers klopten, waarop de timmerlui aan het schaven en aan 't zagen waren, en langs welks huid de jongens hun teerbollen streken. Daarop te mogen varen, zo'n schip te mogen sturen, hij hunkerde er naar. Om het schip en om de reis, die het zou maken. Want dit werd een Oostinjevaarder, het eerste schip voor de Oost, dat op de helling van Jan van Loosen werd gebouwd. De Kamer Enkhuizen van de Verenigde Compagnie had het op stapel laten zetten, en onder de zeelui was het 't dagelijks gesprek, wie dit schip commanderen en wie er eens op varen zou.

'Als u eens schipper werd,' zei Aart tot Eriksz, en al te vreemd was deze veronderstelling niet. Want Eriksz, de eerste Hollander die de Goudkust had bezeild en die nu pas een kostbare lading zo gelukkig uit de handen der Tuncsiërs gehouden en tussen de Hoofden door geloodst had, had een wit voetje bij de reders.

Doch Eriksz schudde het hoofd. Hij voelde niets voor zulk een lange reis. Dat liet hij over aan het jongere volk. Hij was al zo vaak naar Braziel en nu naar de Levant geweest, hij vond het welletjes. Jongeren moesten maar de ellende en het gevaar verduren, die een reis naar Indië medebrachten. Van Houtman had hij daaromtrent genoeg gehoord.

'Het gaat niet altijd zo,' wou Aart de schipper van zijn stuk afbrengen. 'Van Neck heeft een vlotte reis gemaakt.'

'Ja, ja, Van Neck, die was vlotte uit en thuis en hij bracht ongehoorde schatten mee. Maar één zwaluw maakt geen zomer.' En wat het was of wezen mocht, Eriksz deed het niet. Hij wou, nu hij wat ouder werd, niet meer zo ver van huis. 'Maar,' zei hij

tegen Aart, 'wil jij op de Oostinjevaart, wat let je jongen? Zoek een plaats. Ik zal bij de heren van de Kamer graag een goed woordje voor je doen.'

Daar zat nu juist de kneep. Aart wist ook wel dat hij aan Eriksz niet getrouwd was en dat hij best op eigen hand een stuurmansplaats kon zoeken. Maar hij was van jongsaf bij hem aan boord geweest en had altijd een beste kapitein aan hem gehad. Wat meer was: zij hadden samen het slavenkamp van San Thomé doorleden. Aart kon slecht van zijn schipper scheiden. Hij kwam er niet toe naar het kantoor van de Verenigde Compagnie te gaan en zich als stuurman aan te bieden. Misschien was het dan toch maar beter voorlopig aan deze zijde van de Kaap te blijven. Later kon hij immers best nog eens naar Indië.

Aart was intussen toch niet los van het schip, dat groeide op de werf van Jan van Loosen. Soepel was zijn lijn, scherp zijn steven, hoog en breed de spiegel: een schip om te stelen. Zou hij om Eriksz de kans laten schieten, die hij misschien had om op zo'n schip te komen? Zou hij het aan anderen overlaten om te behoren tot de eersten, die op Indië voeren?

Hij praatte er met Klaartje over op een wandeling, die ze een zomeravond maakten buiten de Noorderpoort. Die schrok, toen zij vernam dat hij naar Indië wou. 'Maar jongen,' zei ze. 'Houtman heeft driekwart van zijn volk verloren en het restje dat terugkwam, was ziek van honger en gebrek. Ik snap niet waar jij naar verlangt.'

'Dat was de eerste reis,' bracht Aart er tegen in. 'Nu kennen we de route. Heemskerck en Warwijck hadden weinig doden.'

Hij praatte verder over Indië, zoals hij Van Linschoten er over had horen spreken. De vogels hadden daar de rijkste kleuren. Je zag er fraaie vissen zwemmen in kristalhelder en heerlijk geurend water. Er waren gouden tempels en paleizen. Hij wou dat Indisch wonderland graag zien.

'Wilden zijn er,' zei Klaartje bijna snikkend. 'Wilden, die alle zeelui doden. Zij zullen jou vermoorden, Aart.'

Hij lachte zorgeloos. 'Onkruid vergaat niet.'

Maar zijn lachen nam haar angst niet weg; zijn onverschilligheid joeg die juist aan. Ze was op het verdere van de wandeling stil. Ze praatte niet zoals anders en ze lachte niet. Haar ogen waren treurig. En dat kon Aart niet hebben. 'Stil maar,' zei hij troostend. 'Ik ga niet. Schipper Eriksz wil ook niet.'

Dit fleurde Klaartje op. 'Je bent een fijne vent.'

Aart was blij dat zij weer lief en vrolijk was en hij begroef zijn verlangen. De kans was immers toch totaal verkeken. Eriksz ertegen en Klaartje ertegen, en hij had haar beloofd niet te zullen gaan. Een driedubbel slot zat er voor hem op Indië.

Hij meed voortaan de werf van Jan van Loosen.

Maar de stapelloop van het nieuwe schip moest hij toch zien en toen het in het water lag, kon hij niet nalaten er telkens naar te kijken. Nu het zich in zijn element bevond en zijn spiegelbeeld in het even rimpelend water van de haven beefde, was het schip nog veel aantrekkelijker. Een prachtschip, een verrukkelijk schip. Zonde dat hij er niet op varen zou.

Met man en macht werd op het schip gewerkt. Twee masten stonden er al op, weldra de derde ook; het tuig werd aangeslagen. Dit najaar zou het moeten varen met de andere schepen van de kerstvloot: uit Amsterdam, uit Zeeland en van de Kamers van de Maas.

Een mooi schip, een goed schip, zeiden de zeelui tegen elkaar. De romp was handzaam uitgevallen, het lag niet te diep en het was ook niet te rank, de masten stonden goed. En dan zo groot! Wie daarop schipper en stuurman zouden worden? De een voor de ander zei dat het hem niet veel kon schelen, omdat de Indiëreis toch niets dan lijn was. Maar in zijn hart hoopte elk dat hij de uitverkorene werd.

Op een dag kwam schipper Eriksz bij Aart, die in zijn moeders keuken zat te knutselen. Al weken was hij hiermee bezig in zijn lege uren. Hij bouwde een scheepje. Het was nu bijna klaar.

'Hee,' zei Eriksz, naar dat scheepje kijkend, 'die schuit ken ik. Is dat de Oostinjevaarder niet, die bij Van Loosen wordt gebouwd?' Aart knikte blozend. 't Is zo maar een modelletje,' zei hij. 'Lijkt het een beetje?'

'Twee druppels water. Een mooi schip.' Toen ging de schipper over op een ander onderwerp. 'Het wordt weer tijd van varen, jong.'

'Ja,' beaamde Aart. Maar hij zei het niet zo opgewekt als vroeger, wanneer de schipper over monsteren kwam praten.

'Ik wou je weer als stuurman hebben, Aart.'

'Best,' antwoordde Aart. Zijn stem klonk echter mat en Eriksz merkte dat.

'Je schijnt minder happig om bij me te varen dan voorheen. Is het

je niet bevallen in je nieuwe rang? Wou je soms ergens anders monsteren?’

‘Nee... nee. Ik vaar bij niemand liever dan bij u.’ Hij dwong zich om het aanbod dankbaar aan te nemen. Het was onbehoorlijk van hem dat hij niet gul en graag op het voorstel van de schipper inging. Maar zijn ogen dwaalden af, hij moest telkens kijken naar het scheepje dat hij had geknutseld, het model van de Oostinjevaarder. En hij kon niet blij zijn, nu hij door Eriksz’ aanbod te aanvaarden de kans om op dat schip te varen finaal had afgesneden.

‘Je schijnt niet erg nieuwsgierig naar het doel van onze reis.’

‘Waarheen zal het wezen?’ Hij vroeg het plichtsgetrouw, maar enige drang zat er niet achter. Naar Indië ging hij niet, dat stond vast. Voor het overige kon het hem weinig schelen, waarheen ze voeren. Zelfs de Levant boeide hem niet meer. ‘Net als de vorige keer?’ vroeg hij nog.

‘Nee,’ zei Eriksz, doch hij vertelde niet waarheen hij dan wel varen zou.

Aart keek op. De schipper deed geheimzinnig. Zo was zijn gewoonte niet. Nu hij hem aanzag, meende hij iets in zijn ogen te zien fonkelen, lichtjes van pret, waarvan hij de oorzaak niet begreep. ‘Waarheen dan?’ vroeg hij nieuwsgierig.

Eriksz knipoogde.

Toen schoot er iets door Aart heen. Zou het dan toch...?

‘Sinjeur Blauhulck liet me gister komen,’ begon de schipper.

Aart keek weer naar zijn scheepje en naar de steng, die hij bezig was te snijden. De spanning was weer weg. Sinjeur Blauhulck liet enkel varen op de Oostzee en op de Straat. Nu werd het toch niet wat hij vurig wenste.

‘Hij vroeg mij of ik schipper van de Maagd wou worden,’ ging Eriksz door.

‘Van de Maagd. Welk schip is dat?’ Aart kende al de schepen van de Enkhuizer vloot en haast alle grote schepen van de vloot van Holland. Maar van de Maagd had hij nog nooit gehoord.

‘De Maagd van Enkhuizen,’ noemde Eriksz de volle naam.

‘Een nieuw schip?’

‘Dàt schip.’ Eriksz wees naar het scheepsmodel op tafel.

Aart was verbluft. Dit schip? De Oostinjevaarder, die bij Van Loosen in aanbouw was? Werd Eriksz daarop schipper? Zou hij dan toch naar Indië varen en zou hij, Aart, stuurman bij hem

zijn? Maar dit kon niet. Eriksz wou zover niet varen, had hij zelf gezegd. De schipper stak de draak met hem. Hij maakte een flauwe grap.

'Dat schip zal het niet ver brengen,' zei hij, moeilijk lachend op het speelgoedscheepje wijzend. 'De Oosterhaven over, dat wordt zijn eerste reis.'

Maar Eriksz zette nu alle onzekerheid aan kant. 'Nee, nee, ik maak geen grapjes. Ik bedoel het echte schip dat bij Van Loosen voor de helling ligt: De Maagd van Enkhuizen, wordt dat schip gedoopt. Ik vaar erop als schipper naar Oost-Indië en jij gaat mee als stuurman. Tenminste... Heb je er soms geen trek in?'

'Ja, ja, graag!' riep Aart uit, ofschoon hij nog niet wist of hij waakte of droomde. 'Maar ik... ik dacht dat u... laat Blauhulck dan een schip naar Indië varen?... Ik meende dat de Compagnie...'

Hij brabbelde maar wat; de verrassing was te groot.

'Blauhulck is lid van de Kamer van de Compagnie. Namens haar heeft hij me uitgenodigd. En hij wou ook graag dat jij als stuurman meeging. Tjonge, Aart,' – de schipper wreef zijn handen – 'wij krijgen nu een scheepje zoals we er nog nooit een onder onze voeten hebben gehad.'

Aart kon er nog niet over uit. Eriksz had eerst zo heel anders gesproken en hij was toch geen draaitol. 'U zei toch dat u niet zo ver wou zwalken, dat jongere mensen maar naar Indië moesten gaan.'

'Zei ik ook,' erkende Eriksz gul. 'Ik heb er ook niet naar getaald. Maar als je zo'n schip aangeboden wordt, als je gevraagd wordt het te commanderen, zo'n kostelijk schip, zeg jij dan maar van nee.'

'Ik niet,' riep Aart uit. 'Ik zeg ja!'

'De volgende week aan boord,' sprak Eriksz met hem af. 'Wij moeten toezien bij het tuigen.'

Toen Eriksz weg was smet Aart zijn gereedschap aan de kant, zette zijn scheepje in een hoek en ging de deur uit. Hij moest zijn schip zien, zijn echte schip, dat bij Jan van Loosen voor de helling lag, en nu met andere ogen dan tot heden toe. Eerst had hij er hunkerend naar gekeken, en toen jaloers omdat hij er toch niet op zou varen. Nu kon hij er naar kijken met de ogen van de man, die het naar de Oost zal sturen. Naar de Oost. Wat een reis, wat een reis! Brazilië leek ver, maar viermaal langer was de

reis, die hij nu ging ondernemen... Aart stond aan de overkant en koesterde het schip met de ogen: een pracht, een pronk was het! Hij bleef niet op een afstand staan, maar stapte de werf op, sprong over rondhouten en balken heen en ging de loopplank over op het schip.

'Hei,' riep de werfbaas, 'wat moet dat?'

'Ik ben de stuurman,' antwoordde Aart.

Als het de stuurman was, had Gerrit Jan natuurlijk geen bezwaar. Hij tikte aan zijn muts. 'Gaat u uw gang.'

Aart klauterde aan boord. Door spaanders en krullen moest hij waden. Er slingerde los hout aan dek. De timmerlui waren in het tussendek aan het werk en de ververs achteruit. Maar dat het een fors en sterk en fijn schip werd, was door de rommel heen wel waar te nemen. Wat een opperdek! En wat een masten stonden op de schuit. De Halve Maen was een krielkip hierbij vergeleken. Achterin keek hij. De schipperskajuit was ruim en breed; de hutten voor de stuurman groter dan hij ooit gezien had. Een vierkant venster was er in, waardoor ruim licht naar binnen viel, en je kon naar buiten stappen op het galjoen, dat langs de spiegel liep. Aart wreef zijn handen van plezier. Een schip uit duizend! En daar werd hij nu stuurman op. Groot was dit, groot! Hij kon wel dansen van genoegen. Met lichte stap liep hij weer van de werf de stad in.

Op de Havendijk was Klaartje aan het ramen lappen.

'Hei, Klaartje!' riep hij.

Ze kwam de trap af, blij hem te zien en dubbel blij dat hij zo vrolijk was. De laatste weken was hij soms zo stil geweest.

'Ik ga varen,' zei hij, 'als stuurman op de Maagd.'

'Waarheen?' vroeg zij.

Een brok schoot in zijn keel. Zijn grote vreugde taande. 'Op een mooi, nieuw schip, en Eriksz is mijn schipper,' zei hij, een rechtstreeks antwoord op haar vraag vermijgend.

'Waar vaar je heen?' vroeg Klaartje echter weer, nu vorsend en met zekere onrust.

'Naar Indië, maar...'

Klaartje schrok hevig. 'Dat zou je toch niet doen, Aart! Je hebt me toch beloofd dat je dat niet doen zou.'

'Schipper Eriksz doet het ook,' zei hij. 'Hij heeft me gevraagd, of ik bij hem varen wou.'

Ze zei niets. Haar frisse kleur was opeens vaal geworden. Met spons en zeemleer in de hand stond ze naast de trap.

'Ik breng iets heel moois voor je mee,' beloofde hij. 'Veel mooier nog dan die armband en dat snoer.'

Het beurde haar niet op. 'Wat heb ik aan al het moois van de gehele wereld,' zei ze, 'als jij niet weer terugkomt.'

Dit ontroerde Aart. Hij kreeg het moeilijk en wist niet wat hij zeggen moest.

Toen tikte een benige vinger nadrukkelijk op het raam en keek een spits gezicht over het horretje. Joffer Ham berispte haar maerte die onder het werk met lege handen stond en die het waagde op haar stoep te praten met een manspersoon.

Klaartje klom de trap op en Aart liep door. Ze groetten elkaar nauwelijks. Zijn stap was minder verend en zijn gezicht niet zonnig meer als straks.

Aart en Klaartje liepen samen door de smalle laantjes van de nieuwe stadswijk bij de wallen, waar de tuinen met de koepels van de grote kooplui lagen. Het was er stil en schaduwrijk, en in de nazomer, zoals nu, bloosden de peren en de appels tussen het loof. Aart hoefde slechts een fikse sprong te maken om een tak te grijpen, waarvan een rijpe peer te plukken viel. Zij wandelden hier vaak.

Maar vanavond keek Klaartje niet naar de appels en de peren en dacht Aart er niet aan een vrucht te grijpen. Zij praatten ook niet vrolijk. Ze waren allebei bedrukt, Klaartje omdat Aart weg zou gaan, zo heel lang en zo ver, en misschien nooit terug zou komen, Aart omdat hij Klaartje niet bedroefd kon zien en hij zijn plan toch ook niet op wou geven.

'Je houdt niet van me als je weg wilt naar dat akelige land en mij hier alleen laat,' zei Klaartje. Ze snikte met haar handen voor de ogen.

'Jawel, Klaartje, jawel,' kwam hij daartegen op. 'Ik hou wel van je.' Hij probeerde haar handen voor de ogen weg te trekken.

Zij rukte zich ruw los. 'Wat heb ik er aan of je dat al zegt? Je doet er niet naar. Je doet niet wat je mij beloofd hebt.'

Aart beet zijn lip tot bloed. Dat laatste was het ergste. Hij had het haar beloofd en hij hield zijn belofte niet. 'Schipper Eriksz heeft eerst ook gezegd dat hij niet gaan zou,' probeerde hij zich te verontschuldigen.

'Als jouw schipper gemeen doet, doe jij het ook maar, hee,' snibde zij.

Aart zweeg. Hij wist geen antwoord. Het wás gemeen van hem. 'Jouw schipper gaat je boven mij,' ging zij voort.

'Nee, Klaartje, nee! Dat is *niet* waar.' Hij ging recht voor haar staan. Zijn ogen vlamden.

Zij bleef koel. 'Stel je niet zo aan, jô.'

'Het is *niet* waar,' herhaalde hij. 'Ik houd heus veel van je.'

Zij haalde de schouders op. 'Dat kan ik erg best merken,' zei ze bitter.

Aarts haarwortels prikten. Hij was razend op zichzelf, dat hij eenmaal had gezegd dat hij niet gaan zou. 'Ik heb het niet gezocht,' pleitte hij. 'Schipper Eriksz heeft me gevraagd.'

Er kwam een schampere trek op haar gezicht. 'Alsof je daar niet overblij mee was. Je danste vanmorgen van plezier... omdat je weg gaat. En de laatste weken had je een gezicht als een oorwurm, omdat...'

Hij legde zijn hand stijf op haar mond. 'Nee, Klaartje, dat niet. Dat is niet waar!'

Zij liepen zwijgend verder. Er hing een gespannen stilte tussen hen. Toen zei hij, gesmoord en hortend: 'Als het uit moet wezen... als het uit moet tussen jou en mij... dan...'

Hij kwam niet verder. In haar ogen was plotseling een grote schrik. 'Uit, Aart?' kreet ze. 'Uit?... Wil je dat?'

'Ik niet, jij...'

Er sprongen tranen in haar ogen. 'Wij zijn toch van elkaar? Wij zijn toch voor altijd van elkaar?'

Toen wist Aart er niets meer van. Zij liepen weer dichters naast elkander, gearmd zelfs. Maar het rechte was het toch niet. Zij bleef treurig bij het vooruitzicht dat hij weg zou gaan en hem zat het dwars dat hij zijn belofte aan haar niet hield en dat hij haar verdriet deed.

Zij scheidden stug, veel vroeger dan op andere avonden.

HOOFDSTUK 8

En toch komt alles voor elkaar

'Alleen?' vroeg moeder Wessels aan Aart, toen die zo nijdig thuis kwam zonder Klaartje. De laatste tijd was zij geregeld met hem meegekomen.

'Ja,' was zijn korte antwoord.

'Waar is zij heen gegaan?'

'Naar joffer Ham natuurlijk.'

Dit vond vrouw Wessels zo natuurlijk niet. 'Bij joffer Ham heeft zij 't toch warempel niet gezellig,' verwonderde zij zich.

Aart trok de schouders op en greep een boek.

Zijn moeder ging door met haar stopwerk, doch keek intussen af en toe naar Aart. Hij had een boek voor zich, maar telkens dwaalde zijn blik af. Er is wat, wist vrouw Wessels; hij heeft wat. En zij dacht dat dit zou zitten tussen hem en Klaartje. Zij moest haar grote jongen straks eens spreken, alleen, als de anderen naar bed waren.

De jongere kinderen gingen tegen negenen en met een zoet lijntje kreeg moeder Wessels ook Lysbeth van de vloer. 'Je hebt het druk gehad vandaag en het is morgen weer vroeg dag voor je,' zei zij tot haar dochter. 'Ik zou maar naar m'n nestje gaan.' En Lysbeth ging.

Toen ze samen waren, ging zij dicht bij hem zitten. 'Vertel me eens, Aart. Wat heb je toch voor zwaarigheid?'

Hij keek onwillig van zijn boek op. 'Niets,' zei hij.

Ze zag hem recht in de ogen. 'Jawel,' zei ze, 'jawel, er zit iets tussen jou en Klaartje.'

Hij was verbaasd. 'Hoe weet u dat?'

'Een moeder weet zoveel,' antwoordde zij. 'Vertel het me maar.'

Hij zweeg.

Zij legde haar hand op de zijne. 'Mijn jongen is nu wel heel groot geworden,' zei ze, 'maar het is misschien toch wel eens goed dat hij zijn moeder zegt wat hem bezwaart.'

Nog zweeg Aart, maar zijn lippen trilden. Hij keek naar zijn moeders hand, die rimpelig was geworden in de laatste jaren.

'Het is voor Klaartje niet gemakkelijk, dat je naar Indië gaat. De

reis duurt lang en is gevaarlijk. Het is best te begrijpen dat ze daar erg tegen op ziet.'

Aart trok zijn hand weg. 'Heeft zij bij u geklaagd?'

Zijn moeder schudde het hoofd. 'Nee,' zei ze, 'ik heb Klaartje vandaag niet gezien.'

'Niet?... En u weet alles!'

Een zachte glimlach speelde om haar mond. 'Mijn jongen, weet je niet meer hoe ik er vroeger op tegen ben geweest dat jij zo ver zou varen? Toen je die reis naar Brazilië zou maken waarop je gevangen bent genomen?'

'Maar u hebt het toen toch goed gevonden, en nu weer.'

Zij knikte. 'Klaartje vindt dit als het er op aankomt ook wel goed.'

Hij schudde het hoofd. 'Nee,' zei hij, 'ze vindt het niet goed. Ze denkt dat ik niet van haar houd.' De laatste woorden kwamen er gesmoord uit.

Dit deed vrouw Wessels even schrikken. 'Jullie hebben het toch niet uit gemaakt?'

'Nee,' antwoordde Aart, 'dat wou ze niet.'

Toen glimlachte zijn moeder en streefde troostend zijn haar. 'Het komt best goed met jullie, hoor. Ga jij maar lekker slapen. Ik durf wedden dat het morgen al weer allemaal in orde is.'

Aart keek zijn moeder ongelovig, maar toch dankbaar aan. 'Hoe moet dat dan?' vroeg hij.

'Niets vragen,' zei zij, 'maar het komt vast goed. En nu moet je naar bed gaan. Welterusten.'

'Welterusten, moeder,' zei Aart en klom langs het smalle laddertje naar boven.

In de holle keuken van het huis van Ham zat Klaartje de volgende dag aan het noennaal, traag en met tegenzin haar pap etend. Ze was moe, ofschoon ze het toch niet overdruk gehad had. Maar ze had slecht geslapen en deze morgen veel verbruid. Ze had de bedden slordig opgemaakt, de kool niet gaar gekookt, de pap laten aanbranden en een bord van Chinees porselein in diggelen laten vallen op de keukenvloer. De joffer had haar de mantel uitgeveegd. 'Met jongens je afgeven, dat kun je. Kletsen als je werken moet. Daar staat me de juffer op mijn eigen stoep te vrijen! Maar als het op werken aankomt, hó maar! Dat breekt mijn kostelijk goed en kan nog niet eens eten koken. En jij wou trouwen, hee? Met een stuurman nog wel! Je loopt met kralen om

je hals of het de joffer zelf was. Trots nest! Je bent een brekebeen, een meid van niks.'

De scheldwoorden hadden over Klaartjes hoofd geknetterd en zij had geen verweer gehad. Ze had dit allemaal verdiend, want ze had haar werk verknoeid en zij had nu een gevoel alsof ze niets meer kon. Moe en verslagen at zij met lange tanden van de aanbrande pap.

De poort klapte, er gingen voetstappen langs het runnetje van het achteruit. Een schaduw schoof langs het hoge venster van de keuken, de deurklink werd gelicht. Vrouw Wessels stond op de drempel.

'Is zij al in de rust?' vroeg ze met een knik in de richting van de kamer, waar joffer Ham gewoonlijk was.

Klaartje knikte. Ja, de joffer deed haar middagdutje. Maar wat moest Aart z'n moeder hier?

Vrouw Wessels trad de keuken binnen, wetend dat zij nu wel een ogenblik rustig met het meisje van haar jongen praten kon.

'Aart had geen mooie boodschap voor je, hee.'

Klaartje schoof onrustig op haar stoel. Kwam vrouw Wessels haar de les lezen over haar gedrag van gisteravond? Kreeg ze op deze ongeluksdag van alle kanten op haar kop? Maar Aart z'n moeder scheen toch niet onvriendelijk.

't Is niks erg hoor,' ging ze door, 'dat je daar niet aanstonds vlak voor was. 't Zou niet in orde wezen tussen jullie als het anders stond.'

Met enige verwondering keek Klaartje de oudere vrouw aan. Stond die aan haar kant? Was zij er ook op tegen dat Aart naar Indië reizen zou? Zij was er echter niet door opgelucht. Zij schrok er eerder van dan dat ze er blij om was.

'Ik heb er indertijd ook moeite mee gehad,' bekende vrouw Wessels aan het meisje, 'toen hij voor het eerst op grote reizen ging. Ik heb hem eerst ook willen tegenhouden.'

Klaartje zag haar gespannen aan.

'Maar ik heb mezelf overwonnen,' ging Aart z'n moeder voort, 'ik heb geleerd dat een moeder haar zoon niet in de weg mag staan, vooral niet als hij het goede wil. En dit is een goed ding, Klaartje.'

Nu werd het Klaartje toch te kras. 'Een goed ding?' vroeg ze. 'Noemt u het goed dat hij zoveel jaren weg wil gaan en honderd kansen loopt nooit terug te komen? Is het goed dat hij naar die

wilden gaat om misschien vermoord te worden?’

Aarts moeder wist niet dadelijk wat ze hierop zeggen moest. Een eenvoudige vrouw kon moeilijk onder woorden brengen wat er groot was in de verre reizen en in de vaart op Indië. Ze voelde het beter dan ze zeggen kon dat hierdoor de oorlog tegen Spanje werd gewonnen en zij gevrijwaard werden van nieuwe tirannie en dwingelandij. ‘Zou jij,’ vroeg zij aan Klaartje, ‘een jongen willen hebben, die altijd bij zijn moeders pappot bleef, een week en futloos ventje?’

‘Oh nee,’ gaf zij snel antwoord. ‘Dat niet.’

‘Je wilt toch een kérel hebben, Klaartje, een jongen die wat durft en die wat kan?’

‘Vanzelf,’ zei ze.

‘Welnu...’ Aarts moeder meende dat Klaartje nu zelf de slotsom wel kon trekken.

Maar deze was nog niet overtuigd. ‘Ik heb er niets op tegen dat hij zeeman is. Dat vind ik best. Maar hij wil zo erg ver en het duurt zo heel lang, eer hij weer terug is. Als hij op Oostland voer of op Frankrijk, of desnoods op de Goudkust of Braziel. Laat hem maar weer naar de Levant gaan. Maar naar Indië...’

‘De koenste jongens doen de grootste reizen, Klaartje,’ pleitte zijn moeder. ‘Die deinzen nergens voor terug. Hoe vond je de tocht van Houtman en wat zeg je van de reizen van Willem Barentsz en Van Linschoten om de Noord? Dat vinden wij toch kranig werk! Maar dan moeten wij Aart, als die hetzelfde wil, niet tegenhouden.’

Nog dubde Klaartje. ‘Ik vind Aart flink,’ zei ze. ‘Ik ben trots op hem. Maar...’ Ze maakte de zin niet af.

‘Jij blijft zo lang alleen,’ vulde vrouw Wessels aan. ‘Je kunt hem zo moeilijk missen.’

Klaartje knikte.

‘Wij vrouwen,’ zei de moeder, ‘moeten onszelf wegcijferen, Klaartje. We moeten onszelf verloochenen. Echte liefde zoekt zichzelf nooit.’

Klaartje boog beschaamd het hoofd.

Vrouw Wessels keek om zich heen. De keuken was brandschoon en pijnlijk netjes, maar hol en kil en ongezellig. Zij kende joffer Ham; haar scherpe tong was altijd klaar om standjes uit te delen, nooit om een prijzend woord te zeggen. Het was een somber vooruitzicht voor een jong meisje hier nog jaren lang te moeten

blijven. En Klaartje had geen ouders meer.

'Als Aart weg is,' zei ze, 'blijft ons huis altijd voor je open, hoor. Kom jij maar veel bij ons.'

Ze kuste Klaartje.

Bij die zoen brak het stuurse op het gelaat van het meisje. Achter haar tranen blonk een lach. 'U bent een lieve moeder,' zei ze.

'En jij een flinke meid en straks een ferme dochter van me.'

Vrouw Wessels, wetend dat alles nu in orde was, was dadelijk weer de bedrijvige huismoeder. 'We hebben je tijd lelijk verpraat, kind,' zei ze. 'Laat ik je helpen met de vaat.'

Klaartje wou het niet hebben. 'Ik kom wel klaar.'

Maar vrouw Wessels liet zich niet afweren. 'Ik wil niet dat jij door mijn schuld nog meer standjes van de joffer krijgt.'

Ze goot de ketel, die boven het vuur hing te zingen, leeg in een teil en klopte zeepsop op. Samen maakten ze vlug de afwas aan de kant.

Toen joffer Ham na haar middagdutje in de keuken kwam en met haar spits gezicht rondneusde of er niets mankeerde, was alles opgeruimd, blonk het koper van het haardstel en de doofpot, lag er geen pluisje op de vloer, en groeide de stapel strijkgoed onder Klaartjes rappe handen.

De Maagd van Enkhuizen was reeds lang van de werf van Jan van Loosen naar de pakhuizen der Compagnie verhaald om daar te laden. Nu waren de ruimen gesloten en het schip zeilree. Morgenvroeg bij het invallen van de eb zou het 't zee gat uitgaan.

Aart en Klaartje liepen gearmd langs de kade. Met trots zag hij naar het schip, waarop hij als tweede stuurman varen zou. Het was het puikje van de Enkhuizer vloot. En vandaag zag het er zeer voordelig uit. De boorden blonken van harpuijs, de rondhouten glansden van heldere vernis, de nieuwe zeilen lagen op de raas gerold. Van de grote steng wapperde de Statenvlag met in de witte baan de letters V.O.C., van de voormast woei een lange oranjewimpel, op het hek was de Enkhuizer vlag geplant, rode en gele banen. En midden op de fraai bewerkte spiegel stond de blanke maagd met het stadswapen in de hand: drie zilveren haringen op een azuren veld.

De staatsietrap was uitgehangen. 'Ter ere van de joffer,' zei bootsman Teun, toen Aart en Klaartje samen aan boord gingen, maar daarbij lachte zij ongelovig en dat met recht, want het was

ter ere van de reders, die op de laatste dag vóór het vertrek het schip bezoeken zouden. Zo gingen Aart en Klaartje evenwel een koninklijke weg. En toen zij aan Aarts hand van de verschansing op het dek sprong, stonden daar twee bootsgezellen met de hand aan de muts om het lid der overheid en zijn verloofde in de vereiste vorm te groeten. Klaartje bloosde bij die eer. Zij was toch maar een maerte.

Aart toonde haar het schip. Vooruit waren de zeilmakerij, de timmerwerkplaats en de magazijnen voor waarloos doek en tuig. In het tussendek stonden de kisten en plunjezakken van de maats tussen de ribben en hadden een paar matrozen, die aanstonds op wacht moesten, hun hangmatten reeds opgehangen. Het was er zo laag van zoldering dat zij gebukt moesten lopen en onder de hangmatten haast moesten kruipen. 'En huizen hier nu honderdvijftig man?' vroeg Klaartje verbaasd. 'Moeten die hier slapen? Hoe houden zij het uit?'

Aart lachte. 'Er gaan veel makke schapen in een hok. Zolang we in de koelte zijn en het niet stormt gaat het best. Door de patrijspoorten waait frisse lucht genoeg naar binnen. Maar ja, bij een storm in de tropen wordt het benauwd. Dan is het hier heter dan in jouw keuken als je de haard stookt op de allerwarmste zomerdag.'

Ze gingen naar het achterschip. De kapiteinskajuit, over de volle breedte van het schip gebouwd, was ruim en redelijk hoog. De hutten van de stuurman en kommiezen, ofschoon klein en sober, waren weelderig in vergelijking tot het volkslogies. Behalve een kooi was er in elke hut een kleerkast, een tafel en een stoel.

Aart toonde aan Klaartje ook de kaartenkamer, waar dikke boeken en vele kaarten lagen. De Spiegel en het Tresor der Zeevaart van Lucas Wagenaar, het Itinerario van Van Linschoten, dat zeilaanwijzingen bevatte voor de vaart naar en in de Archipel, het nieuwe kaartenboek van Plancius, en nog veel meer. Er was een jacobsstaf om de zon te schieten in de noordelijke wateren en een astrolabium om bij zeer hoge zonnestand, dus in de tropen, datzelfde werk te doen.

Van de kampanje overzagen ze het hele schip.

'Wat zeg je van mijn schip?' vroeg Aart aan Klaartje, nadat hij haar alles had getoond.

't Is prachtig!' zei ze. 'En dat jij hierop stuurman bent!' Het was haar haast te groot.

Aart lachte stil. Hij vond het ook heel groot.

Toen ze van de kampanje afdaalden om weer van boord te gaan, hing er een baklucht, en toen zij de kombuis passeerden stak de kok zijn rode hoofd naar buiten. 'Stuur, ik heb pannekoeken. Kan ik de joffer en u dienen?'

Aart keek Klaartje vragend aan en zij liet zich geen tweemaal noden.

'Graag!' zei ze.

Een halfwas-brasem droeg een schaal naar de kajuit. Een ander dekte rap een tafel en Aart en Klaartje smulde in het eetvertrek der overheid.

'Zou je niet zeggen dat jij al joffer Wessels bent?' schertste Aart, terwijl hij rijkelijk suiker strooide over de pannecoek, die hij voor haar had uitgerold.

'En is het niet net of jij al schipper bent?' lachte zij op haar beurt. Er werd waarlijk nog wijn ook aangedragen. Zij dronk hem toe: Behouden vaart en goede wacht.

Over het dek, dat blank geschuurd was, zodat je van de planken wel had kunnen eten, gingen ze weer langs de staatsietrap aan wal. Ze wandelden de Wierdijk af, de Noorderpoort uit.

Aan boord had Aart druk gepraat en Klaartje opgetogen rondgewandeld. Zij hadden pret gehad om de eer, die hun bewezen werd bij het gaan aan boord en bij het verlaten van het schip, en omdat zij zo deftig bediend waren. Ze waren vrolijk.

Maar nu... Dit was het laatste uur dat zij tezamen waren vóór de lange reis begon. Het afscheid stond vlak voor de deur. Aart was ten minste even sterk als Klaartje onder de indruk. 'We zullen elkaar in lang niet zien,' zei hij.

Zij keek hem guldig aan. 'Moet jij daarover klagen?'

'Ik klaag niet,' gaf hij antwoord. 'Maar het is toch wel erg en het is voor jou 't moeilijkst.'

'Ik dacht, voor beiden even moeilijk.'

'Nee,' zei hij, 'voor jou is het 't ergst. Ik zie veel nieuwe dingen. In Indië kom ik in een andere wereld. De tijd vliegt om als je alle dagen weer wat nieuws beleeft. Maar jij moet wachten en wachten duurt erg lang.'

'Verschrikkelijk lang,' bekende zij.

'Verg ik niet te veel van je?' Het leek er op of hij nu spijt had van zijn besluit, spijt om haar.

Zij kwam er met felheid tegen op. 'Zo moet je niet praten. Jij

doet wat je doen moet, wat een man behoort te doen. 't Was toen van mij verkeerd dat ik je tegenhouden wou. Ik ben er nu gelukkig overheen, maar breng mij alsjeblieft niet weer aan het wankelen, Aart.' Het laatste vroeg zij snikkend.

Zij zaten in het gras in de luwte van de dijk. Zij keken uit over zee; vooraan was het water vlak; iets verder rimpelde de spiegel; op de ruimte waren golven. Daar had de westenwind vrij spel.

Hij sloeg zijn arm om haar schouder. 'Je bent een beste meid, Klaartje, lief, ferm. Als ik terug kom, gaan we trouwen, hee?'

'Graag,' antwoordde Klaartje gretig. 'Heel erg graag.' Ze hield zijn hand vast. Ze wou sterk blijven, maar de scheiding was heel moeilijk. 'Ik hoop dat het toch niet zo erg lang duurt,' zei ze.

De laatste avond waren Aart en Klaartje in het huis aan het Kreupeltje. Vanwege het afscheid schonk moeder Wessels koffie. Aart had wat van die dure mokka meegebracht van zijn reis naar de Levant. Ze aten er dadels bij, ook al van de Middellandsezeereis meegebracht. Er kwamen enkele vrienden en familieleden afscheid nemen. De stemming was opgewekt; Aart en Klaartje stonden natuurlijk in het middelpunt.

Toen de gasten waren heengegaan en moeder Wessels alleen bleef met de kinderen – want Aarts vader was naar zee – nam zij de bijbel en las ze van de storm op zee, die Jezus stilde.

Vrouw Wessels las niet best. Met haar vinger moest ze de woorden volgen. Soms struikelde ze over een moeilijk woord. Maar de kinderen luisterden eerbiedig. En na het lezen deed de moeder wat ze anders nooit deed, wat ze tot dusver nooit gedurfd had. Ze bad overluide.

'Here God,' zei ze eenvoudig, 'Aart gaat weg en wij zullen hem in heel lang niet weerzien. Maar Gij gaat immers mee aan boord. Wil Gij hem op de reis bewaren. En Gij blijft ook bij ons. Wil Gij ons bijstaan en ons troosten, als de tijd ons lang valt. Wees Gij vooral met haar, voor wie de scheiding 't moeilijkst is...'

Na het amen knipperden Klaartjes ogen en wreef Aart met zijn vuist in z'n gezicht. Het was stil in de kamer.

'Nu wordt het tijd, kinderen,' zei moeder eindelijk.

Toen stonden Aart en Klaartje op. Hij bracht haar weg en ging daarna naar boord, want de eb viel heel vroeg in de volgende ochtend. Vannacht reeds werd er 'overal' gemaakt en bij het kriecken van de dag zouden zij zeilen.

Zc keken het schip na met de hand boven de ogen

De herfstnacht was kil en donker. Aart huiverde in de klamme mist, terwijl hij zijn bevelen gaf aan de mannen op het voorschip, die kabels vierden en aan het gangspil liepen. Aan de Oosterhaven was het leeg. Er liepen alleen wat vissers, die altijd bij nacht en ontij op de kade spookten, en nu hielpen de trossen los te gooien. Toen de Maagd, na het langdurig en omslachtig werken om zo'n groot schip om het Eiland heen te halen, op de havenmond toegleed, stonden daar in de grijze mist van het vroege morgenuur veel mensen om de Maagd uitgeleide te doen. De heren van de Compagnie, trots op hun eerste Oostinjevaarder, stonden vooraan. Dicht bij hen stond vrouw Eriksz zoals ze altijd op het havenhoofd gestaan had, wanneer haar man uitvoer, nu al sinds veertig jaar. En daar zag Aart...

Het fluitje van de bootsman snerpte. De bemanning maakte front naar bakboord bij het passeren van de reders. Aart bracht zijn hand aan de muts. Toen het fluitje nogmaals pijpte met hoge en lage tonen ten teken dat ieder aan zijn werk kon gaan moest Aart bevelen geven, want het schip ging door de wind. Doch vóór hij zijn mannen aan de zeilen riep, boog hij zich over de verschansing en riep naar twee vrouwen, die op de pier stonden: 'Het beste moeder! Tot weerziens, Klaartje!' En zij riepen naar hem: 'Behouden vaart en goede wacht!' en: 'Dag Aart!'

Aart had nu al zijn aandacht nodig voor de zeilen. Toen die gehesen waren, zag hij de beide vrouwen op het havenhoofd heel in de verte. Zij keken het schip na met de hand boven de ogen.

HOOFDSTUK 9

Praalhans Jacob wordt de kurken zak

Aan boord van de Oostinjevaarder was heel veel anders dan op de kleinere schepen, waarop Aart tot dusver gevaren had. Forser masten, zwaarder zeilen; in plaats van in het voorkasteel sliep het scheepsvolk in het tussendek. De kajuit van de overheid was driemaal groter dan Aart er ooit een had gezien, maar deze overheid was dan ook talrijker. Op zijn vorige schip naast de schipper één stuurman en een kommies; hier drie stuurlui, waarvan Aart de tweede was, een opperkoopman en een onderkoopman. De bemanning was ook driemaal zo sterk en daar waren figuren bij, op de schepen van de Straatvaart onbekend.

Op de eerste morgen na het vertrek werd het morgengebed gehouden, zoals op ieder schip te doen gebruikelijk was. Het was hier echter indrukwekkender: tweehonderd mannen stonden met de mutsen onder de arm en gesloten ogen rondom de schipper, die bad om behouden vaart en zegen op reis.

Het amen van de schipper was nog niet verklonken of een man met een krop als een haan, in de hand een roede die hij hanteerde als een koningsscepter, schreed statig naar het halfdek. Het was de provoost-geweldige; hij zong met een stem, die klonk van boeg tot hek:

Kreupelen en blinden, komt laat u verbinden,
Bij de grote mast zult gij de meester vinden.

Op de schepen van de Europese kustvaart werden zieken en gewonden zo goed en kwaad als het ging geholpen door de schipper, door de kok of door een van de maats, die een verband om een open wond kon draaien en van zeemanskwaaltjes het een en ander afwist, maar veel was dat nooit, en de medicijnkast bevatte zelden iets meer dan Haarlemmer olie. Hier was een chirurgijn, die bij doctor Paludanus zijn patent gehaald had, en alles ging naar de regels voor de grote vaart. Hij stond bij de grote mast en op de oproep van de provoost gingen degenen die wat hadden naar hem toe: een jongen, die bij het helpen van de

kok in het kombuis een pan met kokend water over de voet gekregen had; een brasem, die bij het uitvaren uit de haven zijn hand geklemd had tussen tros en bolder; een maat die een korvij-nagel op zijn hoofd gekregen had en duizelig was. Ze werden door meester Gijs verbonden of naar kooi gestuurd. Behalve deze waren er geen kooiliggers op deze eerste dag na het vertrek. De chirurgijn had het nog gemakkelijk. Straks zouden de gewone kwaaltjes na het uitzeilen uit patria: een gezwollen keel of een benauwde borst, wel voor de dag komen.

Nadat de Maagd met negen andere Oostinjevaarders het Spanjaardsgat was uitgezeild, werd er zee-wacht gelopen, waartoe de bemanning in kwartieren was ingedeeld. Drie wachten waren er met mooie namen: Prinsekwartier, Graaf Mauritskwartier en Graaf Ernstkwartier, die beurtelings vier uur op en acht uur af waren.

Bij de kleine vaart was het wisselen van de wacht een simpel overnemen van het werk, maar toen Aart als commandant van het Prinsekwartier tegen acht uur 's avonds voor het eerst opkwam, stond de provoost-geweldige in vol ornaat te wachten tot het laatste glas van de tweede platvoet vol zou zijn. Bij het keren van de zandloper gaf hij met zijn roede van justitie drie harde slagen op de grote mast en begon luid en galmend:

Hoort mannen, hoort!
Prinsekwartier houdt goede wacht,
God verlene ons een goede nacht,
Een goede nacht en goede vree,
Geluk en behouden reis daarmee.
Boven, die zijn wacht het is,
Naar kooi, die zijn beurt het is.
Luidt de klok,
Verlos de man aan het roer en de uitkijk!...

Het lied was nog lang niet uit. Wel een kwartier lang zong de provoost met zijn zware bas boven het fluiten van de wind uit, onbekommerd om de regen, die bij stromen viel.

Tegen middernacht, toen het Prinsekwartier zijn wacht er bijna op had en het Graaf Mauritskwartier aan dek moest komen voor de hondewacht, lag de provoost-geweldige te kooi, maar zonder een lang roerlied ging het ook nu niet. De kwartiermeester nam

zijn taak over en twee maats hielpen hem daarbij.
Terwijl hij met een korvijsnagel op een traprede van het tussendeck roffelde, zongen zij gedrieën:

Hier zeilen wij, met God verheven.
Kwart, kwart! Graaf Mauritskwartier te roer
En te waak zal gaan!
Graaf Mauritskwartier, wil boven komen,
Er uit, er uit, in Godes naam!...
Kwart, kwart, 't is lang genoeg gekwart.
Komt laat ons naar de wakers gaan.
Verse balie, malle gek,
Rijs uit je kooi, ververs je spek,
En laat je glazen niet stille staan...

Dit wekte leven in het volkslogies. Slaapdronken maats stommelden de trappen op naar het dek, waar de zeewind hen klaar wakker maakte. De derde waak vervoegde zich bij Aart om de wacht over te nemen. Die gaf hem de koers en de laatste peiling op, zomede het resultaat van het log: een behoud van krap vijf mijl per uur. Daarna ging Aart omlaag om te slapen tot er te zes uur 'overall' gemaakt zou worden.

Er waren onderscheiden baren op de Maagd, jongmaatjes van tien en soms van acht jaar tot hulp van bottelier, timmerman en kok, en daarnaast jonkers van zo'n jaar of vijftien, zestien. Die laatsten waren van een slag als je op de kleine schepen zelden vond: koopmanszootjes, die de Latijnse school doorlopen hadden en nu naar zee en naar de Oost gezonden werden door vaders, die een harde leerschool voor hun kroost begeerden. Zij staken af bij de gewone maats, van wie het grootste deel lezen noch schrijven kon, maar de meesten begrepen terdege goed dat ze aan boord aan de scheepswet onderworpen waren en dat aanpakken de boodschap was.

Onder de jonkers op de Maagd was er één, die er uitliep bij de anderen. Hij was aan boord gekomen in een wijde mantel en met een hoed met veren op. Zijn parse broek had rode strikken en zijn buis was van groen fluweel met kanten lobben. Zijn vader en moeder hadden hem aan boord gebracht en schipper Eriksz had de muts afgenomen, toen het drietal hem aansprak. Sinjeur

Mossel was namelijk bewindhebber van de Kamer van Enkhuizen en alzo medereder van het schip. Het scheepsvolk had er toen geen erg in, dat Jacob Mossel als jonker mee naar Indië zou gaan; het dacht aan een afscheidsbezoek van het gezin Mossel. Maar toen twee grote kisten met plunje voor hem aan boord gedragen werden, begrepen zij dat dit opgeprikte kereltje, dat als een pauw zo trots naast zijn vader over het dek stapte, als jonker varen zou. Ze keken met een loens oog naar hem, maar zeiden niets. Ze lichtten allemaal hun muts, toen sinjeur Mossel en zijn vrouw van boord gingen. Zoonlief Jacob liep de sapitaus met het neusje in de wind voorbij.

Na het uitzeilen droegen al de jonkers bombazijnen kleren, evenals de maats. Jonker Jacob echter niet. Hij had weer een fluwelen pak met zijden kousen aan. Er werd niets van gezegd: alleen ontstond er een zekere afstand tussen Jacob en de anderen. Wel, dat stond Mossel junior best aan; er moest afstand zijn tussen een rederszoon en sapitaus. Hij flaneerde meest op het opperdek, maar half of helemaal niet luisterend wanneer Aart daar de jonkers onderwees in de regels, die golden voor de Oostinjevaart, en probeerde hen wegwijs te maken in de eerste beginselen van de navigatie. De zeevaart kon jonker Jacob weinig schelen. Hij maakte de reis om in Indië zijn kennis van de handel te vermeerderen. Wanneer hij straks in zijn vaders plaats bewindhebber van de Compagnie zou worden, kon dat tepas komen.

Op de tweede dag nadat het schip de Noordzee was opgezeild, riep bootsman Teun een aantal maats en enkele jonkers bij elkaar: ook Jacob Mossel. 'Schoonschip maken,' gebod hij, toen de ploeg bijeen was. De jongens trokken schoenen en kousen uit, want dekwabberen was werk dat men op blote voeten moest verrichten. Elk greep een stokdweil of een puts.

Behalve jonker Jacob. Zijn voorhoofd had zich even gefronst toen bootsman Teun zijn naam afriep. Hij liep naar de kampanje.

'Hei ventje, hier! Jij hoort er ook bij. Pak die stokdweil.' Bootsman Teun commandeerde Jacob even vaardig als al de anderen. Het ventje keek beledigd. Durfde die ongelikte beer hem, zoon van reder Mossel, commanderen? Hij liep door naar de kampanje. Doch op de eerste tree van de trap had Teun hem al bij de kraag. Hij pootte hem bij de dweil. 'Pak aan!' donderde de bootsman.

Jonker Jacob was woedend, maar hield zich in. Op de kampanje zag hij stuurman Aart. 'Stuurman! Stuurman!' riep hij.

Doch Aart hoorde niets, ofschoon zelfs een dove kwartel Jacob wel had kunnen horen. En bij de maats was van het respect, dat ze in de haven aan sinjeur Mossel en tevens aan zijn zoon bewezen hadden, geen steek meer over. 'Stuurman, stuurman!' bouwden ze hem na.

Jacob kookte, maar nu hij bij Aart geen steun vond, ging hij toch uit een ander vaatje tappen. 'Mijn kleren,' probeerde hij de bootzman te vermurwen. 'In deze kleren kan ik toch dit werk niet doen.'

'Pak aan!' brulde Teun, die geen zier consideratie met de pronker had.

En toen had Jacobje geen moed meer. Met een hoofd, rood als een biet, en een van woede vertrokken mond pakte hij de stokdweil en haalde hem heen en weer.

Teun keek toe als een Cerberus. 'Je hoeft die planken niet te aaïen,' wees hij terecht. 'Rossen!'

Twee bootsgezellen lieten putsen over de verschansing duiken, haalden ze vol weer binnen boord en stortten het water uit. Het bruiste over het dek en over de blote voeten van de zwabberende jongens. Een golf rolde naar Jacob. Hij sprong op zij, bang voor zijn zijden kousen.

'Zwabberen zeg ik je,' dreef bootzman Teun hem aan.

Weer keek Jacob naar het opperdek om hulp. Maar stuurman Aart lachte om zijn ellende. In plaats van hem te helpen, moedigde hij de bootzman aan. 'Haal ze maar door de mosterd, Teun!' Dat was voor geen dovemansoren gesproken. Teun en de maats hadden nu een vrijbrief om Jacob het vuur heet te stoken. De waterscheppers gooiden volle putsen in zijn richting. Het water spoelde over zijn schoenen; z'n kousen werden tot de knieën toe kletsnat. En het was nòg niet mooi genoeg. Terwijl Jacob over zijn dweil gebogen stond, smheet een maat een puts leeg tegen zijn achterwerk.

De getergde jonker barstte haast van nijd. 'Dat... dat zeg ik tegen de schipper!' huilde hij.

De bootsgezellen lachten schaterend en de vreugde klom ten top toen een matroos, staande op het opperdek, zijn puts van achter over het hoofd van Jacob uitgoot. Hij droop. Zijn fraai fluwelen pak met kanten kraag, hing als een klef vod om zijn lijf. Hij barstte in snikken uit.

Dit maakte de pret nog veel meer gaande. Half de bemanning

liep toe om te zien hoe de praalhans toegetakeld werd. Joelend en jouwend stonden ze om hem heen.

'Ik... ik zal het tegen mijn vader zeggen!' brulde het koopmanszootje.

'Dan moet je erg hard schreeuwen, zeun,' lachte bootsman Teun. 'In de ijzers gaan jullie allemaal,' kreet de getergde Jacob.

'In de ijzers!...' De maats schaterden om die bedreiging. 'Jij gaat in de ijzers!' Een paar pakten hem bij zijn lurven en sleepten de jonker, die schreeuwde als een mager varken, naar het gat, waar het blok stond.

Doch toen vond bootsman Teun het voor vandaag genoeg. 'Laat de jongen los!' gebood hij aan de maats. En tot Jacob: 'Verkleed je en meld je daarna bij mij.'

Wit van woede vloog de jonge Mossel weg. Hij wierp zijn natte kleren in een hoek en diepte uit zijn kisten schone kleren op: weer een fluwelen buisje en weer zijden kousen. Een zwaar beledigd en opgewonden koopmanszootje ging niet naar bootsman Teun aan dek, maar stapte binnen in de schippershut, waar Eriksz aan het journaal zat.

'Eriksz, ik kom...'

De schipper keek de jonker over zijn bril heen aan. 'Eriksz...?' vroeg hij.

Jacob begreep de vraag niet. 'Je moet me...' ging hij voort.

'Ik ben *schipper*,' onderbrak Eriksz hem opnieuw.

'Schipper, ik..., 'wou hij opnieuw beginnen.

Maar Eriksz was nog niet gereed. 'Hoe kom jij hier binnen?' vroeg hij streng.

Mossel junior vond een antwoord overbodig. 'Ik kom mij beklagen over...'

'Ik beklaag me,' zei de schipper dreigend, 'dat jij hier zonder kloppen binnenstapt. Er uit!... en kloppen... en niet binnenkomen vóórdat ik je roep!'

Toen keek de jonker zeer onthutst. Deed de schipper ook mee aan de streken, die ze aan dek hadden uitgehaald? Hij ging en klopte.

Hij moest lang wachten op het 'binnen' van de schipper.

'Nu?' vroeg Eriksz toen.

Jacob was tijdens het wachten voor de deur van de schippershut aanmerkelijk gekalmeerd. Hij sprak zachter dan straks. Maar hij lepelde toch op: 'Ze hebben me getreiterd, schipper. Mijn kleren

hebben ze bedorven: mijn mooie buis en broek, mijn zijden kousen.'

'Wanneer is dat gebeurd?' vroeg schipper Eriksz.

'Daarnet. Ze wilden dat ik zwabberen zou, en toen...'

'Droeg jij bij het zwabberen zijden kousen?' vroeg schipper Eriksz zeer verwonderd.

'Ja,' zei Jacob.

'En wie viel je toen lastig?'

De jonker kreeg weer moed. 'Allemaal,' zei hij, 'de bootsman, de maats, al dat volk van voor de mast.' Bij de laatste woorden lag er bittere verachting in zijn stem.

'En wat deed jij?' vorste de schipper.

'Niets,' antwoordde Jacob Mossel.

'Ook niet het werk dat je opgedragen werd?' vroeg Eriksz droog.

'Hij wou me laten dekschrobben... Ik ben toch jönger! Mijn vader...'

'Laat je vader er maar buiten. Je hebt hier met *mij* te doen en niet de bootsman.'

'Maar dat vieze werk...' protesteerde Jacob.

'Dacht jij dat je een haar beter was dan één van de anderen omdat je vader reder is, of omdat jij mooie pakjes draagt?' – De stem van de schipper werd met elk woord dreigender. – 'Je staat hier onder mij en onder de scheepswet. Alle werk dat je wordt opgedragen moet je doen. Wanneer je weigert ben je een muiter! Je bent er waarlijk nog genadig afgekomen met een puts water. Je moest in de ijzers of gelaarsd. Ruk in!'

De jonker droop doodsbleek af. Kort daarop meldde hij zich onderdanig in bombazijnen broek en op blote voeten bij bootsman Teun. 'Jacob Mossel present, bootsman.'

'Daar staat een stokdweil,' wees Teun aan. 'Ga aan je werk!'

En jonker Jacob werkte.

Maar 's avonds zat hij eenzaam te pruilen in een hoekje van het kuiltdek, terwijl er gelach klonk van de plecht, waar al het jonge volk om bootsman Teun geschaard zat, die sterke verhalen deed over de reizen die hij over alle wereldzeeën had gemaakt. Na vastwerken bemoeide jonker Jacob zich niet met het krapuul, waarbij hij op deze miserabele reis veroordeeld was te leven. Toen stuurman Aart, de ronde doende, langs hem kwam, stond hij op en sprak hem aan: 'Stuurman!'

'Wel?' vroeg Aart.

'Welke is de eerste haven, die wij aandoen?'

'Waarom vraag je dat?' vorste Aart.

'Ik wil naar huis terug. Het bevalt me niet aan boord.'

Aart lachte luid. 'De eerste haven. Dat zal de Kaap wel worden, of Madagascar. Als je daar van boord gaat, word je opgegeten door de wilden.'

'Kunnen we dan geen thuisvaarder praaien?'

'Nee,' zei Aart. 'Als jij van boord wilt moet je springen.' Hij wees naar zee.

Jonker Jacob trok zich pruilend in zijn hoek terug.

In het Kanaal had de Maagd zijn eerste kooiliggers. Nadat de chirurgijn na de oproep van de provoost de gaande en staande patiënten bij de grote mast behandeld had, gingen hij en stuurman Aart samen langs de patiënten, want het voorschrift luidde dat de stuurman de meester moest vergezellen op de ronde langs de zieken. In het tussendek hing in het vroege morgenuur de slaaplucht van de honderdvijftig mannen, die er als haringen in een ton gepakt, de nacht hadden doorgebracht, en behalve zeer benauwd was het er ook erg donker. Een paar walmende olielampjes gaven in de holle ruimte nauwelijks enig licht. Ernstige zieken waren er niet bij. De een had pijn in de keel, een ander hoestte, een derde had verstopping. Aart moest vragen of ze te klagen hadden over de behandeling. Dat was zijn werk bij de rondgang met de meester. Niemand had een klacht. Ieder vond de Maagd een scheepje voor zijn leven en schipper Eriksz noemden ze Bestevaer, omdat hij voor de zieken direct de victaliekamer van de overheid had laten openen en bottelier en kok opgedragen te zorgen dat zij in plaats van de zware scheepskost een licht ziekenkostje kregen.

Over de kost aan boord waren trouwens allen best te spreken: gezonden zowel als zieken, de leden van de overheid niet minder dan de maats. Dat deel van de bemanning, dat deze reis voor het eerst onder schipper Eriksz voer, was zelfs in de wolken. Zulk goed en smakelijk eten kreeg men op weinig schepen.

'De eer aan mijn vrouw,' zei Eriksz, toen de opperkoopman Blauw een compliment maakte over de groenten, die uit de Keulse potten kwamen, over het verse vlees, dat onder vet bewaard was, en over de eitjes, die uit suikerwater werden opgevist. 'De eer aan mijn

vrouw! Zij heeft alles ingeslagen, de groenten gezouten, het vlees gebraden en de eieren ingelegd.'

En toen leegde koopman Blauw zijn mutsken wijn op de gezondheid van vrouw Eriksz, die wist waar Abraham de mosterd haalt!

Bij het naderen der Berlinga's werd op de Oostinjevaarder niet zo'n drukte gemaakt als op de Straatvaarders regel was bij het scheipunt van de Grote en Kleine vaart. Neptunus kwam hier niet aan boord, dat zou pas bij de Abrolhoz wezen. Maar zonder een verzetje passeerde ook het grote schip het oude scheipunt niet. Bij het luiden van de vreetklok, acht uur 's morgens, werd de gewone kost geschapt: gort met pruimen of rozijnen, en in de voormiddag werd het gewone werk gedaan: zwabberen, schrapen, teren, splitsen en knopen. Doch toen te klokke twaalf de overheid als naar gewoonte op de kampanje was bijeen geweest om het zonnetje te schieten, praatte schipper Eriksz met de bottelier. Die liet daarop uit het victalieruim een kruik wijn en een vat zwaar kajuitsbier halen. Op deze feestdag mochten de maats dat drinken in plaats van het lichte brouwsel, dat zij anders kregen. De kok en zijn maats hadden het extra druk, maar voor al de anderen was het vroeg vastwerken. De zeilmakers pakten in, de timmerlui legden zaag en dissel neer; de maats ruimden hun teerbollen en splits- en knoopwerk op, en waar het schip met ruime wind voer kon een deel van het Graaf Ernstkwartier, dat wacht had, ook meedoen aan de dekspelen. De oudere gezellen zetten zich langs de boorden, de jongeren gingen spelen met schijven en ballen, zij worstelden en boksten, en klommen in een met vet besmeerde mast om worsten en hompen kaas uit het topje weg te halen.

Voor de baren was een kruipwedstrijd georganiseerd. Een paar stukken zeildoek werden over spieren op zulk een hoogte op het dek gespannen, dat de ruimte tussen planken en presenning ongeveer een voet bedroeg. Onder dat lage dak moesten de jongens doorkruipen, eerst op de buik en daarna op de rug.

Ze schuifelden als slangen onder het zeil door. Soms wrong een dikke jongen, die geklemd zat tussen dek en doek, zich tevergeefs in honderd bochten. De toeschouwers hadden schik als er één niet verder kon, of als een ander blazend en proestend met een rood hoofd en een verwarde pruik zich onder het nauwe zeil vandaan wrong, lang nadat zijn tegenstander de eindpaal had bereikt. Wanneer een baar geen zin had in het martelend kruipen

onder de presenning, dan joegen de anderen hem de molsgang in. Jonker Jacob had zich weer in een pralend pak gestoken, dit keer een helgroen buis, rode broek en paarse hozen, en om zijn stand goed te doen uitkomen, was hij gaan zitten bij de leden van de overheid. Hij had veel schik om jongens, die, bijna boven in de mast, zich niet langer konden vastklemmen aan het gladde hout en terwijl ze hun hand reeds naar worst of kaas uitstrekten plotseling omlaag gleden. Hij schaterde wanneer een jongen onder de presenning steken bleef en als een paling wrong om los te komen. Maar toen hij merkte dat al de jonge baren voor de tocht door de molsgang bestemd werden, de jonkers ook, en de onwilligen erheen gesleept werden, taande zijn vreugde in het feest. Hij schoof wat naar achteren, keek zuurzoet naar de kruiperij en kroop achter de rug van koopman Blauw op het oogenblik dat bootsman Teun zoekend rond ging kijken.

'Jonker Praalhans!' galmde de bootsman. 'Waar zit jonker Praalhans?'

'Dat is op mij gemunt,' wist Jacob, en hij dook in elkaar achter de stoel van koopman Blauw.

Een jonge baar had hem echter van meet af in de gaten gehouden. 'Daar zit ie!' kraaide het kereltje met schelle stem. 'Achter de opperkoopman.'

Alle leden van de overheid zagen hem. Hij had geen kans de dans te ontspringen. Met een rood hoofd en een kloppend hart stond Jacob op.

'Hier, manneke!' gelastte Teun.

Jonker Jacob had geleerd dat het hem geraden was te doen wat Teun gebod. Schoorvoetend kwam hij nader.

Tegen Gerrit Dirksz, een kleine knaap van elf, moest hij in het strijdperk.

Gelijktijdig doken ze onder de presenning. Jacob wrong zich onder het zeildoek. Hij schopte en trapte om vooruit te komen. Toen zijn anders altijd onberispelijk gekamde kuif eindelijk van onder het zeil te voorschijn kwam, en daarachter zijn hoofd volgde, rood en nat van zweet, daverde het dek van hoongelach. Want het kleine, aalvlugge kereltje, dat tegen hem gekropen had, was al hoog en breed bij de eindstreep. En het lachen werd nog luider, toen jonker Jacob helemaal te voorschijn kroop. Zijn helgroene buis was grijs bestoven en zijn rode broek vertoonde een zwarte veeg van teer.

Jacob wou weg, nu hij spitsroeden gelopen had. Maar Teun hield hem terug. Hij en zijn kleine rivaal moesten nog eens onder het zeil door, nu op de rug, nadat zij tevoren op hun buik gekropen hadden. Jacobs tegenstribbelen hielp geen zier. Het maakte de maats slechts feller in hun hitsen. De jonker dook weer onder het zeil. Hij wrong en trapte en hijgde van de inspanning, die het hem kostte zijn dikke lijf door de nauwe koker heen te wringen. Toen kon hij plotseling niet verder! Het zeil, dat straks een nauwe koker was geweest, waarin hij zich weliswaar met moeite, maar toch kon verroeren, werd opeens een dwangbuis dat knelde om zijn lijf, zijn benen en zijn hals. Hij werd plat tegen het dek gedrukt en kon zomin achteruit als vooruit. Hij kon geen vin verroeren.

Terwijl hij al vaster werd gesnoerd, hoorde hij het scheepsvolk bulderend lachen. Daarop werd hij nat. Water spoelde over zijn voeten; het kolkte en klokte bij zijn hoofd. Hij slikte en gorgelde om zich te weren tegen het water, dat in de zeildoeken koker werd gespoten en met putsen en emmers over hem heen werd gestort. Hij brulde!

De pret van het scheepsvolk werd er enkel groter door. Zij dansen om 'de kurken zak', zij zongen en sloegen op het zeildoek. En steeds meer emmers water werden over Jacob uitgestort. Dit was het hoogtepunt van het feest.

De trotse jonker werd gestraft op de wijze, die neuswijze en verwaande baren bij het scheifeest altijd ondergingen. Toen hij onder de presenning lag, waren de spieren weggeschopt en hadden een paar maats, die onder het dekrooster zaten, de touwen aan de vier hoeken van het zeil stijf aangetrokken. En daarna mocht ieder water storten. Zo was de zoon van reder Mossel 'de kurken zak' gemaakt.

Bij de Linie overkwam de vloot de gewone ellende van de stiltezones. De wind, die nu eens mee en dan weer tegen was geweest, maar die ook als hij tegen was de schepen al laverend vorderen deed, liet hier de Oostinjevaarder in de steek. De zon stond recht boven hun hoofd, zodat een man geen schaduw had, en de schepen haalden zwaar op de trage deining, nu ze niet door de zeilen werden gesteund.

Bij dit ongestadig schommelen hadden niet alleen de baren van zeeziekte te lijden, maar werden zelfs bevaren zeelui onpasselijk.

Door de hitte waren allen loom en mat; er zat geen fut meer in. En toch leefden zij voortdurend op stootgaren, want op het onverwachtst kon een travade los schieten.

Op een dag had Aart de namiddagwacht. Er heerste op de Maagd een zatte rust. De hemel brandde. De maats lagen amechtig op het dek in de schaduw van een uitgespannen zeil; de leden van de overheid zaten onder een zonnetent op de kampanje. De roer-ganger was, hangend op zijn kolderstok, in slaap gesukkeled. De uitkijk leunde over de rand van de mastkorf; het was niet na te gaan of hij waakte of sliep. Aart hing over de reling; hij kon zijn ogen amper open houden; het was zelfs te heet om te denken. Opeens schrok hij op. Hij meende iets te horen, maar hij moest het zich hebben verbeeld, want het was volslagen stil aan boord en er lekte nog geen golfje aan de boeg. De zee, waaruit de hitte opwalmd, was glad als olie. In de lucht was echter verandering: de hemel was in het westen grauw geworden en verschoot nu snel naar zwart. En nu herhaalde zich het geluid, dat Aart uit zijn dommel had gewekt. 't Was een gegrom, nog ver en vaag, maar aanzwellend.

'Alle hens!' schreeuwde Aart.

De jonge baren sloegen slaperig de ogen op, maar de ouderen vlogen overeind. Schipper Eriksz nam onmiddellijk het bevel in handen. 'Zeilen bergen!' commandeerde hij. De oudere gasten traptten, kort aangebonden, de jongens overeind, die, verschrikt door de plotselinge overgang van lome rust naar felle actie, met verwilderde ogen het want invlogen.

Geen moment te vroeg was er alarm geslagen. Het gegrom zwol snel aan tot een woest gedruis; de hele hemel was in een oogwenk zwart als roet.

Nog was de zee blak, doch als een woeste ruiterbende zag je de travade naderen. De mannen aan de zeilen werkten als razenden. Bramzeil, marszeil, grootzeil werden oppgerold aan mast na mast. Bijna alles was geborgen. Nog altijd was het blak.

Toen besprong opeens de storm het schip. De wind huilde, de zee brulde, de golven sprongen plotseling tot halverhoogte van de masten; het schuim joeg over het kraaiennest. Twee maats waren nog bezig het marszeil van de grote mast te bergen. De storm rukte het doek uit hun handen; het roffelde als een trom; toen sloeg het uit de lijken en vloog weg. Een van de beide maats vloog mee in zee. Er was geen mogelijkheid een hand tot redding uit te

steken. De andere gasten, die nog in het tuig waren, bleven zitten waar ze zaten; er was geen kans nu naar omlaag te klimmen. Met ratelende slagen overtrof de donder het gebrul der zee. Aan alle kanten schoten felle bliksems uit de zwarte lucht. De dikke duisternis, die plotseling het helle daglicht had verdreven, werd telkens verscheurd door schrikkelijk lichten. En daarop plensde een regen, zo overstelpend, dat het scheen als werden oceanen uit de hemel uitgestort.

De Maagd sprong als een hert in doodsnood. Het volk aan dek bond zich met touwen vast, of kroop onder de verschansing weg. De spuigaten konden het overkomend water niet verwerken. Het kuildek stond halfvol.

Onder luid gekraak bezweek de fokkesteng. Zij stortte in zee, maar de marsra kwam op het dek terecht en aaide langs een maat, die tussen het tuig bleef liggen. Zijn makkers zagen het, maar ze konden hem niet helpen. Niemand kon weg van de plaats waar hij zich vastgebonden had, in deze woedende orkaan. Het schip was overgeleverd aan de elementen, en het scheen dat het daarin met man en muis vergaan zou.

Plotseling was de bui voorbij. De man in het kraaiennest, die pas geen hand voor de ogen zien kon, moest knipperen tegen het felle licht van een zon, die even hevig brandde als een uur tevoren. De kim was weer vlijmscherp. Alleen benedenwinds waren de roetzwarte wolken van de wegstormende travade nog te zien.

Nu kon de maat onder het tuig van de fokkesteng worden weggehaald. Met een ontwrichte schouder ging hij naar de ziekenboeg. Op deze eerste tropenstorm volgden er meer, en bijna iedere travade bezorgde aan de Maagd het een of ander ongemak. Bij een werden een paar kartouwen levendig. De zware stukken slingerden in het tussendek heen en weer, tafel, banken en scheepskisten versplinterend. Bij een volgende bui sloeg de bliksem in het volkslogies. Het scheen dat het tussendek één vuurzee worden zou. Doch een enorme golf besprong het schip en het water stroomde door het mangat in het tussendek, het vuur op eenmaal dovend. De grote sloep, die achter aan het schip hing, sprong tijdens iedere travade als een dronken kalf en rukte hevig aan zijn touwen. Als schipper Eriksz haar bij het naderen van de Linie niet met een tweede zwaardere lijn verzekerd had, was ze aan de haal gegaan, want in een caeck brak de oude lijn; de nieuwe hield het.

Ondanks dat elke bui opnieuw gevaar en nieuwe averij bracht, zag het volk toch met verlangen naar een volgende travade uit, want de regen bracht verademing in de hitte en – dit vooral – de caecken waren het enige middel om het schip bij rukken door de stiltezones van de tropen heen te drijven.

Na de eerste travades was al dadelijk één van de negen schepen van de kerstvloot uit het gezicht verloren. Nadat er vier caecken waren afgereden, kon de uitkijk nog slechts enkele schepen van de vloot ontdekken. En eindelijk voer de Maagd geheel alleen. Men wist nauwelijks waar men zich bevond. Wanneer de Maagd werd voortgezweept door een travade en ieder aan boord de handen vol had om het schip drijvende te houden, kon er geen log gemeten worden. Bij het drijven in de stilte, of als het schip gestuwd werd door een zwakke stroom, deed men met het log ook weinig. En schipper Eriksz' probate middel voor de plaatsbepaling in het Kanaal, de Noordzee of de Oostzee: de grondsoort proeven, faalde hier. Met het peillood was in deze diepe oceaen geen grond te krijgen. Zo tastte men haast in de blinde naar de lengte. De *breedte* meten kon men wel. Wanneer de zon zich slechts liet zien op het middaguur, werd er bestek gemaakt en met vreugde stelde Eriksz vast, dat men met drijven en vervorderen althans naar het zuiden opschoot. Het ging graad voor graad, maar ook het eenvoudige scheepsvolk, dat geen bestek kon maken, zag dat men vorderde, hoe langzaam ook. De Poolster zakte allengs lager en stond tenslotte aan de kim. Op een avond zocht men tevergeefs naar haar; de Noordster was verdwenen. Toen speurden de zeelui elke nacht het firmament af in het zuiden. Het duurde volle veertien dagen eer het Zuiderkruis aan de hemel zichtbaar werd.

Hier, aan de andere kant van de evenaar, proefde men, zij het eerst met mate, de zuidoostpassaat. Er kwamen vleugjes wind en ze werden allengs menigvuldiger. De zeilen stonden weer eens bol. Er viel ook weer een log te meten.

Hun breedte was honderd mijl ten noorden van de Abrolhoz, berekende Aart en schipper Eriksz giste dat zij er vierhonderd mijl bewesten zaten, maar wat de lengte aangaat was het, zoals altijd, een gooiën met de muts. De schipper gaf bevel westzuidwest te koersen; als ze de klippen van de Abrolhoz praaiden, had hij vastigheid voor zijn bestek. De uitkijk, die na de Berlinga's geen land meer had gezien, en sinds de andere schepen uit het

gezicht verdwenen waren, alleen op lucht en water had gestaard en daardoor allicht wat minder waakzaam was geworden, kreeg de opdracht weer scherp uit te kijken. Men moest, als het gegist bestek eens honderd of vijfhonderd mijlen mis was, niet op de klippen lopen.

Nog vele dagen moest de wacht op lucht en water staren.

'Land in 't zicht!' klonk eindelijk een roep uit de mastkorf.

Aart, die de wacht had, veerde ervan op. 'Waar zie je het?' informeerde hij.

'Vier streken over stuurboordsboeg!' luidde het bescheid van de uitkijk.

De stuurman tuurde scherp. Een klein grijs vlekje kroop heel langzaam uit de kim. Was dat een klip van de Abrolhoz? Naar de breedte moest het zo zijn, maar ze konden ook de Braziliaanse kust achter de klippen aanlopen, en in dat geval waren ze lelijk verlijerd. Na een half uur wist Aart het. Geen land werd zichtbaar naast de klip. De vorm van de rots klopte met de aanwijzingen in het Tresor der Zeevaart. Zij waren de Abrolhoz aangelopen.

Eriksz' gegist bestek was zeldzaam goed geweest. Slechts honderd-twintig mijlen behoefde het achteruit gezet te worden.

'Zuidoost,' gaf schipper Eriksz als koers aan.

Aart liet het schip overstag gaan. De bottelier dook in het ruim voor wijn en bier. De kok stond voor het hok met varkens en zocht de vetste zeug uit voor de slacht. De brasems kopjetuimelden op dek; de baren joelden in het want.

De Abrolhoz waren gepraaid. Nu werd het feest aan boord.

De verre vaart heeft kwade kanten

Het Neptunusfeest bij de Abrolhoz werd gevierd met verse varkensbout, waarin het volk, dat maanden lang uitsluitend pekelvlees geproefd had, overdadig smulde. Het werd besproeid met wijn en zwaar kajuitsbier. Neptunus, met drietand, wapperende baard en lange witte mantel uit zee opgedoken, werd door de derde waak met plechtigheid de valreep opgeholpen, en door de schipper, tronend bij de grote mast, met waardigheid ontvangen. In de badkuip voor de baren doken de andere schepelingen ook kat achter kat. De hitte had hun watervrees verjaagd. Er werd muziek gemaakt en luid gezongen. De vreugde schuimde over het schip. De tropen waren gepasseerd, de hitte was doorleden; zij zeilden nu in de Braziliëstroom, die hen voort zou helpen naar het gebied der vaste westenwinden, die op hoge zuiderbreedte dóórstaan. Het leek of de reis reeds bijna was volbracht.

Maar dit viel duchtig tegen. De afstand van Holland naar de Kaap is lang, vooral als men om wind te vangen op deze reis de Zuid-Atlantische oceaan tweemaal moet oversteken, eerst van oost naar west en dan van west naar oost. En het is beklemmend om maanden achtereen niets anders te ontwaren dan lucht en water, behoudens op één dag een blik op de in de verte schemerende klippen van de Abrolhoz. Het was Aart, toen ze in de oneindigheid der zeeën van het zuidelijk halfrond voeren, of ze van de aarde afgesneden waren en nooit meer een kust aanlopen zouden. De meeste zeelui op de Maagd, toch wel aan zwerven en aan eenzaamheid gewoon, hadden nog nooit een tocht gemaakt over zulke wijde wateren en in zulk een volstreckte eenzaamheid als deze. Geen enkel zeil, geen enkele vogel zelfs, kwam op de oceaan in het zicht.

Het werd koeler; de wind was soms kil. Op de nachtelijke wachten trokken de maats hun duffels aan. Maar de koelte bracht niet de frisheid en de kracht, die de mannen stellig hadden verwacht. Zij bleven slap en loom; het werk viel zwaar; de eetlust van de meesten was gering. Ze griezelden van het vette spek en de grauwe erwten, waar ze tevoren dol op waren. De kok werd alle dagen

door ontevreden gasten uitgekafferd. De varkens ontvingen het grootste deel van het matrozenmaal en de rest ging overboord voor hongerige haaien.

Bij de grote mast was het nu elke morgen een gedrang, wel niet van kreupelen en blinden, maar van maats met hoofdpijn, hartkloppingen, of pijn in de gewrichten. Jongkerels konden niet meer het want inklimmen, zo stram en stijf waren ze opeens geworden. Er lagen er verscheidene te kooi.

Aarts ochtendwandelingen met de chirurgijn duurden nu veel langer dan in het begin. De atmosfeer in het tussendek was niet alleen bedorven door de lucht van zoveel slapers in een veel te kleine ruimte, maar nog veel meer door de stank der bloedloop- en scheurbuiklijders. En men kon er niet aan denken de luiken tegen elkaar open te zetten, om frisse lucht te laten binnenstromen, want verscheiden patiënten lagen in hun kooien te rillen van de koorts. Er stond soms een potje jeneverbessen te koken in het logies, soms ook een pot met buskruit. Dat gaf althans een andere scherpe geur. Of de atmosfeer er beter door werd was de vraag.

Van de scheurbuiklijders werd het tandvlees modderzwart en stonden de tanden los in de kaken. De chirurgijn besneed het rotte tandvlees en schraapte dik-beslagen tongen. Om maats te helpen, die in hun kooi lagen te krimpen van koliek, zond meester Gijs een paar jongens naar het ruim, waar het leefde van de ratten, en als ze kwamen met zo'n zwarte knaap, dan slachtte hij de rat en legde het lillend vlees op de buik van de patiënt. Dat hielp, beweerde hij. Bij velen zette hij het mes in de aderen, want een ferme aderlating was volgens meester Gijs een remedie tegen elke kwaal. Hij riep gezonde maats om hun zieke makkers, die met stijve leden lagen, te wiegen in hun kooien. Beweging, zo leraarde de chirurgijn, was nodig tegen de verstijfde leden. De patiënten kermden en schreeuwden als de meester in hun kaken kerfde, ofschoon ze verre van kleinzerig waren. Hoofdpijn en hartkloppingen werden erger door het slingeren van de kooien. De maats met eerst lillend en later rottend rattevlees op het lijf leden nog zwaarder pijnen. Alleen de wijn, die elke zieke kreeg, bracht lafenis, maar helpen deed ook die niet.

Elke volgende dag waren de patiënten erger ziek en er vielen er steeds meer te kooi. Meester Gijs kende wel de probate middelen tegen scheurbuik: salade, peterselie, lepelkruid, appelsienen en citroenen. Maar die waren niet aan boord. De gedroogde

vruchten en ingemaakte groenten uit de overheidsgamelle hielpen niets. *Vers* moesten ze zijn; men moest een haven aandoen om te fourageren. De Maagd voer echter midden op de wijde zeeën van het zuidelijk halfrond. De eerste haven, die men kon bezeilen was de Kaap, en dat was volgens het bestek nog weken varen.

De ronde, die Aart dagelijks maakte ter begeleiding van de chirurgijn, was thans niet louter een paskwil, voorgeschreven door de scheepswet. Hij zat bij de kooien, niet om klachten te ontvangen, maar om een bemoedigend woord te spreken tot de zieken. Toen de meester in het tandvlees van ouwe Bram kerfde en daarna de wonden bette met bijtend vitriool, hield hij diens hand vast. Ouwe Bram droeg zijn lijden dapper; zijn verweerde handen klemde als een schroef om die van Aart, opdat hij niet zou piepen van de pijn. Maar Bram had geen hoop dat de snijerij hem beter maken zou. 'Ik zie mijn oudje niet meer,' steunde hij. En toen Aart probeerde hem op te monteren, schudde hij het hoofd. 'Nee, stuurman, paai ouwe Bram maar niet. Haal liever de ziekentrooster. Ik moet me klaar maken voor de eeuwigheid.' Ouwe Bram was een bejaarde gast; er waren ook kinderen zwaar ziek. Daar was Gerrit Dirksz, het kleine kereltje, dat tegen jonker Jacob had gekropen, toen die 'de kurken zak' gemaakt werd. Hij was een aardig ventje, met blauwe ogen en blond haar, opgetogen aan boord gekomen, omdat hij zo graag Indië, dat wonderlijke sprookjesland, wilde zien. Nu lag hij met bloedloop; zijn volle, rode wangen waren hol geworden; zijn ogen schitterden alleen nog van de koorts. 'Zou ik nu wel in Indië komen, stuurman?' vroeg hij op een morgen aan Aart, toen deze met de chirurgijn bij zijn kooi kwam. 'Welja,' troostte de stuurman, 'over een week ben je weer beter.'

Enkele dagen daarna had de Maagd de eerste dode. Het was een ruwe bootsgezel, die altijd onnatig had gegeten en gedronken, haringen verslond met huid en haar en gewoon was zijn vlees rauw op te kauwen. Behalve de oorlam, die als rantsoen gegeven werd, dronk hij veel brandewijn, die hij in zijn plunjezak aan boord gebracht had. In ijlende koortsen had hij de laatste dagen nog om drank geschreeuwd. 'Die kerel heeft zich doodgevreten en gezopen,' zei de chirurgijn.

In zijn kombaars gewikkeld, een zware ijzeren kogel aan zijn voeten, lag het lijk de morgen na het overlijden op het voordek. Schipper Eriksz zei de begrafenisformule op, terwijl al het volk

dat niet te kooi lag, om hem heen stond. Twee maats namen het lichaam op en droegen het naar de fokkeschoot. 'Een, twee, drie, in Gods naam!' riep de schipper. Toen gleed het lijk in zee. Een zware plons. Een wild gespartel van een troep haaien, die reeds verscheidene dagen hadden opgezwommen met het schip. Het kielwater kleurde rood van bloed. Toen was het voorbij.

De baren zagen bleek. Dit was de eerste zeemansbegrafenis die zij beleefden. In het tussendek was de stemming zeer gedrukt. Men rouwde niet zozeer om de drinkebroer, die niemand mocht, maar velen maakten zich bezorgd, wie er zou volgen op deze eerste dode? Was het wel waar wat de chirurgijn zei, dat alleen zwelgers en zuipers aan scheurbuik stierven?

Twee dagen later was er weer begrafenis en drie dagen daarna nog een. Een week na de eerste dode lagen er twee kombaarzen naast elkaar op het voordek, en ditmaal heerste er diepe ontroering. Ouwe Bram en de kleine Gerrit Dirksz waren op één dag gestorven. Ouwe Bram had zodra hij ziek werd reeds gezegd, dat hij zijn vrouw niet weer zou zien, maar kleine Gerrit had eergisteren nog hoop. En nu zou hij nooit komen in zijn sprookjesland.

Uit de grote bijbel, die de schipper in zijn sterke handen hield, las Eriksz van een ander sprookjesland. Van een zuivere rivier, klaar als kristal, voortkomende uit de troon van God, en van de boom des levens aan de andere zijde der rivier, die alle maanden vrucht droeg.

'En aldaar zal geen nacht zijn, en zij zullen geen kaars noch licht der zon van node hebben: want de Here God verlicht hen en zij zullen als koningen heersen in alle eeuwigheid.'

Aart stond terzijde. Hij neep zijn lippen op elkaar, zijn ogen waren vochtig. Dagelijks had hij gezeten naast de kooien van ouwe Bram en kleine Gerrit. Bram lag te steunen van de pijn; Gerrit was eens, terwijl hij naast hem zat, in ijpende koorts wild opgevlogen, omdat hij meende dat alle duivels van de hel hem wilden grijpen. Maar gisteren had Bram geen pijn en Gerrit geen angst meer. Bram knikte, toen de ziekentrouster voorlas: 'Alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijn eniggeboren Zoon gezonden heeft, opdat een ieder die in Hem gelooft, niet verderve, maar eeuwig leve hebbe...' En Gerrit had aan Aart gevraagd met een zwakke, haast gebroken stem: 'Geloofst u ook niet, stuurman, dat de hemel nog veel mooier is dan Indië?'

Bram en Gerrit hadden het nu goed. Hoe zou het zijn met hem, Aart, als hij eens opgeroepen werd? Wist hij zeker dat zijn zonden verzoend waren en dat hij naar de hemel gaan zou? Nog was hij gezond. Maar er waren nu in één week vijf doden op de Maagd, er lagen meer dan vijftig zieken in de kooien, en de ziekentrooster had vanmorgen weer bij vier man de gebeden van de stervenden gelezen. Het genezend kruid, dat groeide aan de Kaap, was zeker nog op veertien dagen afstands. En de ziekte spaarde niemand, de jongen noch de ouden, sterken noch zwakken, de leden van de overheid zomin als het scheepsvolk, dat in het bekrompen tussendek moest huizen en de gewone scheepskost at. Bootsman Teun, sterk als een beer, lag reeds een week te kooi, stijf als een deur en soms brullende van pijn. En de eerste stuurman lag met roetzwart tandvles en zijn tanden waren uitgevallen. Hoevelen zouden sterven vóór de Kaap? Welke zekerheid had hij zelf, dat hij die haven levend halen zou? De hemel was schoon. Maar de hel was duizendmaal verschrikkelijker dan het tussendek vol scheurbuiklijders... De woorden, die de schipper uit de Bijbel las, gingen Aart voorbij.
Er werd gezongen:

Gelijk het gras is ons kortstondig leven...

Aart zong mee. Droef klonk de eerste helft van het vers. Blijmoedig volgde:

Maar 's Heren gunst zal over die Hem vrezen
In eeuwigheid altoos dezelfde wezen...

Aart vermande zich. Waartoe te tobben of te vrezen? Gods gunst is groot in het leven en in het sterven. Hij kan bewaren voor ziekte en dood en Hij kan troosten in ziekte en dood. Als je je vertrouwen op Hem stelt kun je rustig leven, ook op een schip vol zieken, waar dagelijks makkers over de fokkeschoot gaan. Na afloop der begrafenis liep Aart van het voordek naar het opperdek om de log te meten en de zon te schieten. Achthonderd mijlen was, naar zijn bestek, de afstand naar de Kaap.

Aart klom naar het kraaiennest en tuurde scherp vooruit. De avond zou gauw vallen. De zon stond laag in het westen; haar

schuine stralen belichtten de oosterkim, die als een fijne lijn lag tussen lucht en water. Aart zocht naar een karteling in die lijn, naar bergen, naar de Tafelberg. Volgens het gegist bestek stonden ze op het land. Als het bestek geklopt had, lagen ze al in de Tafelbaai. Maar ze lagen er niet; er was geen berg, er was geen spoor van land te ontdekken. Het zou toch niet lang meer duren, vertrouwde Aart. 'Let scherp op,' zei hij tot de uitkijk. 'We moeten vannacht de Kaap bezeilen. Als het te donker wezen mocht om land te zien, luister dan of je de branding van de kust soms hoort.'

'We komen er vannacht niet, stuur,' antwoordde de matroos.

'Hoe weet je dat?' vroeg Aart.

'Dit is mijn tweede reis naar Indië. Met Heemskerk ben ik er geweest. Toen we de Kaap naderden, zagen we een paar dagen tevoren wierpollen in het water en vlogen er duiven om ons schip.'

Aart keek over de verschansing naar de golven; het water was glashelder. Hij zag rondom; geen vogel was te zien. 'Wat toen zo was, hoeft nu niet zo te zijn,' antwoordde hij aan de matroos. Maar in zijn hut het journaal bijwerkend, was hij verdrietig. Het bestek kon zeer goed mis zijn. In vijf weken had hij zijn gissingen niet kunnen toetsen. Kompas en log waren na de Abrolhoz de enige middelen geweest om de lengte te bepalen. Wie zou zeggen hoeveel het gegist behoud door drift en stroom verschilde van de werkelijkheid?

Na de eerste wacht ging Aart naar kooi, maar hij kon niet slapen. Zijn oren spitsten zich op elk geluid. Kwam er uit de mastkorf nog geen roep: 'Land in 't zicht!' Hoorde hij misschien de branding ruisen? Alles bleef stil. Hij hoorde alleen op de kampanje de kalme stap van schipper Eriksz die wacht liep omdat de eerste stuurman ziek geworden en gestorven was. Het water gorgelde bij het roer; het tuig steunde onder de kalme bries. Soms hoorde hij het kreunen van een zieke. Geen land! Het vloog Aart aan. Ze zouden morgen nog in volle zee zijn en misschien overmorgen ook nog, en daarna weer, wie weet hoe lang. Er zouden weer begrafenissen zijn, zoals er deze weken bijna dagelijks begrafenissen waren. De baas-timmerman was over de fokkeschoot gegaan en de eerste stuurman en hoeveel bootsgezellen? In het journaal stonden hun namen alle opgetekend, maar uit zijn hoofd wist Aart niet eens wie het er allemaal waren. Dit zou een mooie reis

zijn, had hij tot Klaartje gezegd, een prachtreis. Het was een vreselijke reis. Waarom was hij hem toch begonnen?

Aart lag lang wakker, steeds wachtend op een teken dat de Kaap dichtbij was. En toen... toen was de Kaap daar. Hij zag de Tafelberg met witte wolken op de top. De Maagd lag midden in de baai geankerd. Bruine kerels roeiden aan. Ze klauterden de valreep op met grote manden groenten op de nek. Aart greep zo'n mand en ging er mee naar het tussendek. Hij deelde salade uit, aan elke zieke een krop. Zij aten rauwe sla. En ziet, zij werden beter. Geen enkele zieke kermde of kreunde meer. Niet één bleef langer in zijn kooi. De ernstige patiënten, wie de dood daareven nog op het gezicht getekend stond en die geen lid verroeren konden, sprongen uit hun hangmat zodra zij de sla gegeten hadden. Aart ging naar het dek om een nieuwe mand vol verse sla te halen...

Toen werd de scheepsbel klingelend geluid. 't Was 'overal' en Aart lag in zijn kooi. Hij sprong er uit en liep met haast naar boven. Het schip voer nog in volle zee. 'Nog niets ontdekt?' vroeg hij aan de uitkijk.

'Niets,' luidde het antwoord. 'Geen land, geen vogels en geen wier.' Glashelder was het water en leeg de lucht en op de kim viel in het ijle ochtendlicht geen spoor van land te ontdekken.

Met meester Gijs deed Aart de dagelijkse ronde langs de zieken. Er waren er die kermden van pijn. Anderen lagen stil, zij misten de kracht een hand op te heffen en konden hun ogen amper open doen. Er waren er ook die streden met de dood.

Ze kwamen in het logies van de adelborsten.

'Vandaag aan land, stuur?' vroeg een uitgeteerde jongen, en in die vraag lag al zijn hoop op leven uitgedrukt.

Aart kon niet zeggen: ja. 'Ik weet het niet, Jaap,' moest hij bekennen.

Schreiend viel Jacob Mossel achterover. 'Als je morgen groente krijgt, haal je het nog wel,' had gisteren de chirurgijn gezegd. Nu kwam die groente niet en dus...

Het kropte in Aarts keel bij het zien van deze ellende. Gister had hij tot de maats gezegd: 'Nog veertig mijl, mannen. Vanacht, morgen op zijn allerlaatst, dan zijn we aan de Kaap.' Nu was hun gisteren opgewekte hoop op leven weer verdoft. Hij had hen met een ijdele hoop gepaaid.

Met schipper Eriksz besprak hij het bestek. Ze zetten het vijftig

mijl terug, op hoop dat het zo kloppen zou.

Die avond waren deze vijftig mijl verzeild en nog was er geen land te zien. Het bestek werd nòg eens vijftig mijl teruggezet. Een nieuwe nacht ging in. In het tussendek las de ziekentrouster de gebeden voor de stervenden bij Jacob Mossel. Aart Wessels lag te woelen in zijn kooi.

Hij had die nacht de derde waak. Kwart voor vier werd hij gewekt. Hij ging naar de boegspriet om te zien of hij in het matte maanlicht iets ontdekken kon, of hij wellicht het ruisen van een verre branding hoorde. Maar hij zag of hoorde niets. Hij hoorde alleen het kreunen van de zieken en het snikken van een jongen in doodsnood. Dat was Jacob Mossel. Aart ging naar onlaag. Hij zocht de kooi van jonker Jacob. De jongen schreide hartstochtelijk. 'Ik ben zo bang,' kreet hij. 'Ik ben zo bang.'

Aart mocht de jonker niet; hij was hem te pedant. Dat voorstaan op zijn vaders geld en op zijn mooie kleren... Hij had zich verkneuterd, toen bootsman Teun hem dwong tot zwabberen en schipper Eriksz hem op zijn beklag de wind van voren gaf. Hij had geschaterd, toen de praalhans op het feest bij de Berlinga's 'de kurken zak' gemaakt werd. Maar nu was alle branie van Jacob afgevallen. Hij was geen praalhans meer, maar een kind dat zwaar leed en bang was te sterven.

Aart nam zijn hand.

De jongen kauwde op zijn tong van pijn. 'Is er... is er nog geen land in 't zicht?' vroeg hij met schorre stem.

Aart schudde het hoofd. Hij wou dat hij het schip naar het land kon duwen.

De jongen schreide en Aart zat hulpeloos aan het bed. Zou hij de ziekentrouster roepen? Die was er gisteren al geweest en Jacob was er niet geruster door geworden. Hij moest zelf met de jongen praten. 'Jaap,' ving hij aarzelend aan, 'als het eens mis met je zou gaan, dan hoeft dat immers nog niet erg te wezen. De Here Jezus gaf Zijn leven voor ieder, die in Hem gelooft. En je gelooft toch, Jacob?'

De jongen knikte. 'Ja, ja, dat wel... Maar... ik ben zo'n trotse en verwaande kwast.' Hij duwde zijn hoofd in het kussen.

'Kerel,' riep Aart blij, 'nu ben je juist waar je wezen moet. Als je jezelf een heilig boontje vond, dan was het mis. Voor een verwaande kwast die om vergeving vraagt is er vergeving. Als God je roept heeft Hij een plaats in de hemel voor je klaar.'

Jacob hief zijn hoofd weer op. 'Zou het?' vroeg hij ongelovig.

'Vast en zeker!' gaf Aart antwoord.

'U bent zo goed voor mij, stuurman, zo vriendelijk. Ik heb dit niet verdiend.'

'Ik ben niet goed,' zei Aart. 'Ik niet. Maar God is goed. Ook voor jou, Jacob.'

De zieke staarde voor zich uit. 'Ja,' zei hij. 'God is goed, ook voor mij... Maar ik zou nog zo graag wat willen leven, stuurman, en dan anders leven dan tot nu toe, anders jegens de maats bedoel ik. Zou ik de Kaap nog halen, stuurman?'

'Wie weet,' zei Aart daarop, 'wie weet?...' Meer durfde hij niet zeggen. Gisteren had hij gezegd dat ze die dag vast land bezeilen zouden. Hij durfde Jacob niet nog eens vleien met een ijdele hoop. Hij ging naar het dek en wachtte op het kriecken van de morgen. Misschien, als de zon opging, dat er dan eindelijk land in het zicht zou zijn. Hij bad er om. Doch toen het licht werd zag hij hetzelfde als gisteren en eergisteren en zoveel maanden reeds: lucht en water. Geen wier, geen vogels, geen schemerende kust... Ofschoon de morgen fris was, drong het zweet Aart uit alle poriën. Hoe stond het toch met zijn bestek? Al vier keer was het wat de lengte aangaat vijftig mijl teruggezet; straks moest dat voor de vijfde maal gebeuren. Zou het soms mogelijk zijn dat ze in de *breedte* mis gemeten hadden? Waren zij de Kaap reeds gepasseerd en hadden ze nu de oneindigheid van de Indische oceaan voor de boeg? Dan zou het maanden duren eer ze land bereikten. Maar hij had trouw en met nauwkeurigheid de zon geschoten met de jacobsstaf: drieëndertig graden zuiderbreedte, was zijn laatste peiling. Ze moesten zo de Kaap bezeilen.

Weer praatte hij met Eriksz. Zij overlegden samen over alles sinds de eerste stuurman dood was. De schipper begon nu ook te twijfelen aan de breedtemeting. De koers werd naar noordoost verlegd. Aart had geen rust in de kajuit. Ook buiten zijn wacht zat hij elk ogenblik in het kraaiennest om beter uit te kunnen kijken. Geen land doemde echter op, geen vogels vlogen boven zee, geen wier dreef op het water. En in het tussendek woedde de ziekte al heviger. Die dag ging weer een maat in zijn kombaars gewikkeld over de fokkeschoot in zee. 'Een, twee, drie, in Gods naam...' Het werd een zeer bekende, sombere spreuk, die de zieken huiveren deed als zij in hun kooi de stem van schipper Eriksz hoorden. Wanneer wordt dit van mij gezegd? vroeg ieder zich af. Morgen,

overmorgen?...

Jacob Mossel leefde nog en hij klampte zich aan het leven vast. Aart kon niet bij zijn kooi komen, of hij keek hem vragend aan. Nog geen land? stond in zijn hunkerende ogen. Aart ontweek zijn blik. Hij was zelf zo wanhopig. Land kwam er toch niet, kwam er nooit, geloofde hij.

Op een middag toen de overheid aan het noenmaal zat – de kring in de kajuit was klein geworden sinds de eerste stuurman overleden was en de twee kooplieden ziek lagen – vloog een maat de trappen af en smeed de kajuitsdeur open. Hij had niet geklopt! hij nam zijn muts niet af. 'Vogels gezien! Kaapse duiven! En er is wier in het water!' schreeuwde hij de schipper toe.

Alle officieren vlogen overeind. Aart sprong de steile trappen op, rende naar het dek, boog zich ver over de verschansing. Daar dreven grote pollen wier en om de mast vlogen vogels, grauw gespikkeld: Kaapse duiven. De haven was niet ver af.

'Zuidoost!' gaf Eriksz aan als koers. Hij was thans zeker dat de breedte goed gemeten was.

Vóór de avond was de Tafelberg in zicht. 's Nachts lieten zij het anker vallen in de baai van Kaap de Goede Hoop. Bij het eerste kriecken van de morgen roeide Aart met de boot naar de wal.

De Hottentotten wilden met genoeg ruilen. Voor ijzeren gereedschap konden de witmensen zoveel groenten van hen krijgen als zij maar begeerden. Grote manden vol salade, postelein en lepelkruid droegen zij in Aarts boot, die daarmee ijlings naar het schip terugvoer. Iedere maat, die nog ter been was, hielp de kok bij het wassen en bereiden van de groenten. Aart bracht een schotel postelein naar Jacob Mossel. 'Hier eet! Nu word je beter!' riep hij juichend.

De zieke was te zwak om een lepel naar de mond te brengen. Aart moest hem voeren als een zuigeling. 'Zou het, stuurman...,' vroeg Jacob met zwakke stem. 'Zou ik hiervan beter kunnen worden?' Hij durfde het ternauwernood geloven.

'Als God het wil,' antwoordde Aart ernstig.

De volgende morgen deed Aart zijn dagelijkse ronde met de chirurgijn en nu was het een vreugde bij de zieken langs te gaan. Doffe ogen straalden weer. Jacob Mossel zat zowaar reeds recht-op in zijn bed. 'Stuur,' riep hij vrolijk, 'met drie dagen zwabber ik alleen het dek!'

Dat was wat veel gezegd. Maar na drie dagen zat hij in de zon

op de kampanje, binnen een week wandelden de zieken door de tuinen aan de voet van de Tafelberg, en toen, veertien dagen na aankomst, de Maagd de Kaap verliet, zat Jacob Mossel op de bramra van de grote mast.

De ziekenboeg was leeg, geen maat lag meer in 't tussendek te kooi, en niemand, die de kwieke kerels zag werken aan de zeilen, zou kunnen denken dat dit schip twee weken tevoren met een stel wrakke schepelingen aan de Kaap was aangekomen.

HOOFDSTUK II

Wij varen in het gebied der brave westenwinden

De weken aan de Kaap waren benut om duchtig te verversen. Kisten vol appelsienen en citroenen stonden in 't victalieruum toen de Maagd de Tafelbaai uitzeilde, en alle watervaten waren tot de stop gevuld. Zo zouden ze een tijdlang kunnen varen zonder gevaar voor scheurbuik of voor het rode melesoen. Maar deze voorzorgen waren ook hard nodig, want het kwaadste deel van de reis lag voor de boeg. Hoe lang hadden Houtman en de zijnen niet gesukkeid om van de Kaap naar Madagascar en vandaar naar Indië te komen? Voortdurend waren wind en stroom tegen geweest. Op verscheidene dagen was hun behoud niet groter dan één knoop in het uur, en bij volkomen blakte waren zij door de stroom dikwijls teruggezet, zodat het behoud van de ene dag door het verlies van de andere weer werd te niet gedaan. Het zou verscheiden maanden kunnen duren eer de Maagd weer in een haven kwam.

Aart, thans aangesteld tot eerste stuurman in plaats van de overledene, liep op de eerste zeldag na de Kaap peinzend op de kampanje heen en weer. Dezelfde westenwind, die hen van Amerika naar de Kaap gedreven had, woei nog. Het was hier koel. Zij moesten op deze breedte kunnen blijven varen in plaats van, naar het noorden koersend, weer in de hitte van de tropen te geraken en in de passaatstroom, die Houtman en al degenen, die na hem naar Indië waren gezeild zo geducht had gehinderd. Zouden ze niet op deze breedte kunnen blijven zeilen en het misschien zelfs nog wat hoger zoeken? Op de vaart van Holland naar de Kaap maakte men immers ook een omweg om van wind en stroom te kunnen profiteren?

'Als we,' stelde hij aan schipper Eriksz voor, 'eens op deze breedte naar het oosten koersten tot de lengte van Straat Soenda. Dan lopen we de passaatstroom mis en houden we misschien de westenwinden in de rug.'

De schipper krabde zich achter de oren. Hij zocht de kaarten van de zuidelijke zeeën op. Niets stelligs stond daarop getekend. Alleen een aantal vage lijnen. Daar moest het Zuidland liggen, het

grote onbekende continent dat zich ten zuiden van Amerika, Afrika en Azië uitstrekken moest, naar alle geografen meenden. Hij staarde op de kaart.

'Misschien ontdekken we het Zuidland,' zei Aart met schitterende ogen.

De schipper gromde in zijn baard. 'Voorlopig maken we meer kans dat we er op stranden,' gaf hij antwoord. 'Er zit een lelijk risico in varen in dat onverkend gebied.'

'Lang tobben tegen de passaat en in de stilte van de Linie is ook riskant,' meende Aart.

Dit gaf de schipper toe. Na wat hij aan de andere zijde van de Kaap beleefd had, zou hij niet graag een nieuwe epidemie van scheurbuik of van het rode melesoen aan boord hebben. Indien het erg lang tobben werd met tegenstroom en stilte zouden ziekten zijn bemanning zozeer kunnen teisteren dat ze het schip niet eens naar Bantam konden brengen. En als er op hoge zuiderbreedte een goede zeilgelegenheid naar Indië was zou dit niet alleen voor deze reis profijt betekenen, maar van onberekenbare waarde voor de Compagnie zijn.

'Vooruit,' zei hij. 'Wij wagen het. Misschien ontdekken we een betere weg naar de Oost. Maar dan zoeken we het nog wat hogerop.'

'Zuidoost voor!' gaf de schipper aan de wacht op. De zeilen moesten worden bijgebrast.

Het scheepsvolk keek vreemd op bij deze order. Houtman en alle Hollanders, die na hem naar Indië voeren, hadden na de Kaap noordoost gezeild. Maar zij verzoenden zich gemakkelijk met de schikking van de schipper. Op hoge zuiderbreedte zou het koel zijn, beter varen dan in de hitte van de tropen. En elke nieuwe koers was welkom sinds ze wisten wat andere Oostinjevaarders geleden hadden op de oversteek van Madagascar naar Sumatra en Java. Zij zeilden zuidoost tot op veertig graden en legden daarna oost voor.

Intussen trof schipper Eriksz maatregelen tegen onverhoedse ontmoetingen. Hij zette een dubbele wacht in het kraaiennest. Als er geen maan was werden 's nachts de marszeilen gerold, opdat het schip in geen geval met veel vaart op rotsen lopen kon.

Er doemden echter nergens rotsen op en nooit ontdekte de uitkijk van zijn post een branding, die op de aanwezigheid van blinde klippen duidde; en er stonden waarlijk vaste westenwinden. Al-

leen was er dikwijls een overmaat van wind. Harde stokers joegen hen voort en in dit gebied van louter water, waar geen enkele kust de drift van de golven stuitte, was de zee zeer ruw. De Maagd werd braaf gewiegd en de kok had dikwijls grote moeite zijn kommaliewant voor breken te bewaren en bij het hevige slingeren de pannen op het vuur te houden.

Op een dag gebeurde het dat jonker Jacob eten halen moest. Hij stond in de kombuis met een grote pan met erwten in de handen, toen een onverhoedse schuiver hem van de benen wierp. Dat Jacob viel was heel niet erg, maar de raasdonders kwamen allemaal in het vuur en in de as terecht. En dat was weinig minder dan een ramp. Want Janmaat droeg geduldig alle ontberingen van de zware reis maar als er op de tijd van het schaft geen eten was, dan werd hij woest. Een caeck barstte boven de arme Jacob los, toen hij bij zijn bak kwam met de boodschap dat het eten weg was. Hij werd stijf gevloekt.

Stuurman Aart sprong voor de arme jonker in de bres. Hij gebood dat er extra kaak en een hartige pekelharing verstrekt zouden worden, in plaats van het verspilde maal. En toen de maats hun honger konden stillen werd Jacob weer in genade aangenomen.

Vier weken bleven zij op veertig graden zuiderbreedte oostwaarts varen. In al die tijd was van klippen of rotsen geen schijn of schaduw ooit ontdekt. De Maagd was heengehuppeld over al de vage lijnen van de kaart, waar de geografen land vermoedden. Het Zuidland lag blijkbaar op hoger zuiderbreedte dan de geografen dachten.

Eriksz en Aart begonnen te overleggen of het geen tijd werd noord-op te koersen. Het bestek wees, naar het log gemeten, tachtig graden oosterlengte en Straat Soenda lag op honderdvijf. Daarnaast gerekend konden ze dus nog best een poos in het gebied der westenwinden blijven. Maar klopte het bestek? Bij de Kaap was het driehonderd mijlen mis geweest, en nu hadden ze in vier volle weken geen gelegenheid gehad hun gissingen te toetsen, terwijl ze voeren op een zee, waar de kracht en richting van de stromen hun volkomen onbekend waren. Noordoost, was de uitkomst van het overleg. Noordoost tot dertig graden zuiderbreedte en dan weer oost, totdat ze op omstreeks honderd graden oosterlengte stonden. Daarna naar het noorden om Straat Soenda op te zoeken.

Zo koerste de Maagd naar het noordoosten totdat ze op dertig

graden zuiderbreedte lagen. De wind flauwde af en het werd minder koud. Niet onplezierig voor de maats, die dag aan dag bij kil weer en overslaande zeeën hadden wacht gelopen.

Vijfennegentig graden oosterlengte wees het gegist bestek toen in een kalme nacht Aart wacht liep. De wind kwam nog steeds achterin. De Maagd dreef rustig voort met volle zeilen. Zeil minderen des nachts had men maar opgegeven, sinds alle lijnen op de kaart die land aanwezen loos alarm gebleken waren en ze uit het gebied der ruwe winden waren. Op deze breedte kon men blijkbaar varen zo men wou.

Aart stond te kijken naar de sterren. Een andere hemel was het hier dan thuis. Vreemde sterrenbeelden stonden aan de lucht. Maar boven deze sterren woonde toch dezelfde God. Die zag hem hier zo goed als Hij hem had gezien, toen hij in de Westerkerk zijn christelijk geloof beleed. En deze God zag Klaartje ook. Een halve wereld lag er tussen hen, maar in het geloof en in hun liefde bleven zij nauw aan elkaar verbonden. Het is in het vaderland nu middag, bedacht Aart. Klaartje zal zitten naaien in de keuken van joffer Ham. Misschien naait ze aan haar uitzet. Maar zeker denkt ze aan mij. Dromerig leunde hij over de verschan-sing. Een glimlach speelde om zijn mond. Hoever ze ook van elkaar verwijderd waren, toch waren hij en Klaartje één.

Opeens spitste Aart de oren. Wat voor geruis vernam hij? Sneed het schip met meer vaart door het water en buisde het zo bij de boeg? Maar de wind flauwde eer af dan dat hij aanzwol en zij voeren rustig. Het was wat anders, dit geluid. Aart luisterde met de hand aan de oorschelp en tuurde scherp vooruit. Dáár hoorde hij het geruis. En nu ontwaarde hij ook een witte streep in het zwarte water. Branding!

‘Door de wind!’ schalde zijn bevel.

De maats, opgeschrikt uit kalme rust, vlogen naar de vallen om de zeilen door te halen. De roerganger vocht met de kolderstok. Scherp aan de wind scheerde de Maagd langs een reeks klippen, waar rondom schuim woelde. Het schip was aan het gevaar ont-snapt.

Aan stuurboord bleef een vage witte lijn te zien. Blijkbaar was daar een langgerekte kust. Het Zuidland! Zij hadden het ontdekt! Aart liet de Maagd ruim uit de wal houden en koerste noord ten oosten. Doch nauwelijks had het schip een glas in deze koers gezeild, of er ruiste alwéér een branding voor de boeg en Aart

ontdekte een nieuwe schuimstreep.

'Door de wind!' gaf hij opnieuw bevel.

Het schip was nu op tegenkoers. Aart liet het onder klein zeil lopen. Hij voer liever een eind terug dan dat hij bij nacht in de buurt van rotsen bleef.

Toen meldde de uitkijk voor de derde maal een branding voor de boeg.

Nu kreeg Aart het benauwd. Na weken lang op een onmetelijke en onpeilbaar diepe oceaansgezeild te hebben, was de Maagd op eens in een doolhof van klippen beland. Hij riep de schipper.

Die zag met schrik het witte schuim aan alle kanten om het schip. Dat was geen zeilen hier bij nacht. 'Anker uit!' beval hij.

De kabel rolde van het spil. Het anker zonk in een grondeloze diepte weg, zonder houvast te vinden. Het schip dreef op de branding aan, die wild om zwarte klippen bruiste. Slechts enkele vamen zaten nog op het windas. Was er geen ankergrond?

Toen trilde een schok door het schip. Het anker rukte aan zijn kabel, doch slipte even snel weer los. Er volgde een tweede ruk. Nu hield het anker. De Maagd zwaaide om en bleef liggen op honderd meter van de branding.

Bij het dagen van de morgen kon men de toestand overzien. In het oosten strekte zich een hoge, langgerekte kust van kale rotsen uit. Daarvóór lag een menigte van riffen en van klippen, waar-tussen de Maagd verzeild geraakt was. Een wilde branding schuimde aan alle kanten.

'Dat is op het nippertje goed gegaan, Aart,' zei schipper Eriksz, terwijl hij met bezorgde blik de toestand opnam.

Sinds het schip voor anker lag dacht Aart aan geen gevaar meer. 'Wij hebben het Zuidland gevonden!' riep hij opgetogen uit. 'Het onbekende Zuidland, dat nog veel rijker wezen moet dan Indië!' De schipper gromde. Het ging hem meer aan het hart of hij zijn schip veilig van tussen de riffen en klippen weg zou kunnen krijgen, dan dat hij zich op dit moment bekommerde om de ontdekking van het Zuidland.

Aart had al een uitweg uit het slop gevonden. 'Ginds,' wees hij naar een kalme ruimte tussen de wilde branding. 'Dat gat is meer dan groot genoeg voor ons.' Meteen reed hij zijn stokpaardje weer. 'Schipper, denk eens aan wat wij gevonden hebben: het Zuidland, een nieuwe wereld!'

Eriksz keek naar de kale rotsen. 'Erg rijk ziet het er daar niet

uit,' bromde hij.

'Dat is de buitenkant,' antwoordde Aart geestdriftig. 'Onze duinen zijn ook kaal. Maar achter die duinen ligt het vette Holland. Wij moeten aan wal gaan om het land te onderzoeken.'

'Dat kan niet,' schudde Eriksz het hoofd. 'De branding is veel te wild.'

'We kunnen het toch proberen,' meende Aart. 'Laat ons het proberen, schipper. Mag ik de boot?'

't Wordt niets,' hield schipper Eriksz vol. 'Het is spelen met je leven.'

Maar Aart hield aan en omdat op dit ogenblik de wind ongunstig was om door de opening tussen de riffen naar het ruime sop te koersen, zodat de Maagd voorlopig toch moest blijven liggen waar ze lag, gaf Eriksz toe. Als Aart vrijwilligers kon vinden voor zijn avontuur, mocht hij gaan. 'Maar wees voorzichtig,' waarschuwde de schipper, 'en zorg dat je voor de avond weer terug bent.'

Vrijwilligers waren er onder de jonge maats in overvloed. De boot ging uit. Aart stond aan het roer. Ze roeiden naar de kust. Schipper Eriksz had echter goed gezien. Er stond zo'n wilde branding en daarachter rezen de rotsen zo loodrecht uit het water op, dat er van een landing niets kon komen. Aart liet een heel eind langs de kust roeien. Misschien was er ergens een riviermond, die hun gelegenheid gaf aan land te komen. Maar nergens werd de barre rotskust onderbroken. Hij vond alleen een plaats, waar de kust naar achter boog en zo een kleine baai gevormd werd, in welke de branding iets minder wild dan elders brulde. Daar stuurde hij op aan.

Aart had de kracht der branding onderschat. Ze greep de boot, zodat hij haar amper recht kon houden. De wilde golven sloegen enkele roeiers de riemen uit de handen. En al woester werd de zee. Het ging verkeerd, wanneer hij door zou zetten. Maar zou het niet verkeerd gaan, als hij het opgaf? Kon hij zwenken midden in de branding? Elke aarzeling zou thans noodlottig zijn, besefte Aart. Hij moest er door.

'Haal op... gelijk!' commandeerde hij. 'Een... twee.'

De roeiers bogen zich over hun riemen. Zij trokken door met strak gespannen ruggen. De boot danste op de wilde golven, die brullend binnenboord sprongen.

Het water spoelde Aart over de voeten. Het klom tot aan zijn

enkels, tot zijn knieën. De roeiers zaten in het water. De boot was half gezonken.

Maar Aart hield vol en zijn roeiers zetten door. De boot sneed door de witte wieling. Aart zette haar op een smal, zandig strand. Hij sprong aan wal. Zijn roeiers waren te uitgeput om hem onmiddellijk te volgen. Hij moest hen helpen aan land te stappen.

Een ogenblik van rust hergaf aan de jonge kerels gauw de krachten. Enkele van de maats beklommen met Aart de rotsen, terwijl de anderen de boot wat hoger op het strand sleepten, opdat ze veilig wezen zou wanneer de vloed opkwam.

Aarts hart klopte bij het klimmen. Nu was hij op het Zuidland, het grote, onbekende, onmetelijk rijke continent, waar alle geographen over schreven. Een sprookjesland!

Van een rotstop kon hij de omtrek overzien tot aan de horizon. Een dorre en kale vlakte. Was dat nu het schone Zuidland? Op de rotsige bodem groeiden slechts wat armetierige planten. Geen spoor van mens of dier.

Aart wou graag verder. Achter deze dorre vlakte zou stellig het rijke land zijn. Maar dit was geen onderneming voor een dag. Met zo'n landtocht zouden weken zijn gemoeid. En schipper Eriksz had geboden dat hij heden weer terug moest zijn.

Toch wilde Aart zo niet teruggaan. Er moest een herinnering blijven aan hun ontmoeting met het Zuidland. In de sloep was een oud tinnen bord. Op de bodem kerfde Aart met zijn mes: 'Op heden de 3de April 1659 zijn hier aan wal geweest twaalf mannen van het Compagniesschip 'Maagd van Enkhuisen', schipper Barent Eriksz.'

Het monogram van de V.O.C. kerfde hij eronder.

Met het bord klom Aart weer hovenop de rots. Daar zocht hij grote stenen en stapelde ze op elkaar. Tussen enkele zware stenen klemde hij het bord, zodat het een medaillon leek in een monument.

Toen schoven ze de boot weer in het water en een ogenblik later dansten zij opnieuw in de branding. De tocht terug was nog moeilijker dan die naar de wal. Ze werden telkens achteruitgeworpen door de brekers. De boot sloeg zo vol dat de roeiers tot de doften in het water zaten. Toen ze eindelijk langs zij het schip lagen, hadden ze geen kracht meer om aan boord te klimmen. Ze moesten door hun makkers opgehesen worden. En toen Aart op

's schippers vraag vertellen moest hoezeer het land hem had teleurgesteld, krulde een meewarig lachje Eriksz' lippen. 'Je hebt je er te veel van voorgesteld, m'n jongen,' zei hij.

De schipper was intussen reeds begonnen om de ontdekte kust in kaart te brengen. Elk Compagniesschip moest karteren, wanneer het een onbekende kust ontdekte, en in dit geval was er een bijzondere reden voor het maken van een goede kaart. Ook Aart moest tekeningen maken. Wanneer de koers op hoge zuiderbreedte meer gezeild zou worden, zou een goede kaart een baken zijn.

In de tijd dat de Maagd voor anker lag bracht Aart al de klippen en de riffen in kaart, en nadat het schip bij draaien van de wind het open water weer gevonden had, bleef hij tekenen want zij hielden de kust, die eerst noord liep en daarna zelfs noordwest, lang in het zicht. Pas op de derde dag boog de kustlijn naar het oosten en raakten zij haar kwijt.

De Maagd voer recht naar het noorden in de verwachting dat daaromtrent Straat Soenda liggen zou.

Zij konden merken dat ze nu de tropen naderden. Het werd geleidelijk warmer en de wind flauwde al meer af. Maar de stroom was gunstig. Zij maakten nog een redelijk behoud.

Toen zij een week de noordelijke koers en zelfs noordwest gevaren hadden en Eriksz en Aart in twijfel raakten of ze niet wat meer oost aan moesten houden, meldde de uitkijk: 'Schip over bakboordsboeg!'

Het gaf beweging op de Maagd. Dit was het eerste zeil dat zij ontmoetten, nadat ze van de Kaap vertrokken waren. De mannen drongen op het dek bijeen en tuurden naar het verre schip. Was het een Portugese kraak en zou het vechten worden? De konstabel liet zijn mannetjes al kruit en kogels halen en de luiken opendoen. Maar midden onder dat werk riep hij hen weer terug. 'Laat maar, het is een landsman!' Aan dek was de tuigage van een Hollands schip verkend. Het voer dwars op hun koers naar het oosten.

Men bleef nieuwsgierig turen. Was het een schip van de eigen vloot, één van de schepen, die ze in de stormen bij de Linie uit het oog verloren hadden en sedert nimmer weergezien? Zij dachten dat zij door de zuidelijke koers te nemen een snelle reis gemaakt hadden, maar dan had dit schip het ook kwiek gedaan. De ander draaide bij en naderde.

'Het is de Gouden Engel!' riep schipper Eriksz uit, 'de Gouden Engel van de voorjaarsvloot.'

Hij hield dicht op de Engel aan en liet dan ruimen, zodat zij, bijkans boord aan boord varende, elkaar konden praaïen.

'Hebben jullie water?' werd er van het andere schip geroepen.

Er was water genoeg op de Maagd. Verscheiden vaten waren zelfs nog vol. Nu de overtocht zo snel en in de koelte was volbracht, was van de watervoorraad, die aan de Kaap was ingenomen, de helft nog niet verbruikt.

'Geef ons dan wat, want wij vergaan van dorst.'

'Stuur maar een boot,' riep schipper Eriksz.

'Geen volk,' kwam het antwoord. 'Haast allen ziek of dood.'

Was het daar zo gesteld? De schipper liet direct de boot langszij trekken en een paar volle watervaten daarin zakken. Aart roeide haar met een ploeg matrozen over. Hij klom naar het dek van de Gouden Engel. 'Hijs op!' wou hij tegen het volk daar zeggen, maar de woorden bestierven op zijn lippen, toen hij de schepelingen zag. 'Nee, niet nodig,' wees hij hen af. En hij riep zijn eigen mannen om de vaten op te hijsen.

De maats van de Gouden Engel waren wrakken, mager als brandhout, met holle wangen en diepliggende ogen, te zwak haast om te staan. Het was onbegrijpelijk dat dit handjevol verzwakte mannen het schip nog zeilend had gehouden.

Een man van de Maagd sloeg de stop uit een vat. Die van de Gouden Engel stonden er bij met kroezen en kannen. 'Drink maar!' zei bootsman Teun.

Zij dronken niet. Ze droegen het eerste water naar het tussendek. Aart begreep en ging mee, een grote kan vol zuiver water voor de zieken dragend. Toen hij zijn hoofd onder de luiken stak, deinsde hij terug. Zo'n vreselijke lucht had hij nog nooit geroken. 'Het rood melesoen,' fluisterde een man van de Gouden Engel hem in. 'Tot de Kaap voeren wij gelukkig. Twee doden en een stuk of twaalf zieken. Daarna begon de ellende. Tegenwind en tegenstroom. Soms vele dagen stilte, waarbij de stroom ons achteruit zette. Een half jaar hebben we getobd over deze oversteek. Drie maanden geleden is het water streng gerantsoeneerd. Sinds vier weken drinken we alleen maar stinkend drab. We zijn er allemaal ziek van geworden. De laatste weken wordt het aantal sterfgevallen hoog, dertig in veertien dagen en er liggen nu verscheidenen op sterven.'

Aart verbeet zijn walging. Hier moest geholpen worden. Hij klemde de tanden op elkaar en ging in het volkslogies. Er lagen mannen in hun vuil, omdat er niemand was, die hen kon helpen. Sommige hangmatten vertoonden donkerrode plekken van het bloed. Magere handen werden uitgestrekt naar het water. Spreken konden velen niet, omdat hun kelen van dorst verdroogd en rauw geworden waren. Ze dronken gulzig, al te gulzig. Aart moest hun met geweld de kroes ontrukken. Doch met het reiken van wat water was niet voldoende hulp geboden. Hij voer naar zijn eigen schip terug om schipper Eriksz in te lichten over de nood op de Gouden Engel en meer hulp te halen. De chirurgijn en een tiental handige kerels moesten komen om de zieken op de Gouden Engel te wassen en te verplegen; en er moest een stel maats heen om de stakkerds, die geen kracht meer hadden om te staan, te helpen bij het zeilen.

Een volle boot met volk ging over op de Gouden Engel en daarna voeren beide schepen samen op. De Maagd liep sneller, want het andere schip was op de lange tocht in de tropen zwaar aange-groeid. Maar Eriksz wou het niet verlaten. Hij nam marszeilen in. Drie dagen later was er land in 't zicht en kort daarop ontwaarden ze rook van de Krakatau. Straat Soenda was bereikt. Nog een dag later lagen zij voor Bantam, waar de driekleur woei op onderscheiden schepen in de baai en op de factorij der Compagnie. Toen zij geankerd lagen, kwam een boot naar buiten. De Gouden Engel was herkend door de andere schepen van de voorjaars-vloot, die reeds in Bantam aangekomen waren. Maar wat voor schuit is dat andere schip? had men zich afgevraagd.

Schipper Eriksz lichtte in. Zijn schip was met de kerstvloot uit het vaderland vertrokken.

Hierover sloegen de Hollanders in Bantam de handen in elkaar. Was dit een schip van de kerstvloot? Het was nu mei. In vijf maanden van Holland naar Java gezeild! Dat was nog nooit vertoond.

De schipper die dit stuk bestaan had moest bij de admiraal van de voorjaarsvloot verschijnen. Toen Eriksz hem vertelde dat zijn jonge stuurman de gedachte had geopperd het op hoge zui-derbreedte te proberen, moest Aart ook komen. De hele overheid van de Maagd van Enkhuizen zat die avond aan de admiraals-rafel in de factorij, en er werd luid geklonken op de verkenners van een nieuwe route voor de uitvaart en de ontdekkers van het

Zuidland.

Aart kreeg rode oren bij die hulde. Het was hem haast te veel. De prijzende woorden, de weelde van de eetzaal, waar door bruine jongens in kleurige sarongs en op blote voeten de uitgezochtste spijzen werden aangedragen, verbijsterden hem. Het maal bestond uit rijst. Maar wie had ooit zó rijst gegeten? Dozijnen schotels werden aangedragen. Aart wist niet wat het alleinaal was. Hij wist alleen dat alles heerlijk smaakte. De wijn fonkelde in de bokaal. En buiten de eetzaal, waarvan de deuren en ramen wijd openstonden, ruisten de palmen en zag men uit op een fraaie tuin vol wondermooie bloemen.

De reis was volbracht, een harde reis door stormen en travades, met strandingen en ziekten. Het eindeloze zwalken op een zee, die zonder maat of einde scheen te wezen, was voorbij. Aart huiverde als hij aan de scheurbuik dacht, die twintig leden der bemanning van de Maagd had weggesleept. Hij rilde bij de herinnering aan het rode melesoen, dat op de Gouden Engel aan meer dan honderd man een zeemansgraf bezorgd had.

Maar nu was hij in Indië. Nu zag hij grote dingen, en hij zou nóg grotere zien. Aart genoot. Plotseling voelde hij een leegte. Hij miste Klaartje. Zij moest hier zijn. Zij moest naast hem aan deze tafel zitten. Samen moesten ze dit feestmaal bij de admiraal genieten. En straks moesten ze tezamen wandelen onder palm-bomen en tussen hoge varens en schitterende bloemen. Bruine slaven moesten een pajong dragen boven Klaartjes hoofd en haar koelte toewuiven met een waaier. In het toverland van Indië moest Klaartje koningin zijn.

Door het Indische sprookjesland

Bantam was niet het eindpunt van de zeiltocht van de Maagd. Nu er zoveel schepen uit Europa in hun haven kwamen, klommen de Bantammers te hoog in de boom. Zij vroegen ongehoorde prijzen voor hun peper en eisten grove winsten op de nagelen, muskaat en foelie, die door Boeginese en Makassaarse prauwen van de specerij-eilanden naar Bantam waren gebracht en aan de vorst dier stad geleverd.

'Ga door,' zei het hoofd van de factorij te Bantam tot schipper Eriksz en zijn opperkoopman, nadat ze enkele weken te Bantam gelegen hadden. 'Haal kruidnagelen en foelie van Banda, tracht peper op te kopen in een van de havens van Midden- of Oost-Java, en kom daarna hier terug om uw lading compleet te maken met Japanse zijde, Chinees porselein en kleedjes van de kust van Coromandel.'

Aart Wessels was niet rouwig om die opdracht. In Bantam en omgeving had hij veel gezien. De stad krioelde van mensen uit alle landen van het Oosten. Slimme Chinezen waren er, die lange staarten droegen, trotse Japanners en vuile Arabieren; op de passar krioelde het van Javanen en Soendanezen. In het paleis van de pangoran zag hij een glimp van de praal en weelde, waarmede oosterse vorsten zich omringden, en tegen de hellingen van de Karang had hij pepertuinen en rijstvelden gezien in wisselende tinten van geel en groen. Het Javaanse landschap had hij bewonderd in de gloed van de zon, die licht en hitte van de hemel stortte, en bij de zachte glans der maan. Hij had de geluiden van het land gehoord: de roep van een tijger in verre bossen, en het piepen van de krekels heel dichtbij. Indië was zoals Van Linschoten in zijn Itinerario ervan verteld had: schoon als een sprookje en even onbegrepen ook. Aart vond het prachtig dat hij van dit sprookje meer zien en horen zou, nu het schip een zeiltocht door de Archipel ging ondernemen.

De Maagd zeilde kalm langs Java's noordkust. Er stond weinig wind, maar ze hadden ook geen haast. Gebrek aan voedsel of aan water zou er nu niet komen. Een zeiltocht van vijfhonderd

mijl werd niet geteld door wie pas zoveel duizend mijl gevaren had. Gewoon geraakt aan het varen op de wijde oceaan, waar nimmer land te ontdekken viel, was het zelfs vreemd dat ze nu over stuurboord steeds de lage kust van Java konden zien en dikwijls bergen dieper in het binnenland.

Japara werd hun eerste haven. Daar zouden zij trachten peper op te doen. De Compagnie had nog geen factorij in deze stad en dus moest koopman Blauw zelf trachten peper los te krijgen. Blauw stond niet vreemd tegenover zulk werk. Dit was zijn tweede reis naar Indië, de vorige had hij gemaakt als onderkoopman en toen had hij het klappen van de zweep geleerd. Hij wist dat hij om peper los te krijgen bij de vorst van het land moest zijn en dat hij daar niet kon verschijnen als een eenvoudige koopman, die maar met zijn realen behoefde te rinkelen om de voorraadschuren te zien opengaan. Een Javaanse vorst wilde slechts onderhandelen met een andere vorst of diens afgezant, en hoe doorluchtiger de vreemde vorst was, des te vlotter zou het met de handel lopen. Tot dit doel had de Maagd een lastbrief van Prins Maurits meegekregen en het kwam er thans op aan een deputatie saam te stellen, die in het oog van de Javanen aan zijn prinselijke excellentie waardig wezen zou. Scheepskisten, die sinds het vertrek uit patria nimmer geopend waren, werden ontsloten. Een sterke lucht van kamfer kwam er uit, maar ook een schat van pronkgewaden. Buizen van paars en groen fluweel, broeken met zilveren gespen, zijden kousen in vele kleuren, schoenen van zilver- en goudleer, kragen van de fijnste Brusselse kant, degens met rijk bewerkt gevest; een zwaard voor schipper Eriksz was zelfs bezet met edelstenen.

Niet alleen voor de leden van de Overheid waren er staatsieklere aan boord. Voor de jonkers waren er nòg kleuriger en fleuriger gewaden dan voor de officieren, en bij ieder pak behoorde een ponjaard met verguld gevest. De maats, die nooit op Indië gevaren hadden, keken hun ogen uit toen al dat sieraad aan dek gebracht werd om te luchten, en zij wisten amper hoe ze zich houden moesten, toen schipper Eriksz, de kommiezen, Aart en de tweede en derde waak er zich in hulden. In zulk een pronk hadden zij hen nooit van hun leven gezien. Op zee droegen de schipper en de sturlui altijd hetzelfde grove baai en bombazijn als de gezellen, en thuis en in de havens eenvoudige wollen kleren. Daarom was Jacob Mossel zulk een vreemde eend in deze

bijt geweest en had zijn pronkzucht de gezellen zo gestoken. Doch nu... Wat voor grootheidswaanzin had de overheid bevangen om zich in zulk praalgewaad te steken, en waarom werden de jonkers als opgeprikte apen uitgedost? En hun verbazing steeg ten top toen bleek dat er voor vier maats ook een kleurig feestgewaad was meegebracht, nóg bonter dan dat voor de officieren en de jonkers, met grote epauletten op de schouders. De provoost-geweldige, een timmerman en een paar matrozen, die aan boord wel eens muziek hadden gemaakt, zouden als tamboers en hoornblazers vóór de stoet van de overheid en jonkers moeten uitmarcheren, hun trommen roerend en trompetten stekend.

De kok, die een strijkbout vaardig kon hanteren, streek de valse kreuken uit de kleren en perste er rechte vouwen in. Op de plooi-kragen voor schipper Eriksz en de opperkoopman deed hij zijn uiterste best, en ze kwamen zeer ordentelijk uit zijn handen, al kon de kok als strijker ook niet halen bij Kromme Aagje, het strijkstertje uit het steegje Tussen Hel en Vagevuur, dat de kragen voor de burgemeester van Enkhuizen placht te strijken.

De optocht trok van het schip naar het paleis. De trommelen roffelden, de trompetten schetterden. Achter de herauten schreed in vol ornaat de schipper, gevolgd door twee kommiezen, de drie stuurliu en een Portugese tolk, die zij uit Bantam hadden meegenomen. Over hun schitterende praalgewaden droegen zij brede oranje bandelieren, de kleuren van hun vorst. En daarachter kwam de stoet van jonkers, bont en kleurig als een regenboog.

Aart, achter schipper Eriksz stappend, kon zijn lachen amper houden. Want de goede Eriksz zag er in zijn groene ballonbroek, rode kousen en zijn buis van paars fluweel met goud doorstikt, potsierlijk uit.

Uit de hoge plooi kraag kwam een rode kop, waarvan het zweet bij straaltjes afdroop. Fluweel was niet de meest geschikte dracht bij een temperatuur die de warmste zomerdag in Holland ver te boven ging, en schipper Eriksz voelde zich daarenboven gans onwennig in het staatsieharnas. En bij de jonkers waren er, die wonderlijke kapriolen maakten vanwege de leut, die zij hadden in deze verkleedpartij. Jacob Mossel was de enige onder het jonge volk die de zwier en waardigheid vertoonde, voegend aan een page van Prins Maurits' afgezant.

Wie er lachten, de Javanen niet. Japara was uitgelopen voor de optocht en de bruine mensen toonden diep ontzag voor het praal-

vertoon der blanda's. Door de eerbiedige ernst van het bruine volk kwamen de Nederlanders beter in hun rol van afgezanten van een machtig vorst. De jonkers vergaten te lachen en staken hun neuzen hoog in de wind, en schipper Eriksz dacht niet meer aan zijn zweet en aan de knellende plooi kraag om zijn nek. Hij schreed gewichtig voorwaarts.

Zo ging het naar de kraton, de grote, omheinde residentie van de vorst.

Een lijfwacht van prinsen ontving de vreemde gasten en voerde hen naar de sultan, die in een grote zaal gezeten was op een troon van elpenbeen, met goud versierd. Zijn rijksgroten stonden weerszijds van de troon. Prinsessen hurkten langs de wanden van de zaal.

Hier zag Aart Indië. Pracht en praal en weidse staatsie. Het wonderland ontsloot zich voor hem; het sprookje werd werkelijkheid. De glans, de weelde, de stille statigheid van het Oosten, die hij vandaag aanschouwde, waren de vervulling van zijn dromen. Nu zou het tot zakendoen komen, meende Aart, doch hij vergiste zich.

Er werd gedanst. Dit is: een groepje mannen stond op en draaide met de armen en het hoofd; het hief de knieën en speelde met de tenen. De dans duurde lang en er was weinig variatie in. Geen huppelen en springen. Haast niets dan draaien van gewrichten. De inlanders, die het spel bestaarden, schenen in verrukking. Onder de blanken waren er die met moeite een geeuw bedwongen. Het was een verademing voor hen, toen na de dans slavinnen op gouden bladen koele dranken brachten.

Daarna kwam er muziek. Een gehurkt orkest speelde op bronzen bekkens. De bruine hoorders waren zeer geboeid en zij verwachtten blijkbaar dat hun blanke gasten grote geestdrift zouden tonen voor de gamelan. Schipper Eriksz en koopman Blauw legden op gepaste wijze bewondering aan de dag en zij beduidden hun gevolg dat ook zij hun verrukking moesten laten blijken. Aart probeerde dit oprecht, maar toen de eentonige muziek een uur en langer aanhield, werd dit veinzen een te zware taak. Hij geeuwde achter zijn hand en zuchtte overluid.

De Nederlanders moesten leren dat het Oosten geen haast kent. Na muziek en dans begon tenslotte het gesprek, hetgeen niet wilde zeggen dat men over peper spreken ging. De sultan wilde weten hoe 'n machtig vorst Prins Maurits was.

'Hij heeft schepen zonder tal, die alle zeeën bevaren,' antwoordde Eriksz door de tolk. En om te laten zien welke reizen Nederlandse schepen maakten, spreidde hij kaarten uit en wees hij aan waar Holland en waar Java lag, en welk een afstand de Nederlanders hadden afgelegd om hier te komen.

Het antwoord had een goed effect. De sultan kwam onder de indruk van de grootheid van de vorst der Nederlanders. Hij had een kinderlijke interesse voor de kaarten. Maar hij wenste meer te weten. Ter zee was Holland groot, hoe groot was het te land? De vorst zocht op de kaarten.

Bij deze vraag krabde Eriksz zich achter het oor. Als hij op de kaart het kleine gebied van de Verenigde Provinciën aan zou wijzen, een tiende part van Java ongeveer, dan zou de indruk die de sultan van Hollands macht gekregen had, omslaan in het tegendeel.

Aart zag de aarzeling van zijn schipper. Mag ik het zeggen? vroeg hij met de ogen. Eriksz knikte. Als zijn stuurman hem uit dit parket kon helpen, graag.

'Dat is Holland,' zei Aart, en zijn hand ging op de kaart van de Noordzee naar de Oostzee en vandaar dwars door Europa naar de Middellandse Zee. Duitsland, Oostenrijk en Frankrijk annexeerde hij in één streek. En toen de ogen van de sultan nòg niet groot werden, omdat hij van een vorst wiens schepen over alle zeeën voeren, blijkbaar meer verwacht had, schoot Aarts vinger uit over Scandinavië, omcirkelde hij Spanje en deelde met een losse zwaai de Britse eilanden bij Holland in. Toen was de sultan genoegzaam overtuigd van Hollands grootte en de macht van Maurits en wou hij zich verwaardigen om met diens afgezanten te onderhandelen over peper.

De koop werd afgesloten en de stoet kon eindelijk uit de kraton weer naar boord gaan.

De Hollanders vertrokken met dezelfde waardigheid als zij gekomen waren. Alleen had Jacob Mossel de trompetters wakker moeten stoten, en trok schipper Eriksz in de aanvang met het linkerbeen, omdat dat was gaan slapen onder het lange zitten op de lage kussens.

De volgende dag brachten de Japanen peper naar het schip. Het was gewillig werkvolk. De Hollanders hoefden maar aan te wijzen hoe en waar zij hun lading wensten. Zelf hadden zij die met geen vinger aan te raken. Dag aan dag droegen de Japanen

peper aan en toen de Maagd voor de helft geladen was en de rest der ruimte opengehouden moest worden voor de foelie en de nagelen van Banda en voor de Chinese en Japanse waren, die in Bantam zouden worden bijgeladen, liet Eriksz nog victalie inslaan. Rijst en vlees waren in Japara zeer schappelijk te koop. De rijst brachten de inlanders ook aan boord, de koeien slachtten zij en hun vlees zoutten zij zelfs voor de blanda's. Op het ruime plein dichtbij de baai gebeurde dat.

Soms hield een stuurman, soms een jonker toezicht bij het werk der inlanders. De aanwijzingen van een jonker volgden de Javaantjes even stipt op als de bevelen van een officier. Jacob Mossel had zo ook eens de beurt. De bruine mannen werkten rustig en jonker Jacob had er weinig bij te doen. Hij slenterde wat heen en weer.

Midden op het plein stond een boom, een palm met een sterke gladde stam en een brede kroon van grote takken met lange bladeren. Hoger dan alle bomen langs de weg was deze palm. Uit verveling liep Jacob er heen, mat hem met de ogen en dacht er over om er in te klimmen. Hij had best leren mastklimmen tijdens de lange reis en als hij in deze boom zat, zou hij over heel Japara heen kunnen zien, naar de verre bossen, naar de rijstvelden op de hellingen van de bergen en over zee. Hij sloeg zijn armen om de boom en hees zich op, zijn knieën stevig om de stam geklemd.

Op dat moment voelde hij een hand op zijn schouder. Een Javaan stond achter hem, het gezicht van angst vertrokken. Niet doen, niet doen, beduidde hij.

De jonker zag vreemd op. Waarom niet doen? Hij liet de stam los en keek naar de boom. Zat er misschien een wilde boskat in de kruin? Was er wat anders dat hem kon bedreigen? Hij kon niets vinden. Die Javaan had wat gebazeld. Wat zou er tegen zijn om in die boom te klimmen? Door zo'n bruin ventje liet hij zich niet van zijn plan afbrengen.

Nu kwam echter de matroos, die de inlanders wees hoe zij de vaten met gezouten vlees dicht moesten slaan, op hem af. 'Niet doen,' zei hij ook. 'Ik ben meer in de Oost geweest. Zij noemen dit een geestenboom. Wie hem aanraakt, zal de wraak der geesten treffen, menen zij. Kijk maar eens naar die lui.'

Jacob keek om. De inlanders hadden hun werk in de steek gelaten

en keken in de grootste spanning toe.

De jonker lachte luid. Aan boze geesten die in bomen huizen, gelooft een christen niet. Hij had de boom immers al aangeraakt en er was hem niets overkomen. Hij wou die boom in, nu beslist. Hij zou bewijzen dat hun geloof in geesten puur bedrog was.

'Pas op,' waarschuwde de matroos hem nog. 'Zij kunnen je vermoorden.' Hij wees op de Javanen.

Doch Jacob hoorde niet, hij was niet bang voor geesten en nog minder voor Javanen.

Weer vatte hij de stam en hees zich op. In ademloze spanning keken de Javanen toe. Dit vuurde Jacob aan om door te klimmen. Hij palmde zich nog een paar slagen omhoog en keek toen opnieuw naar beneden. De inlanders zaten nu in een wijde kring om de boom gehurkt. De spanning in hun ogen scheen met diep ontzag gemengd. Zij koesterden – dacht Jacob – bewondering voor hem, die de geesten trotseerde. Overmoedig klom hij hoger.

Toen kwam er een gedeelte waar de stam zeer glad was. Zijn handen gleden af, een nieuwe greep mislukte. Hij kon zijn knieën niet voldoende klemmen om de gladde stam om zijn gewicht te houden. Hij gleed eerst langzaam, toen al sneller naar beneden.

Het was niet erg, hij kwam behouden aan de grond. Zijn knieën waren wat geschaafd en aan zijn handen had hij een paar schrammen. Hij dacht er over nog eens in de boom te klimmen... Toen schrok hij van een vreemd lawaai achter zijn rug, een boos gegrom, geklik van messen...

De inlanders, steeds zo gewillig en gedwee, en straks haast bevend van ontzag voor de blanke, die de geesten durfde te trotseren, waren opgesprongen. Met ogen gloeiend van haat en een hees gegrom drongen zij aan op de man, die door de geesten uit de heilige boom gedreven was.

Jonker Jacob gilte van ontzetting. Hij deed een sprong om te ontkomen. Maar de ring rondom hem was gesloten. Van alle kanten dreigden messen. Zijn angst joeg de drift van zijn belagers aan. Het gegrom ging over in een luid gebrul. De messen flitsten. Honderd bezeten mannen zouden zich werpen op die ene knaap... Een sterke stem schalde over het plein. Een forse man sprong dwars door de opgewonden bende heen. Stuurman Aart stond plotseling voor Jacob, hem dekkend met zijn lichaam. 'Halt!' dreunde zijn bevel. Met opgeheven arm wees hij de aanvallers terug.

Aart had niets in zijn hand, geen pistool, geen zwaard, geen mes. En hij was alleen. Behalve de sidderende jonker en de matroos, die Jacob had gewaarschuwd en die thans bang terzijde stond, was er geen Hollander op het ruime plein. Het scheen onmogelijk dat één ongewapend man iets uit zou kunnen richten tegen honderd van haat vervulde en van drift vervoerde mannen. Het scheen dat Aart zichzelf ten prooi gaf aan die kerels met hun bloedbelopen ogen.

Maar de uitwerking was anders. De messen zakten naar beneden; de bliksemende ogen werden neergeslagen. Even plotseling als hun wilde woede opgekomen was toen Jacob uit de boom gleeed, even snel verdween ze thans. Bang en schuchter stond de bende tegenover de hoog opgerichte Hollander.

'Aan je werk!' gebod Aart.

Zij verstonden hem niet, want Aart sprak Hollands. Maar ze begrepen hem desniettemin, en ze deden wat hij zei. Ze keerden zich om en gingen aan hun werk, gewillig en gedwee.

Aart bracht de bevende jonker, nog grauw van doodsangst, naar het schip. Zolang de Javanen hen konden zien, zei hij niets, maar aan boord veegde hij hem de mantel uit, omdat hij de inheensen had getreiterd. 'Wat heb je eigenlijk uitgehaald?' vroeg hij.

Snikkend vertelde Jacob wat hij had gedaan.

Aart wou hem niet geloven. Zou de woede van de Javanen zó gaande zijn gemaakt alleen door het klimmen in die boom? Hij had hen vast gesard.

Doch koopman Blauw wist dat zo'n ontploffing van woede bij het anders altijd lijdelijke volk wel degelijk voor kon komen. Jacob had zich vergrepen aan iets, waarvoor zij huiverden en dat zij heilig achtten. Daarmee had hij een sterke spanning onder hen gewekt. Tot het uiterste geladen hadden zij toegezien, toen hij omhoog klom. Toen hij vorderde was er een diep ontzag voor hem gerezen. De blanken konden zelfs de geesten aan! Wanneer het hem gelukt was de kroon te bereiken, dan hadden zij Jacob als een held geëerd. Maar Jacob slaagde niet. Hij kon niet verder. Hij gleeed omlaag. De geesten hadden hem teruggedreven en daarmee bewezen dat zij sterker waren dan de blanke. Daarop hadden zij zich willen wreken op de schenner van hun goden. En toen Jacob angst toonde was het ontzag, dat zij voor blanken koesterden, plotseling gebroken en hun bloeddorst laaiende ontbrand. Geen Japaraan had zichzelf meer in bedwang. Met hun

messen zouden zij het lichaam van de knaap hebben gekorven. Op dat kritieke moment was Aart verschenen: een rustig man, die honderd razenden trotseerde. Dat had de ban gebroken. Onder een wil, sterker dan de hunne, hadden zij zich gebogen.

De Maagd zeilde verder. Tussen de zwerm eilanden en eilandjes van de Molukken zochten zij naar Banda Neira, Lontor, Poeloe Ai en Poeloe Roen, onnozele stukjes grond in de uitgestrektheid van de Indische Archipel. Maar speciaal om deze eilandjes hadden de Hollanders zo koppig naar de vaart op Indië gestreefd en zeilden zij nu naar het andere einde van de wereld. Want hier wiesen de nagelen, de foelie en muskaat, die geur en kruidigheid verleenden aan de flauwe spijzen in Europa.

Toen de Maagd voor Lontor het anker vallen liet, ontvingen de eilandbewoners de Nederlanders met hartelijkheid en vreugde en Barent Eriksz antwoordde daarop met een gulle ontvangst van de koning van het eiland aan boord van zijn schip.

Ter ere van de bruine vorst waren alle vlaggen op de Maagd in top gehesen: de Statenvlag woei van de grote steng, de lange oranjewimpel was aan de voormast uitgehangen; de stadsvlag van Enkhuizen aan de spiegel en het geusje op de boegspriet, toen de grote boot, waarin twaalf matrozen op de riemen zaten, met de vorst aan boord van het strand afstak en op het schip aanvoer, waarvan de staatsietrap was uitgehangen.

Er was duchtig schoonschip gemaakt voor dit bezoek. Van het dek kon men altijd wel eten, maar thans hadden alle hutten en kajuiten ook een beste beurt gekregen en waren alle vieze luchtjes uit het tussendek verdreven doordat men het had uitgerookt met teerdamp. In de schipperskajuit waren de patrijspooten en kandelars blinkend gepoetst, stonden lange kaarsen in de luchters en pronkten zelfs bloemen, geplukt in Lontorese tuinen. De kok had zichzelf overtroffen met pasteitjes en kunstig opgemaakt gebak; een vaatje van de beste Franse wijn was uit het victalieruum gehaald, en schipper Eriksz had gezorgd dat voor zijn gast een passend geschenk gereed lag: een rol fijne Vlaamse kant en een oud ridderkuras, blinkend opgepoetst.

Aart stond in zijn paradeplunje aan de staatsietrap toen de vorst aan boord kwam, en schipper Eriksz leidde hem rond. De koning was zeer opgetogen over het schip, maar meer nog over het gastmaal. Hij schranste van de spijzen en dronk gulzig van de wijn, en

toen daarna de schipper hem het geschenk aanbood dat – naar koopman Blauw getuigde – de doorluchte Prins van Nassau verleende aan zijn vriend en broeder, de grote vorst van Lontor, kende de trots van de bruine heer geen grenzen.

Hij zou, zei hij met een van wijn verhit gezicht, nooit meer zijn noten aan de Chinese woekeraars verkopen en ook niet aan de Portugezen of de Ingelsen. Ten eeuwigen dage zouden de vruchten van de Lontorese tuinen alleen en uitsluitend aan zijn goede Hollandse vrienden worden geleverd.

Aart, die mede aan tafel zat, spitste zijn oren, toen de koning zich zo liet gaan. Ongevraagd gaf deze vorst het monopolie van zijn kostbare produkten aan de Nederlanders! Het was geweldig. Aart keek naar Blauw. Het gezicht van de koopman bleef effen, doch toen de Bandancees na zijn tafelrede weer ging zitten rees hij op, en terwijl de vorst de feestdis verder alle eer aandeed zat Blauw in zijn hut en joeg zijn pen snel over het papier. Tegen het einde van de maaltijd legde hij de koning een document ter tekening voor.

Aart zat in spanning toen hij dat papier zag. Hij kon bevroeden wat het inhield. Zou de Bandancees het doen? Zou hij zich verbinden om aan de Compagnie en uitsluitend aan de Compagnie al zijn specerijen te verkopen, niet enkel heden maar voor een onbegrensde toekomst? Het zou een ongehoord fortuin zijn, te groot, te schoon om waar te kunnen wezen.

De bruine potentaat schreef onvervaard zijn naam op het document en Blauw en Eriksz tekenden er onder. In een plak lak, die uitvloeide op het perkament, kwam het zegel van de Compagnie te staan. 'Dertien schoten,' gelastte Eriksz de konstabel toen de vorst de staatsietrap afdaalde.

De kartouwen donderden en wolken kruitdamp dreven boven zee. In de staatsiesloep stond Lontors koning, trots alsof hij wereldheerser was geworden. Op de kampanje van de Maagd wreven zich de leden van de overheid de handen over het contract.

'Alle nagelen en noten voor de Compagnie! Er is nog nooit zo'n goed contract gesloten!' Schipper Eriksz was oprecht verheugd.

'Een ongehoord fortuin,' meende Aart.

'Als hij er zich maar aan houdt,' twijfelde koopman Blauw.

Van die twijfel begrepen Aart en Eriksz niets. 'Het is toch alles van hem uitgegaan! Wij hebben niets gevraagd. En we hebben het zwart op wit. Hij *moet* er zich aan aan houden.'

'We zullen het beste ervan hopen,' zei Blauw droogjes.

De inlanders brachten nagelen en noten. In lange rijen droegen de bruine mannen grote manden aan lange zwiepende stokken naar het schip.

Aart hield scherp toezicht bij het wegen, want koopman Blauw had hem gezegd dat de inlanders, als ze het even flikken konden, de Hollanders bedrogen.

Wat het gewicht aangaat, was bedrog onmogelijk. Bootsman Teun stond bij de weegschaal en hanteerde de gewichten en toen een inlander probeerde met zijn voet de schaal verstolen omlaag te drukken kreeg hij van de potige zeeman een muilpeer, die hem suizebollen deed.

Er waren echter andere middelen, waarmee de Lontorezen dachten dat zij de Blanda's konden foppen. Onder in de manden vond Aart aangestoken en verrotte vruchten. Hij weigerde zo'n levering. Er was een slimmerik, die tussen de muskaatnoten steentjes van gelijke kleur en grootte had gemengd. Aart zag het op het laatste nippertje en stuurde de bedrieger weg. De hele dag moest hij zich ergeren aan slinkse streken.

Die middag liet een Engels schip voor Lontor het anker vallen en die schipper deed hetzelfde wat Eriksz had gedaan: hij stak zich in een staatsiekleed en liet ook zijn stuurlieden en jonkers zich uitdossen. Met hoorngeschal en tromgeroffel trok hij naar het paleis.

Aart had schik toen hij die optocht zag. 'De Engelsman vist achter het net,' zei hij tot Barent Eriksz en deze lachte in zijn vuistje: 'Wij zijn hem lekker voor geweest.' Doch koopman Blauw keek met gefronst voorhoofd naar de optocht van de Engelsen.

Die nacht bleef de Engelsman op de ree van Lontor liggen en de volgende ochtend ook, maar van zakendoen kwam blijkbaar niets. Terwijl de inlanders hun nagelen en noten naar de Maagd droegen, lag het Engelse schip eenzaam aan de kant. Des middags haalde het zijn ankers op en zette zeil.

'Hij heeft zijn neus gestoten,' gnuifde Aart en schipper Eriksz lachte mee. De concurrent was weg.

Maar Blauw was nog altijd niet gerust. 'Eerst moet ik weten waar hij blijft,' zei hij. 'Dan kan ik pas geloven dat we hem kwijt zijn.' De Engelsman liep met volle zeilen zee in. Bij het vallen van de avond was hij bijna uit het zicht.

'Geloof u nu nog niet dat hij er vandoor is?' vroeg Aart aan Blauw.

De koopman bleef argwanend. 'Ik ken de Engelsen,' zei hij, 'en ik ken de Bandanezen ook zo'n beetje. Als ze ons een loer kunnen draaien, zullen ze het geen van beiden laten. Die Engelsman kan nog best terugkomen, als het hier niet is dan aan de andere kant van het eiland en dan gaat ie laden.'

Over zoveel wantrouwen haalde Aart de schouders op. Blauw was te achterdochtig, vond hij.

Toen echter schipper Eriksz hem opdroeg de volgende morgen met de boot een tocht om Lontor heen te maken om te zien waar de Engelsman gebleven was, had Aart daar niets op tegen. Een zeiltocht met de boot was wel zo prettig als staan op het hete strand om listige Bandanezen op kleine oneerlijkheden te betrappen.

Hij voer van kaap op kaap. Hier waren naakte rotsen, ginds zwaar beboste heuvels, die van het helgele strand naar boven glooiden; de zee lag overal te blikkeren in de zon. De Engelsman viel nergens te ontdekken. Een enkel inlands prauwtje was alles wat er voer. Nadat ze het hele eiland hadden omzeild, kwam de Maagd alweer in het zicht.

Blauw had te veel argwaan getoond, stelde Aart vast. De Engelsman was weg.

'Kijk, stuurman,' zei een van de matrozen, terwijl hij naar de wal wees.

Aart zette de hand boven de ogen omdat hij tegen de zon inkiijken moest. Hij ontdekte niets bijzonders. Alleen bos en bergen.

'Daar,' wees de matroos weer, 'zie ik daar geen masten, of zijn dat dode bomen?'

Aart tuurde door de scheepskijker de wal in. Inderdaad zag hij nu iets dat op een mast leek, maar hij was er niet zeker van. Tegen het scherpe zonlicht was het moeilijk onderscheiden. Hij loefde echter op en toen de kust wat dichterbij kwam en onder betere belichting lag, ontdekte Aart, dicht onder de wal en door hoogopgaande bomen bijna aan het oog onttrokken, het Engelse schip dat gisteren was weggezeild.

Zij voeren er op toe. Er lagen onderscheiden tingans bij het schip langs zij. Men was er volop aan het laden van nagelen en noten. De Engelse kapitein lachte Aart uit, toen hij diens verbouwereerde en verontwaardigde gezicht zag.

Aan boord terug rapporteerde Aart wat hij had waargenomen. Schipper Eriksz, woedend om deze kwade trouw, ging op staande voet naar de koning, nu zonder pronkgewaad, muziek of een gevolg van jonkers, doch met een sterk geleide van gewapende matrozen.

De vorst antwoordde op de klacht dat hij volmaakt onkundig was van wat er op de zuidkust voorviel; hij had de Engelsman weggestuurd.

Maar Eriksz liet zich op die manier niet in de luren leggen. Hij eiste nakoming van het contract. Wanneer de vorst daar niet voor zorgde, zou hij zijn kanonnen laten spelen.

Toen tapte de bruine potentaat snel uit een ander vaatje.

Hij zou er onmiddellijk voor zorgen dat de levering aan de Engelsman gestaakt werd.

De volgende morgen voer Aart voor de tweede keer, ditmaal met Blauw en Eriksz in de boot, langs het Engelse schip. De lieren waren nu in rust en de prauwen verdwenen. De vorst was zijn belofte nagekomen.

Doch koopman Blauw was zijn argwaan nog niet kwijt. 'We moeten de boel hier in de gaten blijven houden,' zei hij, 'anders nemen ze ons toch nog in het ootje.'

Die nacht voer de zeilboot voor de derde maal naar de kleine baai, waar de Engelsman lag. Nu brandden op het dek flambouwen en toen Aart dichterbij kwam, zag hij bij het rosse licht weer een zwerm tingans om het schip liggen. Er werd weer druk geladen.

Barent Eriksz ging, in woede ontstoken, wéér naar de koning toe en eiste op hoge toon nakoming van het contract.

De bruine vorst, die bij de eerste ontmoeting een en al genegenheid geweest was en zich gisteren kruiperig vriendelijk had betoond, was nu nors. 'Ik verkoop mijn waar aan ieder die ik wil,' zei hij. 'Ge hebt uzelf door het contract verbonden om uitsluitend aan de Compagnie te leveren,' gaf schipper Eriksz ten antwoord.

De vorst grijsde. 'Dat contract! Wat kan een vodge papier mij schelen!'

Schipper Eriksz was altijd de bedaardheid zelf. Maar deze verachting voor het eens gegeven woord bracht hem op het kookpunt. 'Een man een man, een woord een woord!' riep hij harts-tochtelijk uit. 'Gij hebt gezworen en gij zúlt het doen!'

Weer grijsde de koning.

Aart stond achter de schipper, brandend van verontwaardiging over zoveel kwade trouw en tevens stom verwonderd over de onbeschaamdheid van de vorst, die gisteren doodsbenauwd was voor de Nederlanders. Doch plotseling verstijfde hij van schrik. Achter de lijfwacht van de vorst, die op het plein voor het paleis terzijde van zijn zetel stond geschaard, zag Aart tussen zwaar lommer wapens glinsteren. Daar stonden troepen opgesteld. Hij zag pieken en lansen en lopen van musketten. Europese wapens, natuurlijk geleverd door de Engelsen. Misschien ook wel door Engelsen gedragen. En het geleide van de schipper was slechts twintig man sterk.

Aart stootte schipper Eriksz aan. 'Wij zijn omsingeld door gewapenden,' fluisterde hij hem in het oor.

Eriksz begreep hem onmiddellijk en ging een toontje lager zingen. Hij zei alleen nog dat hij verwachtte dat een doorluchtig vorst zijn woord gestand zou willen doen, en wilde daarna met een buiging heengaan.

Doch het was te laat. Op een wenk van de koning kwamen uit de bosschages, die het plein omringden drommen krijgers te voorschijn. De Nederlanders waren plotseling omsingeld.

Na Aarts ontdekking waren zij niet helemaal onvoorbereid. Hun musketten brandden los. Dit deed de bruine krijgers aarzelen. Het luchtte Aart ook op dat de aanvallers alleen Bandanezen waren, geen Engelsen. Hun concurrenten hadden wel wapens verschaft, maar zij vochten niet zelf mee. Wel, in de handen van de Lontorezen waren musketten vrij onschuldig speelgoed. Hun kogels vlogen hoog de lucht in.

Maar de bruine bende drong zo snel op dat de Hollanders geen tijd hadden voor het opnieuw laden van de geweren. Het werd een strijd op blanke wapens.

Eriksz bedacht dat de eerste klap een daalder waard is. 'Doorbreken!' commandeerde hij. Zijn sabel wees in de richting van de haven. De matrozen renden op de bruine rijen in en deelden met de kolven van hun musketten harde klappen uit. Zij braken door de ring.

Toen werd het echter vechten tegen de achterop dringende en in de flank aanvallende Lontorezen, en daarbij kregen de Nederlanders het benauwd. Een matroos viel niet een lansstoot in de borst. Een andere stortte neer, gestoken door een kris. Eriksz werd in de dij getroffen. Aart kreeg een speerstoot in de linkerarm. En steeds

dichter drongen de bruine soldaten op. De overmacht werd groot. Aart steunde Eriksz, die niet alleen kon lopen. Er waren er meer, die gewonde makkers moesten helpen. De snelheid en strijdvaardigheid van de troep boette door die hulpverlening in.

'Laat mij maar achter,' zei de schipper tot Aart. 'Red jij jezelf.'

'Nooit,' antwoordde Aart, en hij klemde zijn tanden op elkaar, want zijn armwond deed heftig pijn, nu de schipper aan die zijde op hem steunde.

'Laat mij toch achter,' drong de schipper weer. 'Als jullie je om ons bekommert gaan we er allemaal aan.'

'Dan allemaal,' riep Aart uit, terwijl hij met zijn sabel inhieuw op een Lontorees, die hem bedreigde.

Aart vuurde zijn mannen aan tot vechten. Hij vocht zelf als een leeuw. Er vielen vele Lontorezen. Maar van de Nederlanders waren er ook al zes gesneuveld en nog maar tien in staat hun wapen te hanteren.

'Sla je er door, Aart!' riep schipper Eriksz voor de derde maal. 'Misschien kunnen jullie je nog redden.'

Aart weigerde zijn schipper te verlaten en op zijn voorbeeld bleven allen bij elkaar. Zij wilden als het moest met hun schipper en hun gewonde makkers sterven.

Het zag er naar uit dat het sterven worden zou. Vele honderden vochten tegen tien. Aarts arm werd zo moe dat hij zijn sabel nauwelijks meer kon zwaaien.

Toen knalden er schoten, gevolgd door een luid geroep: 'Houdt moed; houdt moed. Wij helpen!'

De Lontorezen schrokken van de aanval in hun rug. Er kwam verwarring in hun rijen. Hun greep op schipper Eriksz en zijn kleine troep verslapte.

Aan boord was het strijdrumoer gehoord. Een troep van vijftig mannen, goed bewapend, was aan wal gegaan. Zij sloegen hard toe en de Lontorezen deinsden. De schipper en zijn gehavend groepje werden veilig op het schip gebracht.

En nu nam Barent Eriksz wraak. Nog eer hij zijn gewonde been verbinden liet, gaf hij bevel het dorp te bombarderen. De kanonnen bulderden. Gloeiende kogels sloegen in strooien hutten. Die vatten vlam en de ene stak de andere aan. De hele kampong brandde weldra als een fakkel. Na deze afstraffing liet de schipper zeil zetten en voer met gebakste stukken naar de plaats waar het Engelse schip had liggen laden. Het bleek verdwenen. Ver

aan de einder zag men een vage stip. De Engelsman had begrepen dat als hij gebleven was, hij ook zijn deel gekregen had van het Hollandse geweld.

De Maagd voer naar haar ankerplaats terug en bootsman Teunging weer met schalen en gewichten op het strand staan. Aart had opnieuw het toezicht bij het ontvangen van de specerijen. Thans was dit een gemakkelijke taak. Geen van de Lontorezen die met hangend hoofd hun waren kwamen brengen had nu meer stenen tussen zijn vruchten gemengd of waagde het met het gewicht te knoeien. Het bombardement had allen murw gemaakt.

Aart zag de resten van de hutten smeulen. Vrouwen zaten bij de puinhopen van haar woningen te schreien. Er werden vele doden weggedragen. Hij huiverde.

Maar aan de open groeve van zijn kameraden, zes makkers die bij de overval gesneuveld waren, verdween Aarts medelijden met de Lontorezen.

De meinedige Moren, die contracten sloten om ze te ontduiken en vriendschap veinsden om verraderlijk te kunnen moorden, hadden de tuchtiging zelf uitgelokt en dubbel en dwars verdiend.

Afgeladen keerde de Maagd van Banda weer terug. Er was zelfs meer geladen dan de ruimen konden bergen; een deklust was op 't schip gezet. In Bantam ging die deklust er weer af. Daar maakte men ook ruimte onderdeks, opdat behalve specerijen ook zijde uit Japan, lakwerk uit China en kleedjes van de kust van Comorandel konden geladen worden.

Aart liep over de Bantamse passar van kraam tot kraam, niet enkel om te kijken of de tijd te doden, maar om te kopen. Straks zou de Maagd naar patria gaan varen en dan moesten de cadeaus voor Klaartje in zijn hut staan. De mooiste dingen die er op de passar waren wou hij hebben.

In de stalletjes van de Javanen was weinig van zijn gading. Gevogelte, groenten, eieren en vlees... dat was alles beste koopwaar voor de bottelier die victalie voor de thuisreis moest inslaan, maar niets voor hem.

Bij de wapenkramen, waar dolken en krissen, lansen en pistolen lagen, was wel wat van zijn eigen gading, maar voor zichzelf had hij op deze reis geen geld. Het voorschot, dat hij had ontvangen vóór straks in Holland de volledige uitbetaling van zijn gage volgen zou, besteedde hij voor Klaartje, en daarvoor moest hij bij

de vreemde Oosterlingen zijn.

Er zaten Bengalezen op de markt met allerhande sieraden: oorbellen en armbanden, ringen en voorhoofdsiersels van glanzend zilver en goud, met flonkerende edelstenen. Hier stond Aart zoekend stil. Maar zo'n voorhoofdplaat als de vrouwen van de Javaanse groten droegen kon hij voor Klaartje toch niet kopen, en een armband had hij haar van zijn reis naar de Levant al meegebracht. Die gladde gouden ring met flonkerende diamant, zou die passen aan haar blanke vinger? Of die edelstenen: topaas en turkoois, saffier en amethyst? Aart kon zijn keus niet maken en niemand drong hem tot een keus; de stille Bengalees, die als een stenen beeld achter zijn rijke koopwaar zat, het allerminst. Welk een verschil vond Aart, deze Bengalees met de rumoerige kooplui die hem in Smyrna hun waren hadden opgedrongen. Welk een verschil, deze hele kalme passar met de bazars van de Levant, waar de kooplui met drukte en geschreeuw hun waren trachtten kwijt te worden. Hij dreutelde naar de Chinese kramen. Daar lag porselein uitgesteld. Borden, fijn beschilderd met zachte kleuren en nobele figuren, waarin het motief van de lotusbloem in eindeloze variaties was verwerkt. Koppen en schotels, even fraai beschilderd als de borden en doorschijnend dun. Uit zulke koppen dronken rijke reders mokka, wist Aart. Zou hij ze voor Klaartje kopen? Hij weifelde. Mokka was geen drank voor het gewone volk. Maar hier was mokka minder kostbaar dan in patria. Hij kon hier een servies en mokka kopen. Aart stelde zich voor hoe hij en Klaartje samen mokka zouden drinken uit die tere kopjes en hij fantaseerde hoe de Chinese borden de wanden zouden sieren van de kamer in het huis van Klaartje en hem. Het werd hem haast te schoon als hij zich dat verbeelde en hij liep door, nog steeds zonder te kopen.

In een andere Chinese kraam stonden kistjes en kastjes, glanzend zwart, met rood en goud beschilderd. In zulke kistjes zou Klaartje haar kanten mutsjes en zijden halsdoeken kunnen bergen en voor hem, als hij eens schipper op een Oostinjevaarder werd, zijn kanten lubben en zijn plooiakraag.

Er was ook veel koperwerk op deze passar: sierlijke beeldjes, schalen en schellen. Naar de beeldjes keek Aart niet eens. Een Calvinist moest niets van stomme beelden hebben. Maar die fraaie koperen schaal...

Er was een kraam met veel Chinese zijde: witte en groene, en

rode en blauwe, en met flonkerend gouddraad. Aart keek naar de blauwe zijde en naar het gouddraad en kneep zijn ogen dicht om zich Klaartje voor te stellen wanneer zij van die stof een bruidskleed droeg. Hij zag haar in een blauw, glanzend kleed met goud doorweven; de armband van blauw email, die hij in Smyrna had gekocht, was om haar arm; de bloedkoralen, die hij meebracht van die reis, droeg zij om haar hals. Hij zag haar frisse rode wangen, haar blonde haar en blauwe ogen bij die tooi. Een schone bruid zou Klaartje zijn. Aart had zijn keus gemaakt.

Hij stapte op de Chinees toe: Wat kost die zijde? Voor één reaal van achten kocht hij er meer van dan voor twee bruidsjaponnen dienen kon. Hij kocht er gouddraad bij. Bij een andere Chinees kocht hij koperen schalen en gelakte kistjes, en bij de Bengalees juwelen, geschikt om te dragen op een japon van blauwe zijde. Toen stond hij weer voor de kraam met porselein en keek begerig naar de fraaie borden en de fijne kopjes. Zijn beurs was dun geworden, nadat hij reeds zoveel gekocht had. Het voorschot op zijn gage zou er aan gaan. Maar was dat erg? Straks bij de afmonsterring zou hij ruim geld ontvangen en misschien extra-gage, als zulk een kostbare lading veilig thuisgebracht werd. En 't was voor Klaartje. Voor Klaartje had hij alles over. Hij liet zich kopjes en schoteltjes voorzetten. Hij kocht en betaalde. De laatste reaal ging daarmee uit zijn buidel weg. Wat kopergeld was alles wat hij overhield. Doch hij had zoveel kostbaarheden voor Klaartje gekocht dat hij twee koelies aan moest roepen om ze voor hem naar boord te dragen. Die avond stopte hij alle hoekjes van zijn hut vol met het lakwerk en het koperwerk, het fijne porselein – voorzichtig in papier en stro verpakt – en de zijde voor Klaartjes bruidsjapon.

Naar patria

De retourvloot lag op Bantams ree gereed om uit te zeilen. Alle schepen hadden de vlag in top en het geusje op de boeg. Het volk was aan boord, alleen de overheden moesten nog embarkeren. Zij waren op het scheimaal, dat in de factorij gegeven werd aan de admiraal en de officieren, en bij die officieren hoorde Aart.

Dit feestmaal was anders dan de maaltijden, waaraan hij deelgenomen had te Japara, Banda en bij de vorst van Bantam. Hier zaten enkel Hollanders aan, en er was gedekt op Nederlandse wijze met Vlaams linnen en zilveren en tinnen eetgerei. Een ziekentrooster opende de tafel met gebed en de admiraals van de nieuw aangekomen vloot en de retourvloot hielden toespraken. Er werd smakelijk gegeten en gezellig gekeuveld. De kwinkslagen vlogen over en weer en er was grove boert. Aan deze tafel verveelde zich niemand, zoals velen zich gruwelijk verveeld hadden in de paleizen der Javaanse groten, noch hoefde men hier eindeloos te wachten eer er mocht worden toegetast. Bruine slaven gleden onhoorbaar door de zaal en droegen reebout en kip en volle flessen oude Franse wijn aan. Die wijn was Europees en het wildbraad en gevogelte waren ook gereed gemaakt op vaderlandse wijze, doch de overige gerechten waren op z'n Javaans bereid, en zo waardeerden alle gasten het. Want de Nederlanders hadden geleerd dat een rijsttafel, door inlanders bereid, een grote lekkernij is.

Na afloop van het scheimaal gingen de overheden naar hun schepen. De admiraal werd in een staatsiesloep aan boord gebracht. Terwijl van alle schepen, die in Bantam achterbleven de kanonnen donderden ten afscheid, klommen op de bodems van de retourvloot de zeilen in de masten en gingen de ankers op. De matrozen zweetten bij het werken aan de vallen en de kaapstanders. Maar ze zongen opgewekt hun gangspillied. Zij gingen het hete land verlaten en zouden straks in volle zee zijn, waar wind en water altijd koelte brachten. Zij gingen – en dat was veel groter reden tot verheuging – naar patria!

De vloot voer de zon, die in het westen daalde, achterna. Nog

vlamde en zengde haar gloed. Aart, staande op het halfdek van de Maagd, knipperde tegen het felle licht, en had moeite om de voorliggers te onderscheiden.

De zon zakte tot aan de spiegel van Straat Soenda. Ze zette de zee in brand en kleurde de hemel goud en purper eer ze wegzonk in een bed van vlammen en eindelijk bloedrood in zee verdween. Toen was het helle daglicht plotseling geweken. De schemering spreidde haar brede mantel uit. De nacht kwam aan op snelle en zachte wiken. Op blauw fluweel werden gouden sterren aan de hemelkoepel geborduurd. Na weinig ogenblikken was daar boven een fel geflonker, waaronder de schepen als zwarte silhouetten dreven op glanzend gehamerd metaal. Het afscheid van het Indisch sprookjesland was schoon.

Aart had een kalme eerste wacht. Het was nagenoeg windstil. De Maagd dreef op de stroom. Aan de navigatie was weinig te doen. Leunend over de verschansing zag hij naar de donkere bossen en de blauwe bergen, waarboven de maan uitrees. Hij doorleefde opnieuw de maanden, die hij in die wondere wereld had vertoefd. Hij zag nog eens de pracht van Java en beleefde weer de sfeer van de Molukken.

Van Indië vlogen zijn gedachten naar het westen, de vloot vooruit, naar Nederland, naar huis, naar Klaartje.

Indië was een sprookje, maar Holland was een nog veel mooier sprookje. Daar flonkerden ook sterren, net als hier. Daar blonk boven de Zuiderzee ook een maan, die zilveren banen trok over een spiegel van gehamerd tin. Daar klepelden de klokken in de torens. Daar was een lente, zó fris en jong en fleurig als Indië niet kende. Daar was een meisje met blauwe ogen en blond haar, wier lach klonk als een zilveren klokje. Dat meisje wachtte op hem. Ze zou op 't Hoofd staan als de Maagd het anker op de rede vallen liet. Ze zou, wanneer hij uit de boot aan wal stapte, haar armen uitbreiden om hem te begroeten. Zij werd zijn vrouw. De droom raakte uit. Maar Aarts verlangen groeide. Hij ergerde zich aan de flauwe wind en hij verbeet zich toen hij lette op het vloeien van het water langs het schip.

Zij vorderden niets deze nacht; eer dreven zij terug. Er was alle kans dat bij het lumieren van de dag zou blijken dat ze tot achter Bantam waren afgezakt, in plaats van opgeschoten.

Een korvijnagel roffelde op een sloopstrap. Een rauwe stem galmde het wachtlied van het Graaf Mauritskwartier. De eerste

wacht was om; de hondewacht begon.

Aart kon naar kooi gaan. Hij ging naar kooi. De ijzeren scheepswet, die in volle strengheid gold, nu de grote reis weer was begonnen, bepaalde weer zijn doen en laten, gelijk ze alles regelde op de vloot. De hitte van de dag broeide nog hevig na in de enge stuurmanshut. De slaap wou moeilijk komen. Behalve de warmte hield ook het sterk verlangen Aart wakker. En het luie klapperen van de slappe zeilen benauwde hem zeer. Hij woelde zwetend in zijn kooi. Tenslotte kwam de slaap toch en toen was het sprookje er weer, niet het Indische, maar het Hollandse: zij beiden in een trouwkoets, glijdend door Enkhuizens straten, Klaartje in oosters sieraad. Zij tweeën in hun eigen woning.

Toen Aart de volgende morgen aan dek kwam voor de voormiddagwacht, zag hij dat de vloot lelijk aan het verlijeren was. Bantam lag over bakboordsboeg, zo ver waren de schepen door de stroom achteruit gezet. En die hele dag bleef de vloot afzakken. Tegen de avond zat ze zover achter Bantam, dat de stad nauwelijks meer te onderscheiden was.

De derde dag was Bantam zelfs geheel uit 't gezicht verdwenen. Wind kwam er niet en de stroom dreef hen uit Straat Soenda naar de Java-zee.

Aan de tafel van de overheid zat Aart die noen met een bewolkt gezicht.

'Wat is er aan de hand?' vroeg Eriksz aan zijn stuurman.

'We komen nooit in Holland,' gromde Aart.

Onder de borstelige wenkbrauwen van de schipper gingen kleine lichtjes branden. 'Liep jij niet af en toe met die maerte van joffer Ham... eh... heet ze niet Klaartje, Aart?' vroeg hij. 'Heb ik je vóór onze afreis wel niet eens met dat kind gezien?'

Met grote ogen keek Aart de schipper aan. Nog nooit had Eriksz met een woord daarop gezinspeeld.

'Eh... ja... wel eens..., ' stamelde hij. 'Maar wat zou dat?'

Er kwam een brede lach op het baardige gezicht van schipper Eriksz. 'Wat dat zou?' vroeg hij. 'Dáár heb je de oorzaak dat je zo ongedurig bent. Stel je gerust, Aart. Wij komen Straat Soenda heus wel uit en jij zult eens weer met Klaartje kunnen vrijen.'

Die middag ging een koeltje uit het oosten blazen. Voor de avond viel, was Bantam weer in 't zicht. Terwijl Aart de hondewacht liep, zag hij de lichten van de stad dwarsuit. Bij het dagen van de morgen was Bantam uit 't zicht, en die dag voer de vloot met een

ruime bries Straat Soenda uit, de oceaan op. De oversteek van Indië naar Madagascar was begonnen.

Op deze vaart kreeg Aarts hunkerend hart voldoening. De wind hield aan en nam gestadig toe in kracht, en de passaatstroom hielp mee een best behoud te maken. Het log gaf vier, zes, soms zelfs acht knopen aan. Ze legden meer dan honderd mijl per etmaal af. Tenslotte joeg een storm hen voort.

Het ging Aart naar de zin. Hij vond het niet erg dat de Maagd stampte en slingerde en hij klaagde niet, wanneer hij als een natte poedel van zijn wacht kwam. Hij aanvaardde het zelfs getroost, toen de kok op een middag geen warme pot kon schaften omdat zijn vuur was uitgeblust door overkomend water. Met plezier deed hij die keer zijn middagmaal met scheepsbescuit en met gezouten vis, nu de storm de vloot al sneller voortdreef. Des te spoediger zou hij bij Klaartje zijn. Die middag wees het log een vaart van negen knopen aan.

Schipper Eriksz keek echter met bezorgdheid naar het zwarte zwerk. De storm werd zwaar en zijn schip was diep geladen. De Maagd nam telkens water over en ondanks dat de maats zich kromme ruggen pompten, was het schip niet lens te krijgen. Het moest niet erger worden.

Het werd wèl erger. De golven werden huizenhoog. De Maagd werd hoog omhoog geslingerd, wankelde op een steile golftop en stortte daarna naar beneden in een dal. Onder het kleinste stormtuig kraakten raas en masten.

De Maagd hield het evenwel. Geen steng brak, er ging geen zeil verloren; het roer bleef werken en al mocht de schuit niet lens te pompen zijn, met hard werken kon men toch een redelijk peil handhaven. Het schip hield zich kranig.

De vloot was door de orkaan uiteen geslagen. De Maagd voer even eenzaam als ze op haar uitreis op veertig graden zuiderbreedte had gevaren. De uitkijk zat nog in het kraaiennest, omdat de ijzeren scheepswet het gebod, maar het was de vraag of de man in de vervaarlijk slingerende mastkorf niet te zeeziek was om iets te zien. Er was trouwens toch niet met al te ontdekken. In deze contreien waren geen eilanden en de vloot was door de storm zó verspreid dat ze wel niemand zouden praaïen vóór Madagascar.

'Schip vooruit!' Rauw schreeuwde de uitkijk het door de storm heen. Bang dat de wind zijn stem verwoei, herhaalde hij het ver-

scheiden keren: 'Schip vooruit!'

Aart vloog naar de verschansing. Daar lag een schip bijgelegd. De noodvlag wapperde aan een stomp van de fokkemast; de grote mast en het bezaantje waren helemaal verdwenen en van de reling waren brokken weggeslagen. Het schip lag zeer diep en zijn kop, die telkens in de golven wegdook, richtte zich daarna slechts moeizaam op. Aart zag dat het een Compagnieschip was, één van hun eigen vloot. De Elisabeth van de Kamer Rotterdam.

'Haal de schipper!' riep Aart naar een matroos. 'De boot klaar-maken!' gelastte hij aan de mannen van de wacht.

Schipper Eriksz was onmiddellijk aan dek. Ze waren nu zeer dicht bij het andere schip. Op het wegzinkend dek zagen zij de sche-pelingen saamgedrongen, in doodsnoed de armen uitstrekkend om hulp.

'We moeten helpen, schipper,' zei Aart, toen Eriksz zweeg.

Eriksz knikte. 'Ja zeker! Maar hoe?'

'Laat u die lui verdrinken?!' schrok Aart.

Eriksz liet bijdraaien. De Maagd rolde geweldig, toen zij de zee dwars in kreeg. Zwaar stampend lag het schip eindelijk aan de wind.

'Vrijwilligers voor!' riep schipper Eriksz.

Alle jongkerels traden aan; er waren er te veel.

Maar bij het langszij trekken van de boot, bleek hoezeer Eriksz gelijk had, toen hij zei dat hulpverlening feitelijk onmogelijk was. Het was een heidens werk de zware boot tegen het woedend water in langszij te trekken. Telkens spoelden de golven over het scheeps-dek, de maats bedelvend, en dan sloeg de boot weer weg. Doch eindelijk lag ze naast het schip en op het ogenblik dat een golf haar hoog oprijzen deed, sprong één matroos er in. De andere jongens wachtten op een volgende golf om over te springen. Toen greep een zware zee de sloep en sloeg haar tegen de scheepswand te pletter. De maat in de boot verdronk.

De enige mogelijkheid om hulp te bieden, was benomen.

'Ik heb het wel gezegd,' zei schipper Eriksz.

De Maagd moest weer de steven wenden en zette haar reis voort. Aart bleef star staren naar de plaats, waar de Elisabeth verdween. Slechts zwarte wolken en een woeste zee waren daar nu te zien. Maar achter die wolken en in die zee dreef de Elisabeth met de noodvlag in de laatste maststomp en tweehonderd man aan boord, die de dood voor ogen hadden, die op dit ogenblik misschien

verdrongen. Hij rilde en raakte het gezicht niet kwijt van die in angst geheven handen. Het bleef hem bij de hele wacht en het vervolgde hem nog, toen hij te kooi lag. Verschrikkelijk was het mensen in doodsnoed te zien en niet te kunnen helpen.

De storm was over zijn hoogtepunt heen. Die nacht bulderde hij minder hard. De volgende morgen was hij tot een stijve bries geluwd. De zee slechtte af en de bootsgezellen konden ademhalen na dagen van ingespannen pompen. De natte plunje hing te wapperen aan lange lijnen, tussen de masten gespannen. Weldra werd weer vol tuig gemaakt. De zon kwam door, het werd een mooie vaart, waarbij het volk des middags na vastwerken een siësta deed onder het zonnezeil en de avonden gekort werden met muziek op fluit en vedel.

Nu er weer ruim zicht was, speurde de uitkijk scherp naar de andere schepen van de vloot. Op een dag ontwaarde hij een stip aan stuurboord. De Maagd verlegde haar koers een weinig. De stip bleek een medeligger te zijn en naderhand herkende men het admiraalsschip. Een paar dagen later werd nog een schip gevonden. Zo kwamen drie schepen van de acht in vlootverband te Madagascar aan. Daar lag reeds een schip van de Kamer Hoorn, en gedurende het verversen in de baai liepen er nog drie bodems binnen. Zo waren zeven van de acht schepen in de zware storm gesalveerd en weer bijeen. Op het laatste hoefde niet gewacht te worden. De Elisabeth was gebleven.

Veel tijd nam het verversen deze keer niet in beslag. De reis van Bantam was zo snel volbracht, dat er nog ruim victalie op de schepen was. Alleen vers vlees, verse groenten en zeer veel geconfijte vruchten werden aan boord genomen. De Hollandse schippers hadden na bittere ervaring met scheurbuik hun vroegere verachting voor de liflafjes van de Portugezen afgeleerd.

Spoedig nadat het zevende schip zich bij de vlag gevoegd had, voer de vloot weer uit.

Bij het verlaten van de Antongilbaai tuurde Aart naar het oosten. Nog telkens moest hij denken aan het volk in doodsnoed op het wrak in de storm, en ofschoon hij wist dat het dwaasheid was uit te kijken naar de Elisabeth, kon hij het toch niet laten. Een zwaar lek schip, zonder masten en met stukgeslagen roer, kon nooit die storm hebben overwonnen. Het moest de eigen dag dat zij het passeerden reeds gezonken zijn.

En toch zocht Aart, zolang ze op tegenkoers lagen om de landtong

ten zuiden van de Antongilbaai te ronden, voortdurend de oosterkim af, en bleef hij in die richting turen, tot de vloot de koers verlegde naar zuid-zuidwest.

Was daar geen stip op de kim? Hij greep de scheepskijker en tuurde scherp. Het stipje werd een beetje duidelijker. Hij waarschuwde Eriksz: 'Schip achteruit!'

De schipper nam de kijker. Ook hij kon slechts een vage stip ontdekken, waarvan onmogelijk viel te zeggen wat het was. Maar hij liet toch een seintje geven aan de admiraal. Het zou een Portugees kunnen zijn en dan kon het een vette buit beduiden.

'Blijf achter,' antwoordde de admiraal op het sein, 'en haal hoogte. Als onze assistentie nodig is, sein dan.'

Zo ging de Maagd overstag om het zeil aan de verre einder tegemoet te lopen.

Aart klom met de scheepskijker naar het kraaiennest om het schip des te eerder te herkennen. Hij zag dat het geen Oostinjevaarder was en ook niet het wrak van een Oostinjevaarder met een noodmast. Zijn hoop – een dwaze hoop – dat de Elisabeth de storm toch had verduurd, verzwond weer. Ook was het geen Portugese kraak. Het was een klein scheepje met een laag zeil, dat hij op deze afstand niet thuis kon brengen.

'Een Chinese prauw,' zei Barent Eriksz, toen hij, nadat Aart uit de mast geklommen was, de kijker aan zijn oog zette. 'Wij kunnen wel weer naar de vloot gaan.'

Aart keek nog eens. 'Het is toch een ander soort dan wij op Madagascar zagen.'

'Natuurlijk,' antwoordde de schipper. 'De Chinezen hebben een heel ander type schip. We gaan weer door de wind.'

'Mogen wij deze koers nog even houden, schipper?' vroeg Aart.

Eriksz mat de afstand met de vloot. Ze was reeds bijna uit het zicht. Hij voelde er weinig voor om zonder oorzaak verder af te zakken.

Maar Aart vroeg het nog eens dringend en toen gaf de schipper toe.

Zij zeilden door en onderscheidten nu een armetierig scheepje met een onnozel zeiltje, stellig een inlands prauwtje. Het was zonde dat de Maagd daaraan haar tijd verspilde.

Barent Eriksz wou weer bevelen door de wind te gaan, maar Aart hield hem smekend tegen terwijl hij in spanning door de kijker tuurde. 'Het is een sloep!' riep hij toen uit. 'Een sloep met

volk van de Elisabeth!

De schipper lachte een beetje spottend. 'Onmogelijk,' zei hij.

Maar nadat hij de kijker had overgenomen, tuurde hij lang en eindelijk mompelde hij: 'Waarachtig, een sprietzeil. Dat is een Nederlandse sloep.'

Onder vol zeil liep de Maagd op het scheepje toe. Het bleek een kleine boot te zijn met een man of twaalf aan boord.

Aart wuifde naar de mensen, doch er kwam nauwelijks bescheid. Slechts één man hief een slappe arm op. Men riep, doch niemand antwoordde.

Dit viel Aart als koud water op het lijf. Waren die mensen niet ingenomen met hun redding? Waren ze niet blij?

Vlak voor de sloep draaide de Maagd bij en de maats wierpen lijnen over. Maar niemand greep een touw. De sloep schoot langs het schip.

Aart schrok toen hij dat zag. Hij schrok nog erger bij het zien van de mannen in de boot. Er lagen er onderscheidene languit op de laningen, anderen hingen tegen de verschansing; de roerganger probeerde de helmstok om te halen, doch zijn poging faalde. De gezichten van de mannen waren hol en uitgeteerd. Levende lijken zaten in de boot.

De Maagd ging overstag en voer achter de sloep aan. Weer werden lijnen uitgeworpen en nu was een van de schipbreukelingen bij machte een touw te grijpen en vast te maken.

Toen lieten mannen van de Maagd zich zakken in de boot. Aart boog zich over de stuurman van de sloep, die op het ogenblik dat hij zijn taak volbracht had uitgeput in elkaar gezakt was. 'Water!' stootte hij nog uit.

Dat was dus de oorzaak van de erbarmelijke toestand. Zij leden een ondraaglijke dorst.

'Breng kruiken water!' riep Aart naar omhoog. Er kwam water en de maats lieten de schipbreukelingen drinken. Hun matte ogen lichtten daarbij op. Maar de kracht om langs de valreep op de Maagd te klimmen ontbrak. Toen nam bootsman Teun een schipbreukeling op zijn rug en droeg hem de valreep op naar boven. Enkele maats met brede schouders deden hetzelfde. Tien mannen werden naar de ziekenboeg gebracht. Voor vier was de hulp te laat gekomen. Zij werden dood aan boord gedragen.

De stuurman van de sloep kon, nadat een glas wijn en een zacht ziekenkostje hem over het ergste hadden heengeholpen, vertellen

hoe het op de Elisabeth gegaan was. Nadat de Maagd voorbij gevaren was, was het wrak nog een dag drijvende gebleven. Toen, de ergste storm was reeds geluwd, begon het schip te zinken. Het volk was in de boten gegaan: in de grote boot ruim honderd man; in de sloep een twintig. Beide waren zwaar overbelast en de grote boot had dadelijk water overgekregen, dat haar nog dieper deed zinken. 't Werd een paniek. Men riep en schreeuwde naar de kleine sloep. Sommigen sprongen overboord en zwommen er naar toe. 'Maar wij konden ze niet opnemen,' vertelde de stuurman met verstikte stem. 'Wij lagen zelf op zinken. We moesten wegroeien. De zwimmers zwommen ons achterna. 'Moordenaars!' riepen ze.'

Een rilling liep er langs Aarts rug.

'Wij vonden het verschrikkelijk,' ging de stuurman door. 'Het was niet aan te zien. Maar zegt u zelf, schipper, konden wij anders?' 'Wij hebben hetzelfde moeten doen,' zei schipper Eriksz toonloos. 'Toen onze boot kapot sloeg moesten wij jullie aan je lot overlaten.'

Aan de tien overlevenden van de Elisabeth deed de bemanning van de Maagd wat zij maar kon. De verse groenten en vruchten van Madagascar waren kostelijke medicijnen. Toen na vier dagen de Maagd het gros der vloot had ingehaald, wandelden de meeste schipbreukelingen reeds weer op het dek.

Aan de Kaap werd opnieuw ververst en op Sint Helena voor de laatste maal.

De laatste loodjes

Hoe anders verliep de thuisreis dan de uitreis was geweest. Toen maanden zeilen zonder dat er ergens land ontdekt of ooit een schip gezien werd. En thans varen van haven tot haven, in een grote vloot en langs een drukke route, waar het vreemd was als men enkele dagen achtereen geen schip ontmoette. Toen last van scheurbuik, thans hoegenaamd geen ziekte, dank zij de frisse groenten en het fruit dat telkens ingeslagen werd. De wind was nu eens achter en dan weer dwars, maar zelden zo dat men laveren moest. Storm noch stilte plaagde de retourvloot meer na het zware weer in de Indische oceaen. Zelfs door de stiltezones van de Linie voer ze vlot. Men kwam al dicht bij huis. Kleine Nederlandse schepen van de zoutvaart en de Straatvaart waren reeds ontmoet. De Berlinga's en kaap Finisterre waren gepraaid.

In de Golf van Biscaje overviel een storm de vloot, die haar uiteensloeg. Toen het noodweer uitgeraasd was, voer de Maagd alleen. Was het erg? Aart vond van niet. De uitreis hadden ze bijna geheel alleen gemaakt en het koersen op eigen kompas was lang niet slecht bevallen. Dit laatste stuk van de thuisreis, bij schipper en stuurman bekend van vele tochten, kon men ook best op zijn eentje maken.

Het was mei. De thuisreis had amper een half jaar geduurd. Binnen anderhalf jaar zou de gehele reis volbracht zijn. En op twee of drie jaar was gerekend, *moest* gerekend worden. Want zelden kwam een Oostinjevaarder eerder van de reis terug.

Aart stapte vrolijk over het opperdek. Nog tien dagen, dan zou hij thuis zijn, bij Klaartje. Hij stelde zich de ontmoeting voor. Hij zou bij Ham de klopper laten vallen op de deur en Klaartje zou voorkomen. 'Sinjeur...' zou ze misschien zeggen, tenminste als het avond was, want hij was veranderd in dit jaar, forser en breder geworden, en geen haar op haar hoofd kon er aan denken dat hij er nu reeds wezen zou. Bij schemerlicht zou zij hem allicht niet direct herkennen. Dan zou hij haar in zijn armen nemen, zo maar op straat, op de stoep van joffer Ham. Het zou hem geen

zier kunnen schelen welke mensen het zagen, ook niet als de ontmoeting midden op de dag was. Hij zou er niet om malen als joffer Ham, die geen vrijerij kon dulden, hen door het horretje begluurde en haar spits gezicht achter de ruiten zou vertonen. Klaartje zou er misschien van schrikken. Maar hij zou haar nog veel wilder zoenen en tegen joffer Ham zou hij zeggen: Stuur haar maar weg, vandaag nog, dan gaan wij morgen trouwen! En Klaartje zou haar bruidskleed dragen, van blauwe zijde en gouddraad en haar edelstenen en haar armband van blauw email, en haar bloedkoralen halssnoer. Zij zouden trouwen in de Westerkerk en dan zouden zij naar hun woning gaan, hun nieuwe woning, in het nieuwe stadsdeel, dat pas binnen de stadswallen was getrokken, en waar men druk aan het bouwen was toen hij naar Indië vertrok. Een huis met een trapgevel zou het zijn en in de gevel moest een steen met een Oostinjevaarder komen. Er moest een grote kamer zijn, waar het Chinese lakwerk en de Japanse vazen, die hij had gekocht en de geciseleerde koperen schalen moesten staan. En aan de wanden zouden de borden hangen met de versiering van de lotusbloem. En op tafel zouden de kopjes staan, broos en doorschijnend, en op een comfoor de pot, waarin mokka werd gezet; een grote zak vol mokka bracht hij mee. Klaartje zou de geurige drank schenken in de porseleinen kopjes en zij samen zouden ervan drinken. Hij zou ook roken uit een lange pijp. Het zou schoon en goed zijn. Maar als het zó schoon en goed was thuis, zou hij dan wel ooit weer willen varen?...

'Schip vooruit!' klonk het uit de mastkorf.

Aart zag het schip; een klein vlekje op de kim. Hij schonk er nauwelijks aandacht aan. Ze voeren nu dwars van de Franse kust. De vaart werd hier gedurig drukker.

Jacob Mossel was bij Aart op de kampanje; als stuurmansleerling had hij mee de wacht. 'Het wordt kort, stuurman!' zei hij opgewekt.

'Verlang jij ook naar huis?' vroeg Aart.

'Nou,' zei de jongen. 'Voor de eerste maal bij moeders pappot weg en dan direct naar Indië, dat valt niet mee, stuur.'

Aart glimlachte. Hij mocht de jongen wel. De fratsen, die hij had toen hij aan boord kwam, waren afgeleerd. De opvoeding op het schip was hard geweest, maar heilzaam. Na de Berlinga's had hij zich in het gareel gevoegd en na zijn zware ziekte in de omgeving

van de Kaap was hij een ander mens geworden. Een ijverige zee-man en een goede makker.

'Twee zeilen over stuurboordsboeg!' meldde de uitkijk nader. 'Ze komen op ons aan.'

Aart zag de schepen naderen, maar daar stak niets bijzonders in. Alle schepen, die uit het Kanaal naar een Portugese of zuidelijker haven voeren, moesten in hun richting zeilen. De Maagd hield rustig koers en Aart gaf geen bevelen.

'Op hoeveel dagen schat u 't, stuur?' vroeg Jacob.

'Eer we thuis zijn? Tien dagen op z'n langst, maar als het weer zo blijft een week. Je zult je vrienden gauw weer terug zien, Jacob, of verlang je soms naar een vriendinnetje?'

'Ik verlang naar moeder,' bekende de jongen.

'Het zijn Duinkerkers!' luidde de derde melding uit het kraaien-nest.

Dit bezorgde Aart een schok. Hij had amper gedacht aan kapers. Op de lange uit- en thuisreis hadden zij er niet één ontmoet. Hij was bijna vergeten dat ze nog bestonden. Nu zou er, vlak voor de behouden haven, nog gevochten moeten worden. Hij liet de schipper roepen en die riep alle hens aan dek om klaar te maken voor het gevecht.

Er was een druk geloop op alle dekken. In het tussendek werden de rolpaarden verschoven. Uit de kruitkamer werden kogels en kardoezen aangedragen. De geschutspoorten gingen open en de monden van bassen en kartouwen keken er dreigend uit. Bij de verschansing lagen kettingen en enterbijlen klaar. Elke kanonnier stond bij zijn stuk, iedere gezelschap droeg piek of roer. Schipper Eriksz had zijn commandopost op het opperdek. Het jonge volk zat op de raas voor het werken aan de zeilen.

Kalm zagen allen de piraten naderen. Hun schip was sterk en zwaar bewapend. Tegen twee kapers kon het stellig op. Het was zelfs de vraag of de Duinkerkers zouden ataqueren, wanneer zij zagen dat zij een Oostinjevaarder voor hadden.

'Nòg twee zeilen over stuurboordsboeg,' meldde de uitkijk, en na een poosje voegde hij daaraan toe: 'Het zijn ook Duinkerkers.' Nu kreeg schipper Eriksz een frons in het voorhoofd. Eén tegen vier. Dat zou vechten worden tegen een geduchte overmacht.

Even keek hij naar de wimpel. Zou het mogelijk zijn om uit te wijken naar Bordeaux of zijn belagers te ontzeilen naar de open zee? Het werd niet eens een plan bij schipper Eriksz. De kapers

voeren sneller dan zijn diep geladen en zwaar aangegroeide schip. Hij kon hen niet ontlopen. Het moest vechten worden. Welaan, dan zou hij de eerste klap toebrengen. Wanneer hij de beide schepen toe kon takelen vóór de twee achterste er waren, maakte hij kans om het tegen alle vier te houden.

'Recht op hen aan!' beval hij aan de man aan 't roer. 'Kogels met kettingen!' commandeerde hij aan de konstabel.

Eriksz wou het proberen op dezelfde wijze als hij destijds met de Tunesiërs afgerekend had. Tussen de kapers door en dan met de stuur- en bakboordsbatterijen gelijktijdig vuren op hun want. Als hij de beide eerste schepen op deze wijze vleugellam kon schieten, zou hij onmiddellijk doorgaan en aan de volgende kapers een pak van hetzelfde laken leveren.

Zijn tegenstanders speelden fijn in Eriksz' kaart. De beide voorste kapers hielden ieder op een zijde van de Maagd aan. Zij hadden blijkbaar het oogmerk om bij het passeren de een uit stuur- de ander uit zijn bakboordsbatterij de Oostinjevaarder de volle laag te geven, en dan, snel wendend hem van achteren op te lopen en te enteren.

Eriksz telde de kanonnen van de kapers. Zij hadden er twaalf aan elk boord. Zijn eigen batterijen telden ieder twintig stukken en deze waren zwaarder. Het was geen slecht portuur.

De Duinkerker aan loef was het voorst. Hij kwam dwars van de Maagd.

'Bakboord vuur!' commandeerde schipper Eriksz.

De vijand was hem voor. Eer de kanonnen van de Maagd losbrandden, sloegen de vijandelijke kogels al tegen de scheepswand. Een brok van de verschansing vloog aan flarden, één van de stukken in het tussendek werd uit zijn rolpaard weggeslingerd. Twee konstabelmaats lagen dood er naast. Die averij gaf echter geen vertraging in het salvo, waarmee de Maagd terugbetaalde.

De uitwerking van het eigen vuur bleef door de kruitdamp aanvankelijk voor het oog verborgen. Maar toen die optrok, werd er op de Maagd gejuicht. De Duinkerker dreef met verscheurde zeilen.

Nu kwam de kaper, die aan lij voer, aan de beurt. Maar wat haalde die uit? Vlak vóór de Maagd loefde hij scherp op. Hij scheerde voor haar langs en kwam aan loef, vóór de kanonnen die pas geschoten hadden, weer geladen waren. Terwijl de Maagd aan stuurboord weerloos was gaf deze Duinkerker haar daar de

volle laag. De brokken vlogen uit de huid en het schip kraakte in al zijn binten.

Eriksz voer door. 'Laden,' schreeuwde hij naar de konstabel. 'Als de wind je bakboordsbatterij weer laden. En jullie,' riep hij naar de jongens in de masten, 'zet zeilen bij! We gaan op de beide anderen aan.'

Eer hij zijn nieuwe belagers was genaderd, was de Oostinjevaarder weer voor de strijd gereed. Al het geschut geladen; de ravage, door een dubbele laag gesticht, geruimd; de gewonden naar de ziekenboeg gedragen; de doden in een hoek gelegd.

Deze Duinkerkers volgden dezelfde tactiek als hun kornuiten. Weer kreeg de Maagd een kaper aan de loef en één aan lij. Het artillerieduel ving ook thans aan met die te loeft, die flink wat schroot in zijn tuigage kreeg, maar toch niet vleugellam geslagen werd. En toen wou het schip aan lij hetzelfde kunstje uithalen als zijn makker van de voorste twee: vlak voor de boeg van 't Hollandse schip langs geren en bombarderen op het leeggeschoten boord. Maar thans had schipper Eriksz dat voorzien. Hij ging, toen de kaper voor zijn boeg zat, plotseling door de wind, zodat zijn weerbaar stuurboord naar de vijand was gewend. 'Vuur!' beval hij.

De twintig monden spuwden kogels. Onmiddellijk daarop liet Eriksz lenzen. De Maagd zwenkte en het salvo uit de vierde kaper, die op de snelle zwaai niet had gerekend, ging ver voorbij de Maagd te water. Eriksz had zijn belagers van zich afgeschud. De Maagd lag op haar bakboordsboeg en voer vóór de piraten uit.

De aanvallers mochten afgeslagen zijn, zij waren niet vérslagen. Ze hadden nieuw doek aangeslagen en kwamen met alle zeilen bij de Oostinjevaarder achterop. De twee het minst gedeerden zaten reeds dicht achter hem.

Als de Maagd nu de piraten vóór kon blijven!

Er stond een stijve bries, die feitelijk geen extra-zeil gedoogde, maar Eriksz liet de maats in de masten boven het volzeil ook nog de bonnetten uithangen. De stengen kraakten toen al dat tuig gehesen was, en bij een zware vlaag lag het stuurboord bijna plat op het water. Desniettemin liet de schipper ook nog een bezaantje aanslaan.

De Duinkerkers zetten echter ook de laatste lap bij, die zij voeren konden. Bij tijden verdwenen de schepen in het schuim dat voor

hun boegen bruiste. Een Oostinjevaarder op retourvaart was een rijke buit, die een Duinkerker niet gemakkelijk liet glippen.

De achtervolgers wonnen. Kleiner en kleiner werd de voorsprong van de Maagd. En Eriksz kon onmogelijk meer zeil bijzetten. Hij had geen doek meer en het schip kon ook niet meer verdragen. Bij de vlagen, die de bries in het zeil joeg, dook het lage boord in het water. De lichte kapers waren sneller dan het zwaar beladen Compagnieschip. Reeds vlogen de kogels uit hun boegkanonnen door het want.

'Door de wind!' beval Eriksz eensklaps.

De maats haalden de brassen door, de roergangers wierpen zich op de kolderstok. De Maagd lag plotseling dwars, vlak voor de boegen van zijn onthutste achtervolgers en haar stuurboordsbatterij gaf vuur, met het gevolg dat op de kapers vele zeilen aan flarden vlogen en er geduchte schade werd aangericht. Doch daar stond tegenover dat de Maagd haar voorsprong kwijt was. Ze lag tussen drie kapers in, die alles deden om haar te enteren.

Eriksz probeerde niet meer aan het handgemeen te ontkomen. Hij had zijn schutters op het opperdek gezet en matrozen met handgranaten op de raas gezonden. Nu vuurden zijn kanonnen schroot. Menige kaper tuimelde tegen zijn eigen dek.

Met harde schokken botsten de schepen op elkander. Eén kaper wierp kettingen en haken over de reling van de Maagd. Het werd een strijd met piek, handspaak en kortjan.

De Duinkerkers waren geen katjes zonder nagels. Van kindsbeen in hun bloedig handwerk opgeleid, vochten zij woest. Doch Hollandse zeelui wisten ook van wanten. Het werd een hevig handgemeen bij de reling van de Oostinjevaarder.

Intussen maakte een tweede kaper aan bakboord van de Maagd vast, en zeilde de derde rond met het oogmerk ook te enteren. De vierde, die zijn stukgeschoten zeilen thans pas door waarloos doek vervangen had, kwam in de verte aangevaren.

Met de beide kapers, die aan hun stuur- en bakboord hingen, kon de bemanning van de Maagd het wel klaren. Elke poging om op hun dek te klimmen, sloegen ze met piek en handspaak af. Er lagen op de dekken van de kaperschepen reeds verscheidene doden. Maar nu gooide het derde schip zijn enterkettingen op het voorschip van de Maagd.

Eriksz moest zijn volk verdelen. Hij stuurde een troep naar het voorschip om de derde kaper af te weren. Die kwam met frisse

krachten en de Hollanders raakten vermoeid. Vier, zes, acht piraten klauterden aan boord. Telkens sprongen meer vijanden over de verschansing. Er was geen stuiten aan.

'Aart, jij naar het voorschip!' gebod schipper Eriksz.

Aan het hoofd van zes forse maats kwam Aart de mannen, die daar worstelden te hulp. Drie rovers vielen, de anderen sprongen voor het geweld van de onstuimige aanval op hun eigen schip terug. Ook op het middendek werden de belagers achteruit gedreven. De aanval was doorstaan. Er kwam een pauze in het gevecht.

De Maagd was haar belagers evenwel niet kwijt. De enterkettingen lagen onwrikbaar op de boorden, de haken waren in het dek geslagen. En de vierde kaper zeilde op. Daar wachtten de anderen op. Met vereende krachten zouden zij aanstonds de nieuwe aanval ondernemen.

Tegen zijn vierde aanvaller verdedigde de Maagd zich met een laatste salvo uit haar hekkanonnen. Het sloeg gaten in diens huid maar veel kon dat kleine batterijtje niet uitwerken. De kaper wierp zijn enterdreggen over. En toen zat Eriksz in het parket, dat hij van meet af aan had trachten te vermijden: vier vijanden tegelijk aan boord.

De pauze in de strijd was uit. Al de piraten vielen gelijktijdig aan. Een dubbele overmacht bestookte de reeds moegestreden mannen van de Maagd. Deze stormloop was niet te weerstaan. Stap voor stap werden de Nederlanders achteruit gedreven.

'Onder het boevennet!' gebod Eriksz aan al zijn mannen, die vóór de kampanje vochten.

In een ogenblik waren het voorschip en het kuildek door het eigen volk ontruimd. De kapers juichten en sprongen bij dozijnen over op het dek van de Oostinjevaarder, victorie kraaiend.

Maar zóver was het nog niet.

Op de kampanje, die nog vast in handen was, stonden vier steenstukjes opgesteld.

'Vuur!' gebod de schipper.

Het schroot spoot over het voorkasteel en het middenschip, waar het krioelde van piraten.

De rovers stoven uit elkaar, huilend van woede en pijn.

En de verschrikking was voor hen nog niet voorbij. Na de steenstukken kwamen de roeren van de schutters op het opperdek aan het woord. De kogels hagelden tussen de piraten. Zij deinsden

naar het voorschip, doch raakten van de regen in de drup, want terwijl zij daar opeengedrongen stonden, staken door het rooster van het boevennet dolken in hun benen en spietsten pieken in de onderlijven van de rovers. Het leek of ze op gloeiende sintels dansten.

En toen ze daarover jammerden kwam de uitval. Van de kampanje sprong schipper Eriksz met zijn mannen naar beneden, van onder het boevennet drong Aart met twintig man vooruit.

De rovers, straks in de waan dat de strijd al was gewonnen, raakten in verbijstering door de aanvallen, die zij van alle kanten te verduren kregen. Zij vluchtten naar hun eigen schepen en borgen zich daar onderdeks.

Toen gingen, terwijl de jongens granaten slingerden uit de masten en de schutters schoten wat zij konden om de kapers onderdeks te houden, de maats van de Maagd fluks aan de enterkettingen werken om hun schip van zijn belagers te bevrijden. Zij raakten vrij, en dreven af.

'Nog een salvo?' vroeg de konstabel aan de schipper.

Eriksz was er niet voor te vinden. Hij was nu vrij; een nieuw gevecht met de piraten wilde hij niet zoeken.

Er lagen dertig kapers dood op het dek. Zij gingen dadelijk overboord. Drieëntwintig eigen mannen waren in de strijd gevallen. Hun lijken werden aan de kant gelegd opdat zij straks een goede begrafenis zouden kunnen krijgen. Achttien gewonden werden naar de ziekenboeg of naar hun kooi gedragen.

Toen dat geschied was en de Maagd onder vol zeil tussen de Hoofden doorvoer, riep Eriksz zijn volk bijeen, om God te danken voor de redding. Met ontblote hoofden stonden de ruwe gasten om hun schipper heen en hun grove stemmen trilden, toen zij zongen:

Door 's Hoogsten arm 't geweld onttoegen,
Zal ik, genoopt tot dankbaarheid,
Verschijnen voor Zijn heilig' ogen
Met offers aan Hem toegezeid...

Thuiskomst

Onder de achttien gewonden van de Maagd was jonker Jacob Mossel. Bij het afweren van de kapers had hij vooraan gestaan. Toen de overmacht te groot werd, was hij met zijn makkers al strijdende geweken. Op een piraat aanvallende, had het scherpe zwaard van een andere Duinkerker zijn schouder getroffen. Hij was neergestort en in de hitte van het gevecht had niemand hulp kunnen bieden. Een half uur had hij liggen bloeden in een hoek van het dek. Toen men hem eindelijk vond, lag hij in een grote bloedplas, dood naar het scheen. Een paar maats hadden zijn lichaam bij de lijken willen leggen. Maar de chirurgijn lichtte zijn oogleden. 'Hij leeft nog,' zei hij, en daarop werd hij naar de ziekenboeg gedragen.

Daar knipte de chirurgijn zijn mouw stuk. De arm was bij de schouder bijna doorgehouden. Hij moest worden afgezet.

Toen het avond was en het schip, varende in de hoede van de duisternis, een nieuwe ontmoeting met de Duinkerkers, 't zij de belagers van vanmorgen, 't zij andere piraten, die uit het roofnest waren uitgevaren, niet langer had te vrezen, ging Aart naar de gewonden kijken. Hij boog zich over Jacobs kooi. De jongen sloeg de ogen op.

'Hoe is 't?' vroeg Aart.

'Pijn,' fluisterde Jacob.

'Ga maar slapen,' troostte Aart hem. 'Je bent nu gauw bij je moeder.'

Een zwakke glimlach gleed over het bleke gezicht van Jacob Mossel. 'Moeder...' lispelden zijn lippen. Zijn ogen vielen dicht van moeheid.

De volgende morgen kwam Aart op zijn gewone rondgang met de barbier in de ziekenboeg. Jacob zag er wat frisser uit. Hij had redelijk geslapen. Maar zijn ogen stonden vol verdriet. 'Wat nu?' vroeg Aart. 'Tranen bij een kerel, die zo dapper vechten kan?'

'Mijn arm is weg,' klaagde Jacob. 'Mijn linkerarm.' Hij had het pas ontdekt.

Aart beet op zijn lippen. Het was moeilijk hier te troosten.

“t Had immers nog erger kunnen zijn,’ probeerde hij toch. ‘Wij hebben zoveel doden. Jij leeft nog en je wordt vast gauw weer beter.’

Het beurde de zieke niet op. ‘Ik ben nu een stakkerd,’ kwam er verbeten uit, ‘een nietsnut. Ik was nog liever dood dan als een ongelukkige stumperd door het leven te moeten gaan.’

‘Kom, kom,’ wou Aart hem moed inspreken. ‘Hoeveel zijn er niet een been of zelfs hun ogen kwijt. Jij kunt nog zien, je kunt nog lopen. Je kunt best werken bij je vader op het kantoor.’

‘Ik wil op zee,’ zei Jacob koppig.

‘Wel, dat kan ook!’ vond Aart. ‘Ik heb een schipper gekend, die maar één arm had. Met één arm kun je best bevelen geven. Als je je mond nu kwijt was.’ Hij lachte en op de vertrokken lippen van Jacob kwam ook een flauwe glimlach. Toch bleef hij treurig.

‘Een jongen met één arm, da’s een wrak,’ zei hij. Zijn ogen waren hard van bitterheid.

‘Je bent toch blij dat je je moeder weerziet, Jacob,’ probeerde Aart zijn gedachten af te leiden. ‘Nog een paar dagen, man. We zijn al door de Hoofden en de wind is mee. Je moeder zal blij zijn als zij je levend weerziet.’

De herinnering aan zijn moeder stemde Jacob zachter. ‘Moeder...’ fluisterde hij. Hij verlangde er onmatig naar haar weer te zien, nu hij gewond was meer nog dan daarvoor.

Het ging die dag heel goed met Jacob. Des middags was het zelfs zo dat hij uit de ziekenboeg naar het dek gedragen werd, opdat hij op een luw plekje van zon en frisse lucht genieten kon.

Aart maakte een praatje met hem. ‘Daar is Zeeland,’ wees hij naar de kust, ‘we komen dicht bij huis.’

De duinen van Noord-Beveland en Schouwen waren zichtbaar op de kim.

Een glimlach trok om Jacobs smalle mond. Hij scheen verzoend met de verminking. Het verlangen naar huis was groot.

De volgende morgen vond Aart de jonker bij de vaste rondgang met gesloten ogen en meer blos dan gisteren. Hij scheen te slapen. ‘De buitenlucht heeft hem gister goed gedaan,’ zei hij tegen de chirurgijn.

Doch die vatte Jacobs pols en schudde toen hij die had gevoeld bezorgd het hoofd. ‘Wondkoorts,’ constateerde hij.

De koorts liep die dag verder op. Er was geen sprake van dat de patiënt naar het dek kon. Tegen de avond lag hij te klappertanden

Hij schrok toen hij de zieke zag

in zijn kooi.

Aart kwam bij Jacob zitten. Hij had veel pijn. 'M'n arm, m'n arm,' gilde hij. 'Au! au! Ik voel het in mijn hand, mijn vingers, au! Ik heb m'n arm nog, hè stuur?' zei hij, met koortsig schitterende ogen. 'Anders kan toch mijn hand niet zo'n pijn doen?'

Aart zag de armstomp in het zwaar verband, een paar duim uit de schouder stekend. 'Stil,' poogde hij te sussen, 'de anderen moeten slapen.' Er lagen nog zes ernstig zieken in de kleine boeg.

'Stuur?' vroeg Jacob na een pauze, 'zal ik m'n moeder nog wel zien?'

'Je moeder, wel natuurlijk, j6. We varen al bij Petten. Vannacht gaan we het Marsdiep in. Morgen zijn we thuis.'

'Als ik dan niet dood ben,' snikte Jacob.

Aart schrok van Jacobs voorgevoel. 'Och kom,' suste hij, tegelijk zijn eigen vrees verdringend, 'een sterke vent als jij kan heus wel een beetje koorts verduren. Weet je nog van de uitreis v66r de Kaap? Toen stond het er kwaad met je voor, en hoe best ben je er niet doorheen gekomen.'

Het scheen dat Jacob opveerde bij die herinnering aan zijn scheurbuik en herstel. Hij had het toen ook ver gehaald. Misschien ging het nu weer zo. Hij klampte zich aan het leven vast.

'Je zult zien,' monterde Aart hem verder op. 'Als jij nu gauw slapen gaat, ben je morgenochtend vast veel beter. En als jij morgenavond je moeder ziet, dan spring je zo weer uit je bed.'

Toen ging Aart heen, maar hij was niet voldaan over de manier waarop hij Jacob had getroost. De chirurgijn had van koudvuur gesproken en de toestand ernstig ingezien.

Aart werd die nacht gewekt. De waker uit de ziekenboeg was daar. 'Het is met jonker Jacob minder,' meldde hij. 'Ik wilde de ziekentrooster roepen, maar hij vroeg dringend of u komen wou.'

Aart schoot het bed uit. Hij schrok toen hij de zieke zag. Bij het zwakke licht van een paar kaarsen was duidelijk te zien, hoezeer hij achteruit gegaan was. De dood stond op zijn kaken.

'Ik zal mijn moeder niet meer zien, stuurman,' zei hij.

Aart wou hem nu niet langer vleien met een ijdele hoop. Hij had een andere taak. 'Als je de Here Jezus dan maar ziet,' zei hij.

De ogen van de jongen lichtten op. 'Ik heb Hem al gezien, stuur. Zo6even. Hij reikte mij de hand. En ik had allebei mijn armen weer.'

Toen werd het Aart bijna te veel. Hoe anders lag Jacob nu voor de dood dan toen hij ziek was op de uitreis. Hier hoefde hij geen steun te bieden. Deze stervende troostte en sterkte hem.

'Stuur,' vroeg de zieke na een pauze, 'wilt u aan moeder zeggen dat ik naar Jezus ben gegaan?'

'Welzeker, jongen,' nokte Aart. En hij moest er aan denken dat hij reeds eerder van een lange reis was thuis gekomen met een laatste boodschap van een dode voor een vrouw.

De vroege meimorgen brak aan. Het licht uit het oosten overstraalde de zwakke glans van de kaarsen in de ziekenboeg.

'Waar zijn we, stuur?' vroeg Jacob.

Aart keek door de patrijspoort. 'Bij Wieringen,' zei hij, 'en de wind is goed. Nog een uur of drie, dan zijn we binnen. Je ziet je moeder nog, Jacob.'

Jacob schudde het hoofd. 'Nee,' zei hij. 'Nee, zo lang duurt het niet meer.' Hij sloot vermoed de ogen. Zijn adem zaagde. Zijn jonge kracht vloot weg. Aart zat naast het bed.

'Ik zie de Zuidertoren,' zei hij, bij de patrijspoort staande. 'Daar is de stad. We zijn gauw thuis.'

Jacob was te zwak om meer te spreken. Hij lag op zijn rug. Z'n ogen gingen open. Een heldere glans lichtte erin. 'De stad...' lispelde hij. 'Thuis... Here Jezus...' Zijn hand werd in een zwakke poging opgeheven, de armstomp ging mee omhoog. Toen viel de hand, de glans in de ogen brak. Een zucht. Het was voorbij.

Bij het invaren van het Krabbersgat werd de vlag halfstok gehesen. Die halfstokse vlag, de dode aan boord, de vele doden die na het gevecht in het Kanaal over de fokkeschoot gegleden waren, zetten een domper op de vreugde van de thuiskomst. Zij maakten dat het ankeren op de rede stil verliep en dat er weinig reuring was in het tussendek, toen ieder zijn plunjezak pakte om straks van boord te kunnen gaan.

Aart moest onmiddellijk met de sloep naar de wal om aan de reders de aankomst te berichten en brieven uit Bantam voor de heren af te geven. Toen hij aan de steiger bij het Staverse poortje meerde, stond daar enkel het stel baliekluivers, dat altijd aan de buitenkant verkeerde. De aankomst van de Oostinjevaarder was blijkbaar in de stad nog nauwelijks bekend. Aart sprong aan wal. Aan het worteleinde van de steiger kwam hem een man tegemoet in een donkere mantel met een breedgerande hoed op. Een van de heren, zag Aart dadelijk. Op het kantoor wist men dus van

hun aankomst.

De reder stapte op hem toe en toen schrok Aart, want hij herkende Jacob Mossels vader.

'Is mijn jongen in de sloep, stuurman?' vroeg hij.

Aart wist geen antwoord.

'Ik ben Mossel, mijn zoon Jacob was aan boord van de Maagd. Is hij nog op het schip?'

'Ja,' zei Aart dof.

'Mijn vrouw komt daar aan met de sleepkoets. Wij wilden dat je ons naar boord bracht, want wij verlangen ernaar onze jongen weer te zien. Je vaart toch zeker zo terug?'

'Onmiddellijk, sinjeur, maar...' Aart wist niet hoe hij het doodsbericht moest brengen aan deze vader, die zich zo verheugde op het weerzien van zijn zoon.

'Die brieven kun je wel aan onze bode geven.' Hij riep een man aan. 'Hendrik! breng dat pakje naar het kantoor.'

'Sinjeur...,' begon Aart weer, maar Mossel had hem de rug toegekeerd. Hij keek ongeduldig uit naar het sleepkoetsje dat langzaam over de keien aan gleet.

Aart stond te piekeren. Hoe moest hij het toch zeggen? Een schouderklop deed hem opschrikken. IJsbrant Mol stond achter hem. 'Deksels, Aart, ben jij dat?'

'Ben ik dan zo veranderd?' vroeg Aart hem.

'Dat niet, maar... je zou toch naar de Oost?'

'Daar ben ik heen geweest.'

'En je bent pas uitgevaren!' verbaasde IJsbrant zich. 'Laat es kijken: is het twee jaar geleden?'

'Geen anderhalf!'

'En dan in de Oost geweest? Hoe is dat in de wereld mogelijk?' vroeg IJsbrant.

'Een scheepje als de Maagd kan alles,' lachte Aart, voor een ogenblik Jacob en zijn ouders vergetend. Maar meteen zag hij het sleepkoetsje de steiger opkomen. Het kropte in zijn keel. Hoe moest hij deze mensen zeggen dat hun kind gestorven was?

'Aart, Aart!' Een meisje sprong Aart om de hals. 'Wat heerlijk dat je thuis bent.'

Hij omhelsde Klaartje. 'Wat ben ik rijk met jou.' Hij kuste haar op haar frisse wangen en haar rode mond, en zij fluisterde in zijn oor, hoe hard ze naar hem had verlangd en hoe gelukkig ze nu was.

Maar nu stond het koetsje stil, joffer Mossel stapte er uit en sinjeur Mossel zocht naar de stuurman.

Aarts zonnige ogen werden dof en zijn gezicht betrok. Hij maakte zich uit Klaartjes armen los.

Die begreep niet, waarom Aart zo plotseling verstrakte. 'Wat is er met je?' vroeg ze.

Hij had geen tijd. De reder en zijn vrouw wachtten. Ze waren al in de boot gestapt. 'Straks,' was het enige wat hij tegen Klaartje zeggen kon.

Toen de sloep naar het schip terugvoer, stond Klaartje op de steiger, ontnuchterd na haar grote blijdschap om Aarts thuiskomst. Ze zag hem met een strak gezicht aan het roer staan. Niet één keer keek hij naar haar om. Was hij niet blij? Straks toch wel! Zijn omhelzing was zo stevig dat haar hals er pijn van deed. Haar wangen gloeiden van zijn kussen. Waarom was hij dan zo plotseling stroef geworden en stond hij nu als een stenen beeld aan het roer? Toen zij zoëven hoorde van de thuiskomst van de Maagd, was ze van vreugde opgesprongen en naar de buitenkant gerend en toen ze Aart zag en hem om de hals vloog, was ze het gelukkigste mensenkind ter wereld. Nu was het of een kille kou haar hart bezette.

Sinjeur en joffer Mossel tuurden naar het schip; hun ogen zochten onder de mannen, die over de verschansing hingen, naar hun zoon. En Aart stond aan het roer, zich kwellend met de vraag, hoe hij aan deze ouders het jobsbericht moest zeggen. Onvoorbereid kon hij hen toch niet brengen bij het dode lichaam van hun zoon?

'Sinjeur,' begon hij moeilijk. 'Ik moet u iets zeggen over Jacob.'

'Wat wou je zeggen, stuur?' De reder vroeg het luchtig. Hij had geen acht geslagen op Aarts sombere toon. Zijn vrouw verschoot echter van kleur. Die proefde onheil.

'Jacob is gewond bij een gevecht met Duinkerkers.'

'Is hij soms...?' riep de moeder angstig uit.

'Hij is aan boord, vrouw,' viel Mossel haar scherp in de rede.

'De stuurman heeft het me pas verteld. Is 't niet stuur?'

'Ja, hij is aan boord,' zei Aart triest. 'Maar...'

Nu schrok de reder ook. 'Wat maar?...'

'Eergister ging het nog goed met hem,' vervolgde Aart. 'Maar er is koudvuur bij gekomen, en...'

'Mijn kind is dood!' schreeuwde de moeder.

De vader wilde het nog niet geloven, maar Aart wees naar de

halfstok gehesen vlag. 'Dat is voor Jacob,' zei hij toonloos. Toen werd de reder Mossel grauw.

Op de Maagd was de staatsietrap gestreken. Schipper Eriksz bracht Mossel en zijn vrouw eerst in zijn eigen hut en vervolgens naar de ziekenboeg. Daar liet hij hen alleen.

Toen ze terugkwamen, leek Mossel op een oude man en wankelde zijn vrouw. Ondanks haar tranen zag ze Aart. 'De schipper heeft gezegd dat jij een boodschap van Jacob voor ons had,' zei ze.

Aart knikte en met z'n drieën gingen ze naar de kajuit. 'Ik moest u van hem zeggen dat hij naar Jezus is gegaan,' boodschapte hij daar.

Jacobs moeder sloeg bij die woorden de ogen op. 'Is het zo?' vroeg zij. Het was of het haar verraste en verruimde.

Aart vertelde van Jacobs groot verlangen naar zijn ouders, van zijn vreugde dat hij zijn moeder weer zou zien en van zijn bittere teleurstelling dat hij niet thuis zou komen. 'En nu is hij toch thuis,' zei Aart.

Jacobs moeder schreide nog, maar nu meer van ontroering dan van smart. En de stroeve, bijna harde trekken, van Mossel werden zachter.

'Hij was een moeilijk kind,' bekende Mossel aan Aart. 'Wij wisten geen raad met hem. Daarom hebben we hem naar zee gezonden.'

'Toen hij weg was, had ik wroeging,' voegde de moeder er aan toe. 'Ik was voortdurend bang dat hij aan boord totaal bederven zou. Toen jij daareven vertelde dat hij dood was, was ik radeloos. Hij was verloren, vreesde ik, en wij hadden hem alleen gelaten... onvergeeflijk... En nu, nu is het tóch goed...' Ze veegde zich de tranen uit de ogen.

Mossel stak Aart zijn hand toe. 'Ik dank je stuurman, voor wat je voor mijn jongen bent geweest,' zei de grote reder met verstikte stem. 'Dat hij zó sterven kon, hebben we aan jou te danken...'

'Niet aan mij, heer Mossel,' weerde Aart de dank af. 'God heeft dit gedaan.'

'Maar God heeft jou daarbij gebruikt, stuurman,' zei de moeder. Toen gingen zij de staatsietrap weer af. Ze waren diep gebukt gekomen; verslagen hadden ze bij het lichaam van hun dode zoon gestaan; getroost verlieten zij het schip.

Een zeeman ondervindt te veel om lang te blijven treuren. De

vreugde om de thuiskomst won het bij de Janmaats weldra van de rouw. Toen met de vloed het anker opging en het schip naar de haven gleed, klonken er blijde kreten van herkenning naar de menigte, die op de hoofden stond. Aart riep een vrolijk woord naar zijn moeder, zijn zusters en zijn broers, en zij riepen een blijde groet terug. Hij had het evenwel te druk met de leiding van het boegseren en het meren dan dat hij veel aandacht schenken kon aan het volk aan wal. Pas toen de Maagd aan de trossen lag, kreeg hij gelegenheid naar de zijnen om te zien. En toen trof het hem dat zijn familie er wel was, maar zijn meisje niet.

‘Waar is Klaartje?’ vroeg hij Lysbeth.

‘Die heeft genoeg van jou,’ antwoordde zij met de oude plaagzucht. Maar toen zij zag dat Aart het zwaar opnam, dreef ze de plagerij niet verder. ‘Die ouwe tang daar op de Havendijk houdt haar natuurlijk vast,’ gaf ze als aannemelijke verklaring.

Daarop zakte Aarts onrust. Natuurlijk, joffer Ham was streng en spits. Dat was de oorzaak waarom Klaartje er niet was, en niet, dat hij haar vanmorgen plotseling de rug had toegedraaid.

Moeder en de meisjes gingen na de eerste ontmoeting bij de loopplank vlug naar huis. ‘We hebben het nog druk, weet je, voordat je thuis komt,’ zeiden ze met een knipoogje, dat Aart deed lachen. De broers gingen met hem aan boord om hem te helpen bij het dragen van zijn plunje. Ze zetten grote ogen op toen ze vier zware zakken zagen, en vroegen hem of hij soms de Oost had leeggekocht. Aart lachte. ‘Je hebt wat nodig als je trouwen gaat,’ zei hij.

Gebogen onder de zware vracht gingen ze met z’n drieën de wal op. Op de Havendijk sloeg Aart rechts af in plaats van links.

‘Waar ga je heen?’ vroegen de broers.

‘Even bij Klaartje kijken.’

Zij vonden het best. Intussen gingen zij naar huis. ‘Maak het niet te lang,’ riepen ze hem nog na. ‘We ruiken moeders pannekoeken al.’

Bij Ham keek Aart door het keukenraam. Klaartje was er niet. Toen liep hij naar de voordeur en liet de klopper vallen.

Als een duveltje uit een doosje schoot daarop het spitse gelaat van joffer Ham in het spionnetje. Aart keek de andere kant op. Het wachten duurde lang. Hij staarde op de koperen klopper, die vonkte als goud en die zo spiegelde dat hij zichzelf erin zag, rond en dik, een ventje als een ton. Maar toen het heel lang duur-

de, schoot er een krop in zijn keel. Waarom kwam Klaartje niet? Voor de tweede maal liet hij de klopper vallen. Behalve het muizesnuitje in het spionnetje, tikte er nu ook een breipen tegen het raam. Aart dacht erover weg te gaan. Maar op dat ogenblik hoorde hij lichte stappen in de gang. De klink werd opgelicht. De deur ging open.

Klaartje keek hem half verschrikt, half onderzoekend aan, en om haar mond was een scherp trekje.

Het duurde slechts een ogenblik. Toen lachte heel haar wezen en strekte ze haar armen naar hem uit.

'Mijn allerliefste!' riep hij uit, terwijl hij haar aan zijn borst drukte.

'Mijn Aart! Mijn eigen Aart!' riep zij.

Als er die morgen al wat tussen hen gezeten had, dan was het nu schoon weg.

Zij vergaten de gehele wereld, nu ze elkander weergevonden hadden. Van de roffel die joffer Ham met haar breipen op het raam sloeg vanwege de schande, die haar stoep werd aangedaan, hoorden ze geen van beiden iets.

'Wij gaan trouwen, Klaartje!' juichte Aart. 'In deze meimaand gaan we trouwen. Vind je het goed?'

Met woorden zei ze niets, maar haar ogen zeiden alles.

Aart en Klaartje's bruiloft

'Ik weet een huis!' zei Klaartje tegen Aart op een middag, ongeveer een week na zijn thuisvaart.

'Waarzo?' vroeg hij. Ze hadden dagen lopen zoeken naar een huis, maar niets gevonden.

'Op de Oosterhaven; joffer Ham wil het ons verhuren.'

Aart trok z'n neus op. Van joffer Ham had hij tot dusver niet veel goeds ervaren. Haar spitse neus keek altijd in het spionnetje en haar roffelende breinaald tikte steeds op het kamerraam, als hij zijn meisje een zoen wou geven. Hij vond haar een mens dat de zon niet in het water kon zien schijnen, nu voor haarzelf de druiven zuur geworden waren. Hij kon zich niet voorstellen dat die iets goeds voor hen zou hebben.

Maar ze gingen kijken en het huis viel Aart erg mee. Het was gloednieuw; de verf was amper droog. Het had een aardige trapgevel en toen zij naar binnen keken door de kleine ruitjes van het grote raam naast de voordeur, zagen ze een voorhuis met zwarte en rode plavuizen, de groen geverfde balustrade van een insteek, en een glazen wand, waarachter een achterkamer was te zien. Het was veel mooier dan Aart had durven hopen, de huur was billijk en de stand kon niet mooier voor een zeeman. Het zag uit op de Oosterhaven, op de hoge pakhuizen aan de overkant en op de schepen in de haven. Je zag de matrozen in de masten bezig met teren en schrapen en met het rollen van de zeilen. Er voeren sloepen en jollen op het brede water.

'Hoe vind jij het?' vroeg Aart aan Klaartje.

'Prachtig!' zei ze. 'Ik zou nergens liever willen wonen. Als ik de schepen zie, zal het net wezen of ik dichterbij je ben. En als jouw schip komt, zie ik het dadelijk. Dan ben ik de eerste om je te verwelkomen.'

'En het huis?'

'Dat is eigenlijk veel te mooi voor mij,' vond zij. 'Een maerte past niet in zo'n huis.'

'Je bent geen maerte meer; je bent nu mijn bruid en als je hier woont ben je mijn vrouw. Voor jou is niets te mooi.'

Toen bloosde zij van blijdschap en hield zijn arm stijver vast en huiverde even van geluk. Die avond zei ze tegen joffer Ham dat zij besloten waren het huis te huren en meteen zei ze haar dienst op omdat ze trouwen ging.

Op een dag in het laatst van mei wandelde vrouw Wessels met Aart en Klaartje naar de Oosterhaven, om de woning van haar kinderen, die nu ingericht en opgetuigd was, te bezien. Klaartje had gebezemd en geboend, gewreven en gepoetst. De steentjes van de stoep glommen; de ruitjes in het grote raam blikkerden in de zon; de koperen klopper vonkte als vuur. In het voorhuis liepen ze om het zand heen, dat in het midden op de plavuizen was gestrooid en waarin Klaartje met de bezemsteel figuren had getrokken. Er stond een spinnewiel, er hing een Japanse waaier aan de wand; er stonden tinnen vazen op de balustrade van de insteek. 'Kind, wat een pracht!' zei moeder Wessels.

Maar het voorhuis was nog niets in vergelijking bij de kamer. Op de donkere eiken rand van de hoge schouw en op de richels van de posten van de deuren stonden borden van Chinees porselein; tegen de wand een kastje op hoge poten, zwart gelakt, met grillige oosterse figuren in goud en rood. Een kast met glazen deuren liet een servies van doorschijnend dunne, bont gekleurde kopjes zien. En op de vloer lag een Smyrna tapijt, waar de voet op veerde en waarin honderd kleuren gloeiden. Schipper Eriksz had het geschonken aan zijn leerling en vriend.

Moeder Wessels sloeg haar handen in elkaar en Klaartje kreeg een hoge kleur van een geluk dat haar bijna te groot was. En Aart wist niet wat hij zeggen moest, want het was hem ook te rijk, dat hij, Woeltje uit het Kreupeltje, die door zijn meester van de school en door zijn baas uit de paktuin was gejaagd, nu zo'n huis kreeg, zo'n kamer en – het heerlijkste van al! – zo'n vrouw.

De volgende dag was het zondag en tegelijk een dag van zon en zomer. Op de Zuiderzee vingen de golfjes de zonnestralen op, die uit een blauwe hemel stroomden, en kaatsten ze naar de witte zeilen van de schepen. De polder aan de andere kant van de stad bloeide rijk. Maairijpe weiden werden er afgewisseld door brede banen helgeel koolzaad. De bomen op de hoge vestingwallen stonden te pronken met het friste groen. Warmrood waren in het klare zonlicht de pannen daken van de vele nieuwe huizen in de

stad; de zwarte leien op de hoge daken van de kerken glansden; het haantje van de Zuidertoren, dat over alles heenkeek, schitterde als goud. Het was feest in de natuur en in de stad op Aart en Klaartjes trouwdag.

Het was ook feest in de Westerkerk. De zon, die alles vrolijk maakte, drong naar binnen door de blanke ruitjes van de hoge ramen en kaatste tegen de witte muren en pilaren, glansen wekkend in de tinnen orgelpijpen en flonkerend in de boog van koper boven het hoofd van de voorzanger en in het koperen beslag van de grote bijbel op de kansel; ze deed het witte haar van dominee Valenteyn als zilver lichten. Het heerlijkst scheen de zon echter op het jonge paar, dat in het midden der gemeente vóór de kansel zat: Aart en Klaartje.

Zij droeg een trouwjurk van blauw Chinese zijde met gouddraad geborduurd, en het was alsof die leefde in de zon. Aan haar arm fonkelde het émail en goud van een Turkse armband en aan het kanten mutsje dat haar blonde haren halverwege dekte, schitterden twee edelstenen.

'Kind, kind, moet dit zo?' had moeder Wessels haar gevraagd toen zij vanmorgen Klaartje in haar bruidstooi zag. Zijzelf was indertijd in stemmig zwart getrouwd.

Klaartje was er verlegen van geworden, maar Aart had haar schroom en de bezwaren van zijn moeder weggeredeneerd. 'Wij halen de schatten van het Oosten uit Indië en de Levant en zullen wij die dan niet dragen? De mensen mogen het zien, hoor, dat Klaartje de bruid is van een zeeman van de verre vaart.'

'Welja, ze mogen het zien dat onze Aart stuurman is,' was vader Wessels zijn zoon bijgefallen.

Daarop had moeder Wessels haar bezwaren laten vallen en nu zaten de ouders achter het bruidspaar, trots op hun kinderen.

Naast de ouders zaten twee bejaarde mensen, grootvader en grootmoeder Wessels. Zij waren beiden bij de tachtig, maar nog kras, al werd de oude Wessels soms een beetje onnozel.

Voordat de dienst begon, stootte grootvader Wessels zijn zoon, Aarts vader, aan. 'Wat een kerel, hé,' zei hij, op de bruidegom wijzend. 'En hij wordt schipper, vást; ik zal het nog beleven.'

'Ssst,' maande Wessels, 'niet zo luid praten. Dat past hier niet.'

De oude zweeg, maar niet voordat hij nog gemompeld had: 'Je zult het zien. Die jongen wordt schipper en ik beleeft het nog.'

De kerk was vol, zoals op elke zondag. In de herenbanken zaten

de burgemeesters en de schepenen, en de bewindhebbers van de Kamer van Enkhuizen van de Compagnie: Semeyns, Blauhulck en Mossel.

Dichtbij het bruidspaar zat joffer Ham. Ze had gevraagd bij de familie te mogen zitten. Haar gelaat had heden niets van het spitse, dat Aart er altijd op gezien had als hij haar muizesnoetje zag verschijnen in het spionnetje, wanneer hij Klaartje wou spreken op haar stoep. Nooit had zij willen dulden dat haar maerte met een jongen sprak en zij was heftig uitgevaren tegen Klaartje, toen die zich, nadat Aart was teruggekeerd van zijn Levantreis, had getooid met bloedkoralen en een blauw emaille armband. Het gaf geen pas voor een gediensstige om zo te pronken. Waar bleef op die manier het onderscheid van rang en stand? En hoe durfde haar maerte zich verslingeren aan een zeeman en nog wel aan een sapitau die op de Oost voer?

Maar sinds Klaartje haar verteld had dat ze trouwen ging, was zij omgekeerd als een blad aan de boom. Ze had het nieuwgebouwde huis op de Oosterhaven aangeboden voor een billijke huur en nog veel meer gedaan. En vandaag glorieerde joffer Ham omdat die knappe, rijk getooid bruid, haar maerte was. Ze was trots op haar, alsof Klaartje haar eigen dochter was. Zij, kinderloze vrouw, voelde zich een beetje de moeder van het moederloze meisje. Ze had zich altijd zo gevoeld. Eerst in haar zorg om Klaartje, nu in haar glorie over haar.

Na de preek volgde de huwelijksluiting. Klaartje en Aart stonden met ineen gesloten rechterhanden in het midden der gemeente. Zijn 'ja!' klonk door de kerk; Klaartjes antwoord was slechts door een kleine kring te horen. Daarop knielden zij en terwijl dominee Valenteyn zijn witte hand zegenend ophief, sprak hij: '...Onze Lieve Here God vervulle u met zijn genade en geve u dat gij in godzaligheid, liefde en eenheid lang en heilig samen leven moogt. Amen.'

Het plan was geweest de bruiloft bij de Wessels thuis aan het Kreupeltje te houden, maar joffer Ham had gezegd: 'Het is daar veel te klein, en ik zit toch alleen in mijn grote huis. Komen jullie allemaal hier.' Klaartje had tegengestreefd. Dat kon ze niet aannemen. Maar joffer Ham had er op gestaan. 'Ik heb aan jou en aan die jongen wat goed te maken,' zei ze. 'Jullie bruiloft wordt gehouden in mijn huis. En wat er voor die bruiloft nodig is komt uit mijn kelder.' Zelf was ze, haar jicht ten spijt, in de kelder

afgedaald om meel en vlees en boter en kaas en eieren en zeer veel wijn voor de dag te halen en zij had precies gezegd wat er aan tulbanden en taarten, aan vlezen en pasteien moest gekookt, gebakken en gebraden worden. Alleen de vis was bezorgd door vader Wessels: de fijnste tong, die op de jongste reis gevangen was. En terwijl vader en moeder Wessels op het feest naast Klaartje zaten, zat joffer Ham, blinkend van trotse vreugde, naast Aart.

Behalve gegeten en gedronken werd er gezongen op de bruiloft, geringelreid en veel en luid gelachen. Ijsbrandt Mol, die aan de zij van Lysbeth zat – zij zouden het volgend jaar gaan trouwen – had het leven van de bruidegom op rijm gezet en Lysbeth droeg dat dichtwerk voor. Het sprak van een Woelwatertje, dat niet op een schoolbank zitten kon; van een kereltje dat in een paktuin, in plaats van haring in een vat te vlijen, op haringvaten klom en er mee aan de rol ging, en dat in het water dook als was hij zelf een haring; van een onbruikbaar ventje dat roeien ging wanneer hij werken moest. Het was een jongen met wie zijn meester, zijn bazen en zijn ouders glad verlegen raakten en die voor galg en rad scheen op te groeien. Maar schipper Eriksz had hem betoverd met de drietand van Neptunus en Klaartje had hem nog veel meer betoverd. Want zij liet Woeltje, die niemand temmen kon, voor zich wel niet door het vuur, maar wel door ijskoud water gaan. Ze liet zich door hem op de handen dragen, eerst van een ijsschots naar de vaste wal en nu haar hele leven. Sterkte bij dat werk, broer, want Klaartje is zwaar...

De bruiloftgasten lachten. Klaartje, die in al haar welgedaanheid aan het hoofd van de tafel zat, wou protesteren, maar niemand hoorde haar, want het gedicht was met het zwaar gewicht van Klaartje uit en alle gasten zongen daverend: Lang zullen ze leven!

Terwijl de kamer dreunde van het gezang, ging de deur open en kwamen er twee heren binnen.

Er viel na het gedruis een plotselinge stilte. Het waren Blauhulck en Semeyns. Heerschappen bij een bruiloft van eenvoudig zeevolk! Dat gaf beklemming.

Joffer Ham was het eerst over haar beduusdheid heen. Haar glorie steeg ten top, nu de grote reders haar maerte en d'r bruidegom eerden, en zij kon voor de dag komen met Aart en Klaartje... en met haar tafel. De heerschappen kregen een plaats aan haar

linkerhand en werden goed bediend.

Toen zijn wijnglas was gevuld ging Blauhulck staan. Hij had een woordje aan de bruidegom:

'Van schipper Eriksz hebben wij rapport ontvangen omtrent stuurman Wessels. Na het overlijden van zijn voorganger heeft hij als eerste stuurman goed voldaan. In zeemanschap en navigatie was hij wél ervaren, in de strijd een dapper vechter, in alles ijverig, toegewijd, beleidvol. De Compagnie is trots op zulke mannen. Nu zal er een nieuw schip aan de Compagniesvloot worden toegevoegd, de Vergulde Draak. De bewindhebbers zijn met Barent Eriksz te rade gegaan, wie schipper op dat schip moet worden. Ze hebben besloten u, Aart Wessels, te benoemen. Het is ons een genoegen u dit op uw bruiloft te berichten. Een heildronk op de nieuwe schipper!'

Onder de toespraak had Aart met een rood hoofd op zijn bord gestaard en toen de reder zweeg kon hij niets zeggen. Klaartje speelde zenuwachtig met haar armband. Moeder Wessels pinkte een traan weg. Joffer Ham zwol van glorie, maar zei niets.

Een oude stem verbrak de stilte. 'Wat heb ik je gezegd?' riep grootvader Wessels, terwijl hij zijn zoon op de knie klopte. 'Wat heb ik je gezegd... jaren geleden al en vanmorgen weer? Aart wordt schipper en ik beleef het nog! Daar heb je het nu!' Hij was de eerste, die zijn kleinzoon gelukwensde.

Toen stond Aart op. 'Ik... ik dank u zeer...' stamelde hij. 'Het is... een hele eer. Ik hoop dat wij... gelukkig voor u zullen varen.' Een glimlach speelde om Blauhulcks lippen. 'Wij... gaat je vrouw mee, schipper?'

Aart was nu over zijn verlegenheid heen. 'Ja en nee,' zei hij. 'Ze blijft thuis en ze vaart toch mee, op de manier als deze schippersvrouw.' Hij wees de vrouw van schipper Eriksz aan, die onder de bruiloftsgasten was.

Blauhulck begreep. 'Wij krijgen op de schipper een schipperske toe, Semeyns,' zei hij tot zijn mede-reder. 'Wel, als ze het zó doet als de vrouw van Eriksz, dan zal er aan de victalie op de Vergulde Draak niets mankeren.'

'Dat zal er vást niet, heren!' mengde zich joffer Ham er in. 'Ze kan inkopen doen zo zuinig als geen tweede; en ze kan inmaken en koken net zo goed als ik. Ik heb haar alles best geleerd.'

Daarop hief Semeyns zijn wijnglas in de hoogte. 'Ik drink op de gezondheid van de schippersvrouw. Dat in de eerste plaats haar

man wèl bij haar vare; daarna de Janmaats en eindelijk ook de Compagnie!' Met een heldere kristalklank tinkte zijn glas tegen dat van Klaartje, die met een bos van blijdschap dronk.

Na de bruiloft liepen Aart en Klaartje samen naar hun woning. Het was nacht. De maan scheen helder en de sterren twinkelden. De masten en de tuigen van de schepen in de Oosterhaven tekenden zich rank en scherp af tegen het maanlicht. Het hoogst was de tuigage van een nieuwe fluit. 'Dat is ons schip, Klaartje,' zei Aart.

'Wat is God goed voor ons,' zei zij zacht.

'Wonderlijk goed,' beaamde hij. 'Op één dag krijg ik een huis, een vrouw en een schip. En van die drie ben jij de mooiste, Klaartje. Met jou ben ik nog veel rijker dan met de Vergulde Draak.'

'En daarom laat je mij thuis,' schertste zij, 'en ga jij er met de Draak vandoor.'

Ze zei het vrolijk, maar Aart werd er pijnlijk door getroffen. 'Vind je het erg,' vroeg hij, 'dat ik weer varen ga, en dat ik nu als schipper vast zit aan de Oostinjevaart?'

'Nou, óf ik het erg vind!' was haar antwoord, maar haar toon bleef schertsend en Aart wist niet recht wat hij aan haar had.

Hij ging voor haar staan. 'Je vindt het wèl erg dat ik vast zit aan de verre vaart. Ik had die plaats als schipper op een Oostinjevaarder niet moeten aannemen. Dat was verkeerd van mij. Ik heb meer aan mezelf gedacht dan aan jou.'

'Maar dan was ik geen schipperske geworden!' riep zij uit.

Nu wist Aart weer niet wat hij aan haar had. 'Wat praat je vreemd,' zei hij.

In plaats van het speelse lachje kwam er een ernstige trek op haar gezichtje. Aart kon het zien in het licht van de maan, dat op haar viel. 'Ik praat zoals een zeemansvrouw moet praten, Aart. Jij hoort dáár – ze wees naar de Vergulde Draak – en ik hoor hier. Wij beiden moeten flink zijn op de plaats, waar God ons heeft gezet. Dat is: jij op je schip en ik thuis, als een vrouw die heel gelukkig is, wanneer haar man thuiskomt en bij haar is, maar die het hoofd niet hangen laat wanneer hij vaart.'

Aart sloeg zijn armen om haar heen. 'Mijn beste vrouwtje,' prees hij, 'een echte zeemansvrouw ben jij.'

Toen stak hij de sleutel in het slot en traden zij hun woning binnen.

Scheepstermen en uitheemse woorden

- admiraalzeilen** - zeilen in eskaderverband, zodanig, dat de bevelen voor de manoeuvres aan de zeilen door de admiraal gegeven worden en alle schepen gelijktijdig zwenken.
- afdiepen** - diepte peilen.
- aflopen**
 (een schip) - een schip overvallen en de bemanning (of, bij munitie-rij de officieren) doden.
- afslechten** - kalmer worden van de zee.
- afvallen** - met ruimer wind zeilen.
- anker hieuwen** - het anker ophalen.
- astrolabium** - oudste instrument voor breedtemeting (2de eeuw voor Christus door Hipparchus reeds gebruikt).
- bak** - langwerpige houten bak, waaruit schepelingen de warme spijs oplepelen; ook: groep matrozen, die uit één bak eten.
- bakboord** - linkerzijde van het schip, van achteren naar voren gezien.
- balie** - spijsbak; werd bij het gevecht met bluswater gevuld.
- balie (verse)** - scheepsjongen (eigenlijk: matroos, die het vlees ververst).
- bas** - ouderwets scheepskanon.
- behoud** - vordering van het schip.
- Berlinga's** - reeks klippen bij Lissabon; scheipunt van Kleine Vaart (naar Portugal en door Straat Gibraltar) en Grote Vaart.
- bezaantje** - klein zeil op het achterschip; het werd, meer dan voor de voortbeweging, gebruikt om het schip te sturen, tot hulp van het smalle roer.
- blaag** - jong ventje.
- blak** - windstil.
- blakte** - windstilte.
- bloedloop** - buikloop, dysenterie.
- blok** - katrol voor het hijsen en vieren van de zeilen.
- boegseren** - een schip al roeiende voorttrekken.
- boegspriet** - liggende mast, over de voorsteven uitstekend.
- boevennet** - rooster in het scheepsdek, waaronder de bemanning zich bij een gevecht in geval van nood terugtrok, om door de gaten de opgedrongen vijand te bestoken.
- bolder** - paaltje om touwen aan te bevestigen.
- bonnetten** - mooiweerlappen, zeilen, die bij zwakke wind boven

- het normale tuig werden uitgehangen (men reefde in het laatst van de 16de en het begin van de 17de eeuw de zeilen nog niet).
- bootsman – onderofficier.
- bramstaglopers – bruine bonen.
- bramzeil – topzeil, heel boven in de mast.
- bramzeilskoelte – zwakke wind (waarbij de bramzeilen worden gevoerd).
- bras – een der twee touwen, waarmee men de raas omhaalt of draait.
- brasem – halfwas scheepsmaat.
- brassen – de zeilen richten naar de wind.
- breedte – afstand van de evenaar (NB Noorderbreedte, ZB Zuiderbreedte).
- Breeveertien – letterlijk: een zandbank voor de Nederlandse kust; de – opgaan: zee kiezen. Fig.: los gaan leven.
- buis – vissersvaartuig voor de haringvangst, voorloper van de logger.
- buisjesdag – dag van de uitvaart der haringbuizen, werd feestelijk gevierd.
- buizer – opspattend zeewater, ontstaan door de botsing van schip en golf.
- bijbrassen – zeilen bij de wind zetten (wanneer men bij tegenwind scherp bij de wind op zeilt).
- caeck – tropische storm, die snel opsteekt en even snel weer luwt. Ook: travade.
- chirurgijn – heelmeeester.
- cochenille – scharlaken verf, afkomstig van de Amerikaanse schildluis.
- cycloon – wervelstorm.
- degraderen – in rang achteruitzetten.
- derde waak – derde stuurman.
- doft – roeibank.
- draaksken – klein stuk geschut, waarmee een aantal kogels tegelijk werd afgevuurd, voorloper van de mitrailleur.
- droge vaart – koopvaardij, in onderscheiding van natte vaart: visserij.
- duivekater – een soort gebak.
- embarkeren – aan boord gaan.
- enterdreg – werpanker, dienend om een schip, dat aangevallen wordt, mee vast te klampen.

eskader	- groep schepen onder gemeenschappelijk bevel.
fellah	- Egyptische boer.
flapkan	- inhoudsmaat (1.2 l).
fluit	- koopvaarder van bepaald type (de eerste werd in het laatst van de 16de eeuw te Hoorn gebouwd).
Fransvaart	- vaart op de Franse havens.
gaal	- gaas van een visnet.
galjoen	- groot scheepstype, veel bij de Spanjaarden in gebruik. Ook: w.c.'s aan boord.
gamelan	- Javaans orkest.
gamelle	- eetketel, ook: keukenafdeling.
gangspil	- staand windas.
gat	- scheepsgevangenis.
gebakst	- bakken, naar buiten draaien van kanonnen, gereed tot vuren.
gekrengd	- kringen, het droog en op z'n zijde zetten van het schip, om dat deel der huid, dat onder de waterlijn ligt, te kunnen reinigen.
genters	- flikkeringen van de zon op het water.
glazen	- halve uren, elk halfuur werd de zandloper gekeerd. Een scheepswacht duurt acht glazen (vier uren).
goteling	- gietijzeren scheepskanonnen (middelzwaar geschut).
Gotland	- Zweeds eiland in de Oostzee.
gijpen	- het plotseling omslaan van het zeil, wanneer men voor de wind zeilt. Het laten gijpen bij sterke wind is een gevaarlijke manoeuvre.
Haf	- strandmeer.
halfdek	- synoniem voor opperdekk, zie daar.
halzen	- een schip laten zwenken vóór de wind. Meestal wordt kop in de wind gezwenkt.
handspaak	- houten stok, die in de kaapstander wordt gestoken en waarmee deze wordt rondgedraaid.
haringbuis	- zie buis.
harpuis	- mengsel van teer en hars, door elkaar gekookt, waarmee boord en masten bestreken worden.
Heeren XVII	- de 17 bewindhebbers der Verenigde Oostindische Compagnie.
Heeren XIX	- de 19 bewindhebbers der Westindische Compagnie.
hek	- achterstevan.
helmstok	- de stok, waarmee het roer bewogen wordt.

- hoeker – vissersvaartuig voor de haringvangst, van ietwat ander model dan de buis.
- hondewacht – scheepswacht van 12 tot 4 uur 's nachts. Men onderscheidt: eerste wacht 8 uur tot middernacht, hondewacht 12-4 uur, dagwacht 4-8 uur, voormiddagwacht 8 uur tot middag, achtermiddagwacht 12-4 uur, platvoetwacht 4-8 uur n.m.
- Hoofden
(tussen de)
hoogtemeting
hozen – het Nauw van Calais.
– plaatsbepaling met behulp van zon of sterren.
– kousen, ook: leegscheppen van een boot.
- indigo – blauwe verfstof.
- Itinerario – beroemd werk van Jan Huygen van Linschoten over Indië en de vaart op het Verre Oosten.
- Jacobsstaf
(of graadstok) – instrument voor breedteneming, in 1574 uitgevonden door Johan van Palm. Vooral op slingerend schip en bij lage zonnestand gemakkelijker te hanteren dan het astrolabium.
- jonker – adelborst, stuurmansleerling.
- kaag – platboomd binnenvaartuig met één mast.
- kaapstander – windas.
- kampanje – het hoge opperdek op het achterschip, vanwaar de navigatie en het gevecht geleid werden.
- kapseizen – overzijvallen, zozeer dat het schip zich niet weer oprichten kan.
- kardoes – zakje met kruit dat achter de kogel in het kanon geschoven wordt en welks ontploffing het projectiel uitdrijft.
- kartouw – bronzen scheepskanon (grof geschut).
- karveel – koopvaardijship uit de 15de en 16de eeuw.
- keep houden – stand houden.
- knoop – zeemijl, 1855 meter.
- kog – middeleeuws scheepstype, in 17de eeuw reeds ouderwets.
- kolderstok – helmstok op een groter schip (het stuurrad is van later datum).
- kombaars – deken.
- kombuis – scheepskeuken.
- kommaliewan – eetgerei aan boord.

kommies	- koopman-aan-boord. Voordat in de havens van bestemming factorijen en agenten waren, voeren er kooplui met de schepen mee om lading te kopen en verkopen.
konstabel	- geschutsmeester; ook: kanonnier.
kortjan	- dolk.
korvijnnagel	- houten, ijzeren of koperen pen, gestoken in een nagelbank (onder aan mast of want) en dienend om touwen te beleggen (vast te zetten).
kraaienest	- uitkijkpost in de mast.
kraak	- groot koopvaardijship, bij de Portugezen in de vaart.
Kraal	- zo noemden de Hollandse zeelui de Caraïbische Zee.
kreek	- riviertje.
kuildek	- het lage middendeel van het scheepsdek.
kwartiermeester	- korporaal.
laveren	- zigzaggend tegen de wind op zeilen.
leeskaart	- beschrijvende kaart.
lengte	- afstand van de nulmeridiaan (Greenwich) OL Oosterlengte, WL Westerylengte.
lens	- leeg, er komt geen water meer.
lenzen	- voor de wind weglopen.
Levant	- het oostelijk deel van de Middellandse Zee, de Griekse en Turkse havens.
lichtopstand	- voortorentje.
linker- en rechterwang	- linker- en rechterzijde van het schip.
loef	- zijde, waar de wind vandaan komt.
loevert (te)	- aan de windzijde.
log	- instrument voor het meten van de snelheid.
lumieren	- aanlichten (van de dag).
lij	- zijde, waar de wind heenblaast.
lijken	- touwen, waarmee een zeil omboord is.
Majores	- bewindhebbers der O.I. Compagnie.
mangat	- opening in dek of boord zo groot, dat er een man doorheen kan.
mars	- horizontale stalen plaat boven aan de ondermast, waar de steng op rust.
marszeil	- het zeil aan de marsera, het tweede zeil van onderaf. Volgorde van onder af: schoverzeil, marszeil, bramzeil.

mastkorf	- uitkijkpost in de mast, kraaienest.
menage	- voeding.
mokka	- koffic.
mutsken	- inhoudsmaat (1.2 dl).
natte vaart	- visserij, in onderscheiding van de droge vaart: koopvaardij.
Ommelandvaart	- vaart op de Oostzee, ('om het Land' = om Jutland heen).
oorlam	- borrel
Oostland	- landen aan de Oostzee.
Oost(land)vaart	- vaart op de Oostzee.
opperdek	- het hoge achterdek, vanwaar de navigatie en het gevecht geleid werden.
orgie	- uitspatting
overal	- het sein tot opstaan van allen, overal uit de kooien komen, dus niet alleen de groep die op wacht moet.
overheid	- de schipper met zijn officieren.
paard	- het touwwerk onder de ra, waarop de matrozen staan bij het werken aan de zeilen.
pajong	- Javaans zon- en regenscherm.
Pampus liggen (voor)	- niet verder kunnen nl. over de ondiepte van Pampus, vaak overdrachtelijk gebruikt in de zin van uitgeput zijn.
pangoran	- Javaans vorst, regent.
passaat	- vaste wind naar de evenaar toe.
passar	- Javaanse markt.
patrijspoort	- raampje in de scheepswand.
pensionaris	- raadgevend advocaat bij de stedelijke regering.
plecht	- het allervoerste deel van het dek.
presenning	- stuk zeildoek.
provoost	- gevangenis aan boord, ook: persoon belast met de justitie aan boord.
provoost- geweldige	- politie-officier.
putger	- lichtmatroos.
ra	- dwarse mast.
raasdonders	- grauwe erwten.
razeil	- zeil aan de ra bevestigd.
reaal	- Portugees geldstuk. Was in het Verre Oosten standaardmunt en algemeen ruilmiddel.

reling	- verschansing.
roede van justitie	- teken van waardigheid van de man, met de justitie aan boord belast.
roer (vuurroer)	- geweer.
rolpaard	- verplaatsbaar onderstel van scheepsgeschut.
rood melesoen	- bloedloop, buikloop, dysenterie.
salveren	- redden.
samowar	- Russische thee ketel.
sawah	- bevoeid rijstveld.
scheg	- houten klamp aan de voorsteven onder de waterlijn, dienend (evenals de zwaarden) om bij de wind te kunnen zeilen.
schepen	- lid van de vroedschap, wethouder.
scheurbuik	- ziekte uit bloedbederf. Tot ver in de 19de eeuw de meest verspreide ziekte onder schepelingen, veroorzaakt door gebrek aan vitaminen.
schoot	- touw, waarmee het zeil van onderen wordt vastgehouden.
schout-bij-nacht	- vlagofficier, komt in rang na admiraal en vice-admiraal.
schoverzeil	- het onderste zeil aan de mast.
Scylla en Charybdis	- Scylla, gevaarlijke klip bij Messina, tegenover de draaikolk Charybdis, overdrachtelijk: in een moeilijke situatie verkeren.
seinbrief	- seincode.
sjouwen	- overbrengen van het ene schip naar het andere.
slenk	- geul.
smak	- binnenschip, veel gebruikt voor de beurtvaart op de Zuiderzee.
spiegel	- de achterwand van het schip.
Spiegel der Zeevaart	- beroemd zeevaartkundig werk van Lucas Jansz. Wagenaar. Met het Trésor der Zeevaart in de 17de eeuw het voornaamste handboek van de zeevaart.
spier	- houten strut.
spleten	- ontwarren van vistuig.
splitsen	- touwbewerking.
spuigaten	- de gaten in het boord ter hoogte van het dek, waardoor het overslaande water wordt gespuid.
staalever	- Zuiderzeevissersvaartuig uit de 16de en 17de eeuw, voorloper van de botter.
stag	- verbindingsstang tussen twee masten.

stagzeilen	- driehoekige zeilen, die tussen de masten langs een stag gehesen worden (hulpzeilen op een raschip).
steenstuk	- licht scheepskanon, waaruit met schroot geschoten werd.
steng	- bovenste deel van de mast.
stoop	- oude vochtmaat, $2\frac{1}{2}$ l.
stootgaren, op Straatvaart	- in alarmtoestand.
stuurboord	- de vaart op de Middellandse Zee, door de Straat van Gibraltar.
	- rechterzijde van het schip van achteren naar voren gezien. In oude tijden bevond zich het roer aan de rechterzijde van het schip.
tingan	- inlands bootje.
tortuur	- pijniging om bekentenissen te ontlokken.
travade	- tropische storm (zie cacck).
Tresor der Zeevaart	- beroemd zeevaarkundig werk (zie: Spiegel der zeevaart).
tussendek	- overdekte ruimte boven de ruimen. Op de Oostinjevaarders was het scheepsvolk in het tussendek gehuisvest.
vaam	- vadem, lengtemaat, 1.80 m.
vallen	- touwen, waarmee de zeilen van boven worden vastgehouden.
vastwerken	- ophouden met werken.
verfhout	- hout, waaruit verf bereid wordt.
verlijeren	- afzakken door windstilte of tegenwind.
vervorderen	- voortgang maken.
victalie	- eigenlijk: victualiën, mondvoorraad.
vitten	- opslag-, soms ook woonplaats der Ommelandvaarders in de Oostzeehavens.
vlet	- roeiboot.
V.O.C.	- Verenigde Oost-Indische Compagnie.
voet en dominie	
verwerven	- heerschappij bekomen.
volbrassen	- de zeilen naar de wind richten, (wanneer men voor de wind zeilt).
voorkasteel	- hoge opbouw vóór op het schip. Naam van kasteel ontleend aan middeleeuwse scheepstypen, die voor en achter kastelen, een soort van gevechtstorens, hadden.
vooronder	- vertrek voor onder in het schip, op vele schepen verblijf van de bemanning.

- voorsteng** - bovendee! van de voorste mast.
- waarloos doek** - reservezeilen.
- windas** - kaapstander, zie daar.
- wind: aan de wind zeilen** - zo scherp mogelijk bij de wind zeilen. Voor de langs getuigde schepen is dit ongeveer vier streken minder dan recht tegen de wind; voor de vierkant getuigde schepen ongeveer zes streken. De tegenwoordige gaffelschepen kunnen dus bij noordenwind nog noordoost- of noordwest zeilen. De raschepen van vroeger hoogstens oostnoordoost of westnoordwest. Wil men scherper gaan zeilen dan houdt men geen wind en gaan de zeilen killen (d.i. klapperen).
- bij de wind zeilen** - tegen de wind zeilen in deze zin, dat de wind voorlijker dan dwars inkomt.
- door de wind gaan** - zwenking met de kop in de wind.
- zephyr** - zacht windje.

Inhoud

1	Aart Wessels is een winter thuis	5
2	Een ijstocht, die in 't water viel	21
3	Als stuurman op de Halve Maen	29
4	Zwerftocht door de Levant	47
5	In de woestijn en in gevecht met kapers	61
6	Aart en Klaartje worden 't eens	73
7	Donderwolken in de lente van de liefde	81
8	En toch komt alles voor elkaar	89
9	Praalhans Jacob wordt de kurken zak	99
10	De verre vaart heeft kwade kanten	114
11	Wij varen in het gebied der brave westenwinden	125
12	Door het Indische sprookjesland	136
13	Naar patria	154
14	De laatste loodjes	163
15	Thuiskomst	171
16	Aart en Klaartje's bruiloft	181
	Scheepstermen en uitheemse woorden.	188

In de reeks APOLLO-POCKETS verschenen tot heden:

Engelandvaarders 1	<i>Vogelvrij</i>	K. Norel
Engelandvaarders 2	<i>Strijders</i>	K. Norel
Engelandvaarders 3	<i>Verzet en Victorie</i>	K. Norel
Scheepsmaat Woeltje		K. Norel
Stuurman Aart		K. Norel
Schipper Wessels		K. Norel
Bloemen voor Else	Betty van der Plaats	
Jij bent het Else	Betty van der Plaats	
Simone en Else	Betty van der Plaats	

Verdere boeken van K. NOREL

Zarco de zeevaarder

In dit verhaal van de tochten der Portugezen onder Bartholomeüs Dias en Vasco da Gama om Kaap de Goede Hoop naar Indië, is Zarco een even ondernemende knaap als Woeltje.

Illustraties Dick de Wilde

Voor de mast

In de branding

Twce zeemansverhalen uit onze tijd: de vrachtlijnen van de KNSM en het reddingwezen langs de Nederlandse kust.

Illustraties Rein van Looy

In elke boekhandel verkrijgbaar

UITGAVEN A. ROELOFS VAN GOOR – AMERSFOORT

stuurman Aart

(SCHEEPSMAAT WOELTJE - STUURMAN AART - SCHIPPER WESSELS)

Avonturenboeken over de oud-Hollandse scheepvaart

Vol avonturen zijn de drie jeugdboeken van Norel die het zeemansleven van Aart Wessels (Scheepsmaat Woeltje) verhalen, maar het zijn geen in het wilde weg verzonnen belevissen. Ze verhalen de grootse ontwikkeling van de Hollandse zeevaart in het laatst van de 16e en in de 17e eeuw. Toen gingen de Hollanders alle wereldzeeën bevaren en plantten hun vlag in het Verre Oosten en Westen.

Stuurman Aart - de vroegere scheepsmaat Woeltje - beleeft het alles mee. Hij vaart door de Straat van Gibraltar, ook al zijn de Spanjaarden daar heer en meester. Hij zeilt naar Zuid-Amerika en naar Indië, brandpunten van de Spaanse en Portugese koloniale macht. Het worden prachtige reizen, maar van een leien dakje gaat het niet. Ondoorgrondelijke oosterlingen stellen Aart voor nog moeilijker puzzles dan Tunesische zeerovers en Duinkerker kapers. En de stiltezones bij de evenaar zijn zwaardere beproevingen dan de stormen op de Noordzee en op hoge zuiderbreedte.

Door de avonturen ter zee en in den vreemde heen speelt de liefde van Aart en Klaartje. Ze leidt tot een bruiloft op het eind van het verhaal. En dan is stuurman Aart geen stuurman meer, dan wordt hij schipper Wessels.

**De drie boeken van de serie sluiten op elkaar aan
maar kunnen ook best afzonderlijk worden gelezen.**

De andere delen zijn

1 SCHEEPSMAAT WOELTJE

3 SCHIPPER WESSELS

UITGEVERIJ A. ROELOFS VAN GOOR - AMERSFOORT

APOLLO-POCKETS